

ФИЛАТЕЛИСТА PHILATELISTA

ЧАСОПИС САВЕЗА ФИЛАТЕЛИСТА СРБИЈЕ

ISSN 0430-4063

U OVOM BROJU

- ❖ Đorđe Radičević: *Turska državna i austrijska konzularna pošta u Bosni i Hercegovini (nastavak iz prethodnog broja)*
- ❖ Herman Dic: *Oto Bikel u Crnoj Gori (nastavak iz prethodnog broja)*
- ❖ dr Velizar Kardoš: *Rekonstrukcija ploče novinske marke Srbije od 1 pare iz 1868. godine*
- ❖ Branislav Kujundžić: *Poštanske celine, metodologija sakupljanja i postavka izložka*
- ❖ Milan Vukosavljević: *Doplatne marke Crvenog krsta i njihova upotreba 1947-1975*
- ❖ dr Jovan Veličković: *Pisma crnogorske pošte Šavnik iz 1945. godine.*
- ❖ Slobodan Bodo Knežić: *Skriveni znaci gravera na markama Jugoslavije*
- ❖ Prim. dr Aleksandar Brusin: *Papir osnovni element poštanske marke*
- ❖ Andrej Tišma: *Sredstva izražavanja u dopisnoj umetnosti*
- ❖ Vukadin Dimitrijević: *Falsifikati sa područja austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine*
- ❖ dr Jovan Veličković: *Falsifikati na tekućoj traci*
- ❖ Jovan Reljin: *Nova izdanja ZJPTT*

249

БЕОГРАД, ФЕБРУАР 2002.

ФИЛАТЕЛИСТА FELATELISTA

ЧАСОПИС САВЕЗА ФИЛАТЕЛИСТА СРБИЈЕ

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Јован Величковић, **Војин Вишацки**, Душан Јањетовић
Богдан Петровић, проф. др Милан Радовановић, Јован Ристић (председник)
Јован Рељин, Слободан Шотра

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Војислав Беговић

СЕКРЕТАР УРЕЂИВАЧКОГ ОДБОРА

Ференц Молнар

САДРЖАЈ

- ❖ Đorđe Radičević: *Turska državna i austrijska konzularna pošta u Bosni i Hercegovini (nastavak iz prethodnog broja)* 2
- ❖ Herman Dic: *Oto Bikel u Crnoj Gori (nastavak iz prethodnog broja)*..... 9
- ❖ dr Velizar M. Kardoš: *Rekonstrukcija ploče novinske marke Srbije od 1 pare iz 1868. godine* 16
- ❖ Branislav Kujundžić: *Poštanske celine, metodologija sakupljanja i postavka izložka* 19
- ❖ Milan Vukosavljević: *Doplatne marke Crvenog krsta i njihova upotreba 1947-1975*..... 23
- ❖ dr Jovan Veličković: *Pisma crnogorske pošte Šavnik iz 1945. godine*..... 48
- ❖ Slobodan Bodo Knežić: *Skriveni znaci gravera na markama Jugoslavije* . 50
- ❖ Prim. dr Aleksandar Brusin: *Papir osnovni element poštanske marke* .. 55
- ❖ Andrej Tišma: *Sredstva izražavanja u dopisnoj umetnosti* 62
- ❖ Vukadin Dimitrijević: *Falsifikati sa područja austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine* 64
- ❖ dr Jovan Veličković: *Falsifikati na tekućoj traci*..... 67
- ❖ Jovan Reljin: *Nova izdanja ZJPTT*..... 69
- ❖ Tomo Katurić: *Krajem maja u Podgorici Republička izložba Crne Gore* .. 76
- ❖ *Aktuelnosti* 77

U ovom broju najavljujemo predstojeću Republičku izložbu filatelije u Podgorici. Tim povodom, izabrali smo da prikazemo dva originalna poštanska objekta u vezi sa ulogom trgovačkog društva Anglo-Montenegrin u Crnoj Gori. Prevoz pošte parobrodom na Skadarskom jezeru je prvi primer angažovanja trgovačkog kapitala u sektoru transporta (za prevoz pošte na Skadarskom jezeru) u Crnoj Gori. Ove godine, navršava se 100 godina od prvog organizovanog prevoza pošte na Skadarskom jezeru koji je obavljan knjaževskim parobrodom "Lastavica".

1897. Omot za novine sa uštampanom novinskom markom od 3 novčića. Upućeno iz Cetinja za Skadar parobrodom Danica (preko Skadarskog jezera). Na prednjoj strani: žig pošte Cetinje i osmougaoni gumeni pečat broda. (STEAMER/DANITZA/POSTAGE/5 SOLDI/SKUTARI/31.11.1897)

1897. Dopisna karta poslata iz podgoričke agencije društva Anglo-Montenegrin u sedište Agencije na Maltu.

TURSKA DRŽAVNA I AUSTRIJSKA KONZULARNA POŠTA U BOSNI I HERCEGOVINI

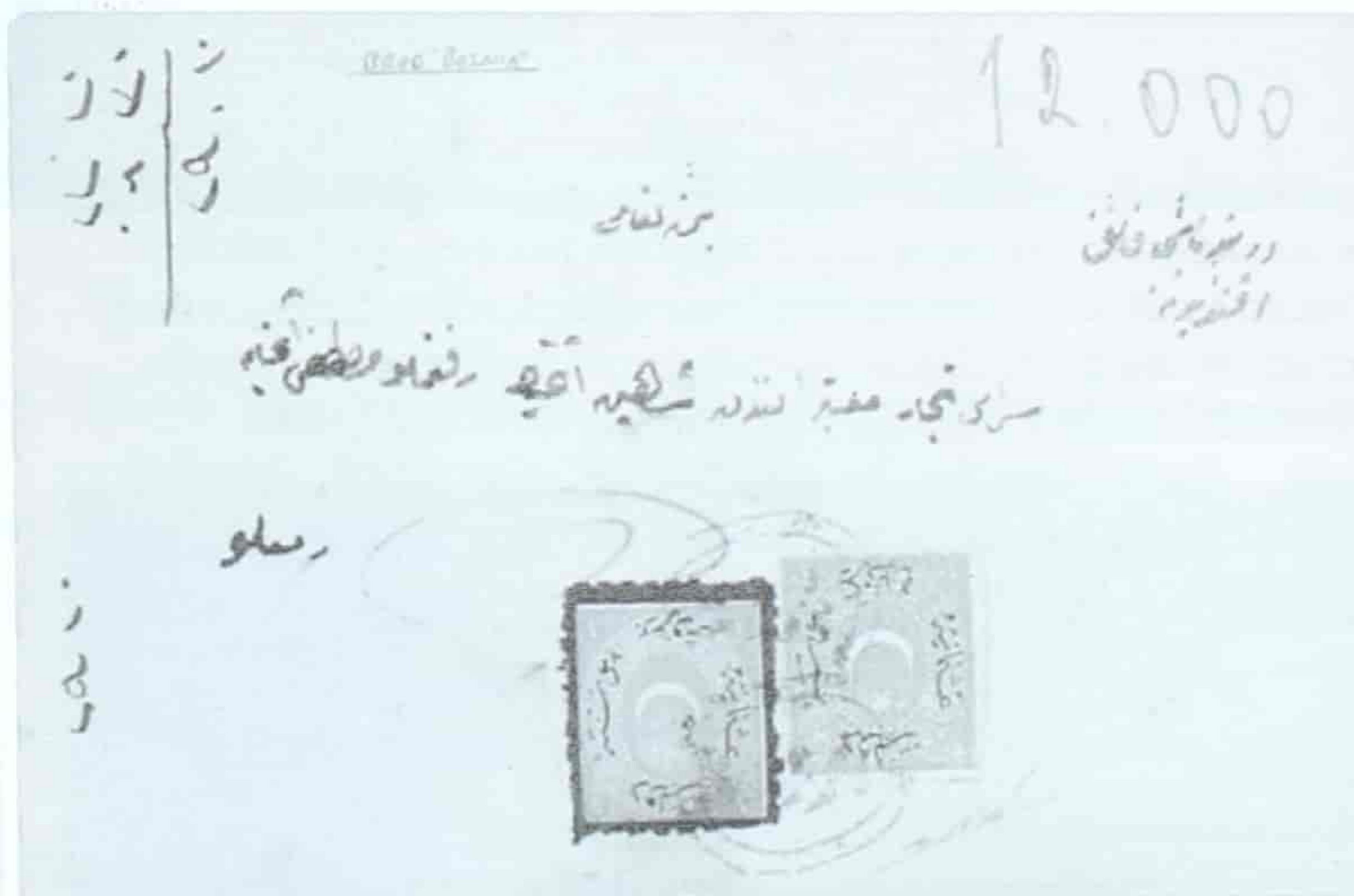
Đorđe Radičević

U nastavku rada o turskim državnim poštama na tlu Bosne i Hercegovine posle 1862. godine, dolazimo do pošte BOSANSKI BROD. Isti onaj Brod u kojem je već postojala pošta u prefilatelističkom periodu i čija je poštanska istorija veoma zanimljiva. Od važne, gotovo centralne uloge, koju je imao kao pošta ili je bar trebalo da ima s obzirom na svoj geopolitički položaj, Brod je kao pošta sve više gubio na značaju. O tome više u drugom odeljku ovoga rada koji govori o tzv. austrijskoj konzularnoj pošti u Bosni i Hercegovini.

Sledeće oživljavanje i potpuno ustrojstvo pošte u Bosanskom Brodu dešava se relativno kasno. Isto tako, telegraf do Bosanskog Broda postavljen je kasnije,

no do nekih drugih manje značajnih mesta.

Poštanski žig Bosanskog Broda iz filatelističkog perioda po svom izgledu je nešto drugačiji od prethodno prikazanih. Ovalnog je oblika ali sa dve kružnice. Naziv mesta na arapskom (Prot) je u središnjem delu

✉ sl. br.8. Poštanski žig Bosanskog Broda iz turskog filatelističkog perioda. Akcija Corinphila, Oktobar 2000, Lot 5098. Postignuta cena oko 9.500 evra.

kao i kod drugih žigova iz filatelističkog perioda odnosno perioda važnosti drugog izdanja turskih maraka. Podseća na više žigova mesta sa jugoslovenskih prostora (na primer Podgorica, kao i nekoliko mesta u Makedoniji).

Do današnjeg dana je nadjen izuzetno mali broj celih pisama sa ovim žigom Bosanskog Broda, a takodje i isečaka ili solo maraka. U poslednjih desetak pa i više godina vidjena su svega dva takva pisma i nekoliko maraka. Pretpostavka je da sačuvanih pisama i ne postoji više od četiri-pet.

Na osnovu sačuvane i razgledane dokumentacije moglo bi se potvrditi ono

što je u literaturi dosada izneto o mogućem datumu obnovljenog početka rada pošte u Brodu, uz upotrebu novog poštanskog žiga o kome je reč. On se počeo koristiti najranije 1871. godine ili čak godinu – dve kasnije. Jedno od dva pomenuta pisma je iz 1873. godine; upućeno je iz Sarajeva za Brod i frankirano i žigosano u dolasku. Drugo pismo, nema vidljiv datum pisanja, upućeno je iz Broda u Sarajevo sa markama koje su izdate 1870/71. godine.

U nastavku je prikaz prikaz tog drugog - poslednjeg vidjenog pisma sa ovalnim žigom Bosanskog Broda iz turskog filatelističkog perioda.

Uz sve druge već iznete zanimljivosti poštanske istorije Bosanskog Broda, ukazujem na još jednu jer nije precizno utvrđeno da li pripada predfilatelističkom ili filatelističkom periodu.

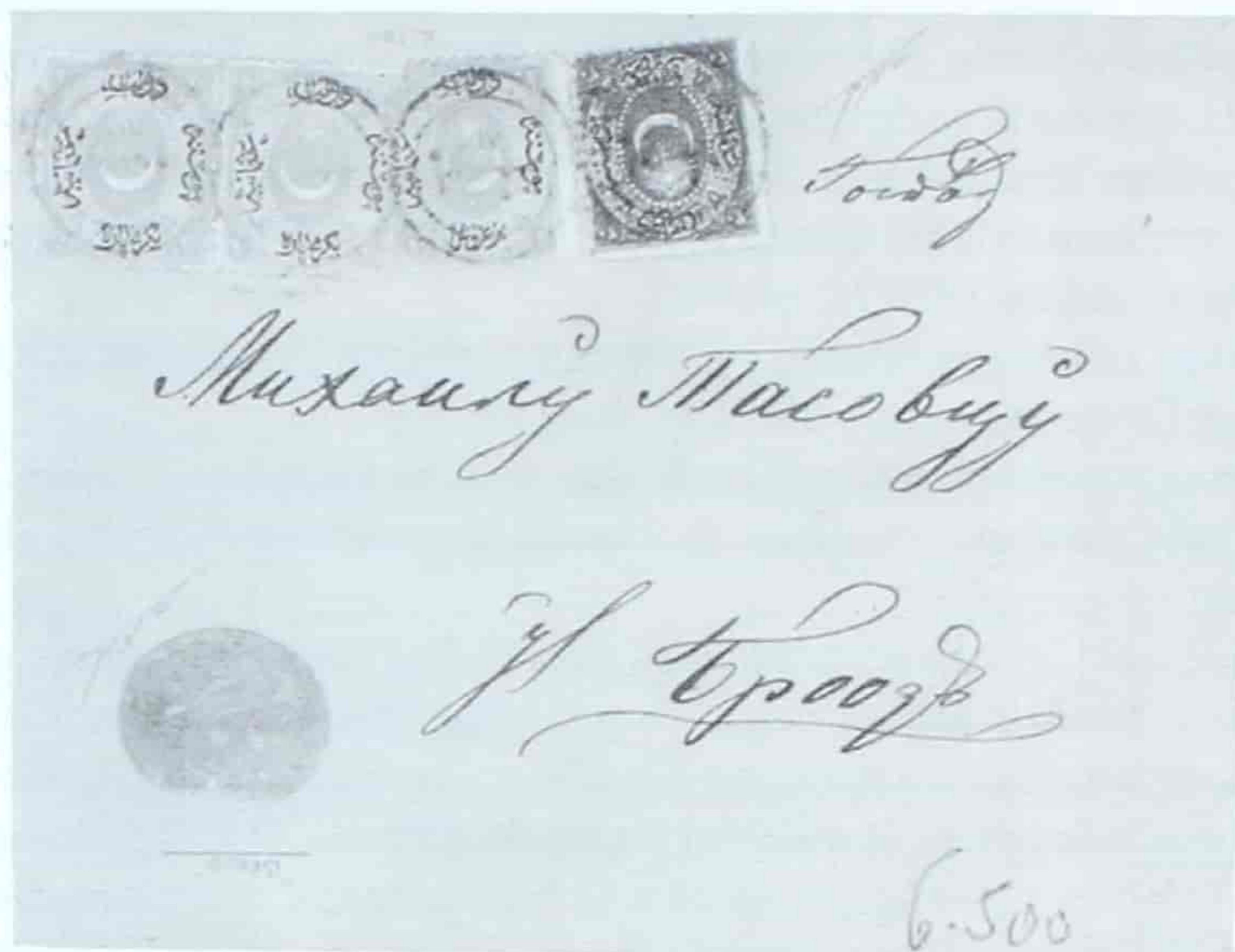
Naime, poznati engleski istraživači poštanske istorije Otomanskog carstva u predstavljanju predfilatelističkih žigova mesta sa područja Bosne i Hercegovine, prikazuju jedan žig u negativu, nešto manji od drugih i u sasvim drugoj boji, tirkiznoj, kao zvaničan manipulativni poštanski žig Bosanskog Broda. Doduše, dosta stidljivo, ne kažu iz kojeg je perioda, jer im to nije bilo poznato, a u najnovije vreme čak ni nama.

U vreme kada su ovi istraživači vršili sistematizaciju poštanskih žigova turske carevine, nije bilo poznato da je Bosanski Brod od 1851. godine imao svoj pravi predfilatelistički poštanski žig istog tipa kao Sarajevo ili Niš, Uskup, Manastir, ... Taj pravi poštanski žig Bosanskog Broda već je bio predstavljen u našem radu.

Očigledno je onda, da žig u negativu, tirkizne boje, predstavlja ozbiljnu dilemu za poštansku historiografiju - od kada i zbog čega se koristio i zašto samo u Bosanskom Brodu? Čak i opisi takvih poštanskih objekata, atestiranih od poznatih turskih atestatora ne otklanjaju dileme o poreklu, svrsi i periodu korišćenja ovog žiga. Naprotiv!

U nemogućnosti davanja autentičnog mišljenja o ovoj neobičnosti, izneću svoja zapažanja i mišljenje, a sve to na osnovu potpunog ili delimičnog poznavanja nekoliko pisama sa otiskom takvog žiga.

Upotreba ovog tirkiznog žiga nije bila izričita ili, ako je i bila, važila je ograničeno vreme – po nama možda godinu do dve. Žig je uočen samo na nekim od pisama i to sa adresom u Brodu, dakle, žig je stavljan isključivo u dolasku pisama u Bosanski Brod. Ni na jednom takvom pismu žig ne dotiče površinu marke, već je stavljen na nekom drugom slobodnom delu pisma. Upotrebom takvog žiga sa nekoliko pisama upotpunilo je dilemu - da li se radi o jednom tipu žiga? Aukcioni opisi koje smo pregledali nisu nam mogli biti od veće koristi. Očigledno je da su i najveći poznavaoци bosanske filatelije rezervisani u opisivanju karaktera takvih pisama. Poznato je jedno pismo koje je pre nekoliko godina bilo na aukciji David Feldman. Pismo je upućeno za Bosanski Brod sa markom prvog izdanja turskih maraka od 20 para. Otisak tačkastog žiga "Bosna" je potpuno nevidljiv. Na gornjem delu pisma postoje čak tri otiska dotičnog žiga Bosanskog Broda. Ovo pismo spominjem da bi se lakše odredio period upotrebe ovog žiga. Mislim da nam ovo

✉ sl. br. 9. Pismo iz 1865. godine upućeno iz Sarajeva za Bosanski Brod. Aukcija Corinthila 2000, Lot. 5075. Žig u negativu u tirkiznoj boji, dole levo.

turskih maraka drugog izdanja i da je korišćen u periodu između 1865. i 1870. godine. Velika je verovatnoća da je taj žig obeležavao neku dodatnu osobenost Bosanskog Broda kao pošte. Postavlja se pitanje da li je u pitanju neki poseban rang pošte ili mesta; da li ovaj tirkizni žig predstavlja zakasnilo pokušaj da se nadomesti nepostojanje poštanskog žiga Broda iz perioda upotrebe prvog izdanja turskih maraka ili pak dvokružnog žiga iz 1865. godine kada su sve značajne pošte u evropskom delu Turske dobile taj žig zajedno sa novim, drugim izdanjem poštanskih maraka jer Bosanski Brod tada nije dobio sličan poštanski žig.

Prikazujemo jedno od pisama sa tirkiznim žigom u negativu iz Bosanskog Broda uz napomenu da nam se čini da on nije potpuno istovetan sa prikazanim žigom tog tipa u literaturi, kao i na nekim drugim pismima koja su nam poznata.

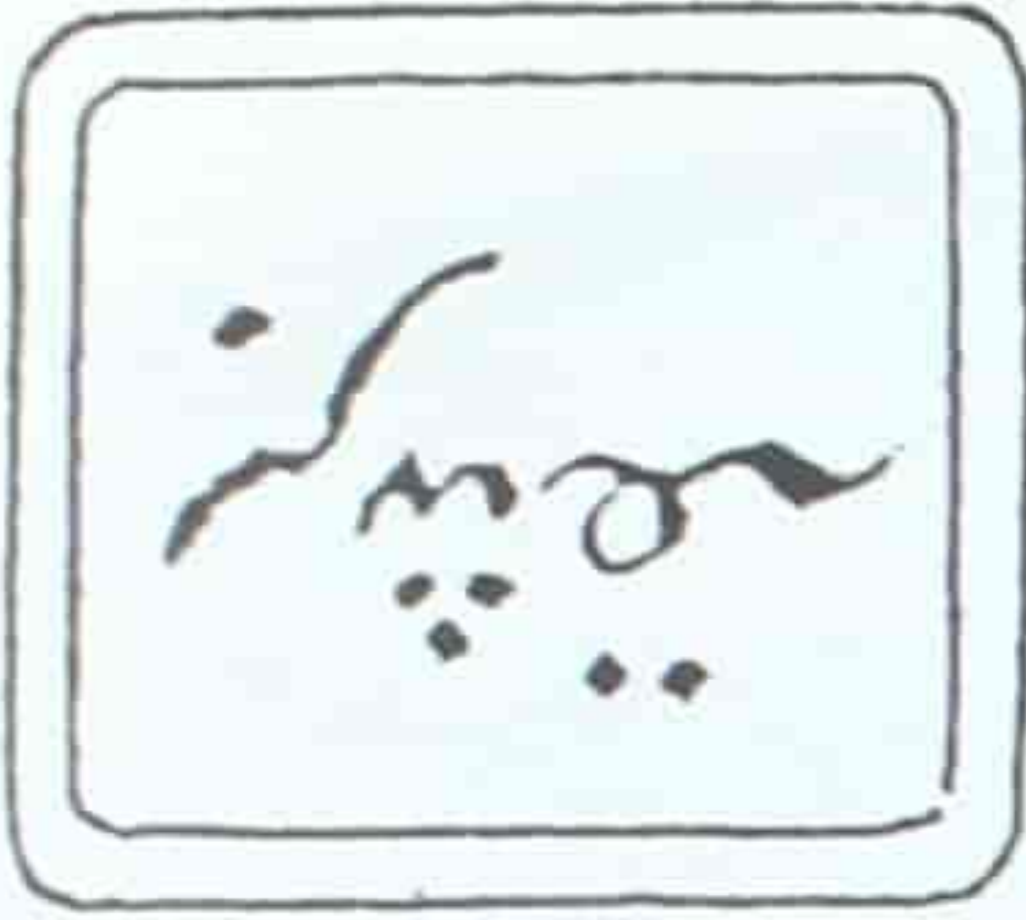
Predstavljanje turskih državnih pošta u bosanskom vilajetu nastavljamo poštom Tuzla. Prema obliku žiga, a u pitanju je dvostruki četvorougao, reklo bi se da se radi o novom dizajnu žiga kome pripadaju još i žigovi dve druge pošte u BiH kao i nekoliko pošta u Novopazarskom Sandžaku. Takođe su još neka mesta u evropskom delu Turske imala takav tip žiga u periodu od 1868. godine pa nadalje.

Moram istaći, da Tuzla u ovom istorijskom razdoblju nije imala preveliki značaj pa i pošta u tom mestu započinje dosta kasno sa radom, verovatno ne pre 1870. godine. Tuzla je i telegram dobila relativno kasno - oko 1866. godine. Ovo se donekle protivi drugom izvoru podataka na koji se pozivaju neki istoriografi. Naime, prema sačuvanim arhivama iz tog vremena u današnjoj Generalnoj direkciji pošta Repub-

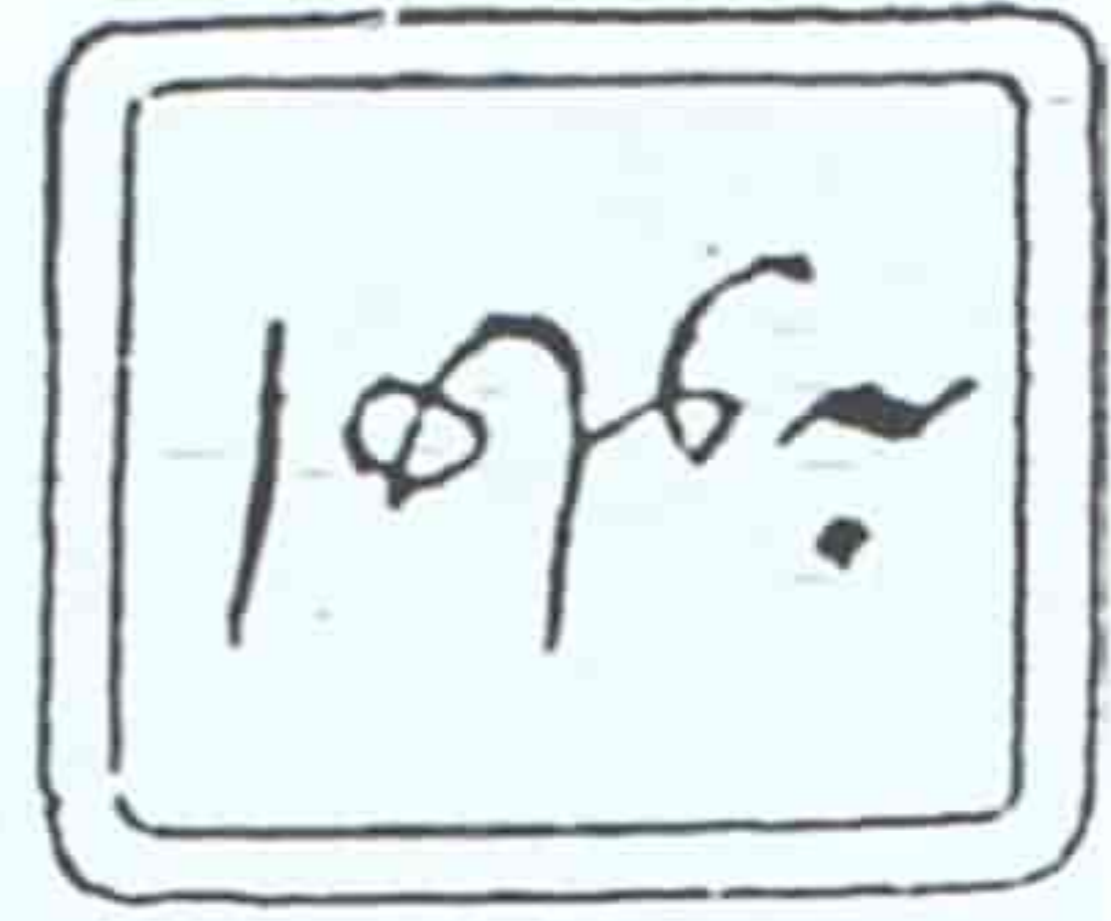
pismo ne može biti od koristi jer lično sumnjam u njegovu autentičnost u smislu verodostojnosti upotrebe poštanske marke i poštanskog žiga Sarajeva.

Jedino se zasigurno može tvrditi, da taj tirkizni žig nije predfilatelistički poštanski žig Bosanskog Broda budući da postoji pravi poštanski žig iz tog perioda.

Verovatno da je tirkizni žig negde s početka upotrebe

sl. br. 10. Crteži turskih poštanskih
žigova Brčkog i Livna

like Turske, pošta u Tuzli otvorena je još 1864. godine. Ovaj podatak svakako da nije nije precizan, jer za takvu tvrdnju ne postoje pravi

dokazi. Konačno ove informacije turske generalne direkcije nisu precizne ni za sledeće dve pošte o kojima će biti reč.

Doskora se smatralo da je broj sačuvanih pisama turske Tuzle izuzetno mali, što je onemogućavalo da istraživači izvrše potpunu rekonstrukciju glavnih podataka iz njene rane poštanske istorije. Pisac ovih redova priznaje da je i on imao takvo mišljenje o stepenu retkosti materijala.

Zahvaljujući poslednjim aukcionim prodajama pružena nam je prilika da se upoznamo sa još tri do četiri pisma Tuzle. Prema datumima pisama ili prema korišćenim poštanskim markama sada možemo da tvrdimo, da upotreba poštanskog žiga Tuzla nije započela pre 1872/73. godine. To upravo potvrđuje našu, već iznetu tezu, o početku rada pošte u Tuzli, kao prvoj pošti sa sopstvenim poštanskim žigom i potpunom manipulacijom.

U grupi pošta sa istovetnim tipom žiga i po nekom od mogućih principa izlaganja turskih pošta u BiH, dolaze pošte BRČKO i LIVNO, kao osma i deveta pošta po redu.

Verovatno da su i ove pošte (slično Tuzli) započele sa radom približno u isto vreme ili možda jednu godinu kasnije iako minimalna, sačuvana dokumentacija nam ipak može biti korisna).

Žig turske Brčke koliko nam je poznato vidjen je do danas samo na jednoj celini – koverti sa uštampanom markom od 60 para Duloz izdanja iz 1869. godine; dok je nepoznato iz koje godine dokument potiče.

Kod Livna (Ihlivno) situacija je još delikatnija. Žig je dosada poznat samo na jednom trojcu maraka Duloz izdanja. Poslednji put je prodato na aukciji 1999. godine i nalazi se danas u kolekciji poznatog kolekcionara BiH.

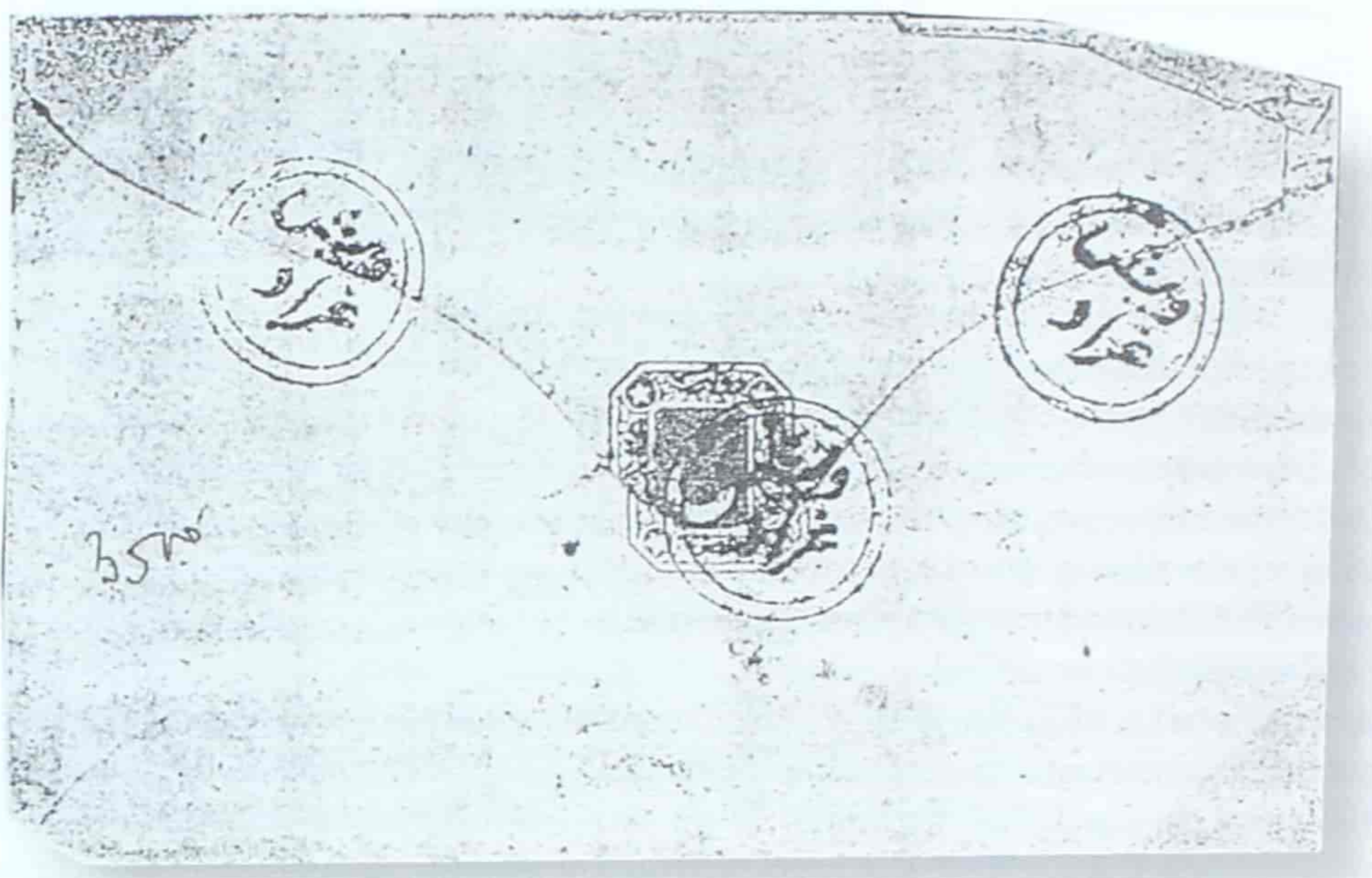
U nastavku predstavljamo crtežom poštanske žigove Brčkog i Livna.

Kao poslednje dve turske državne pošte otvorene na području BiH do austrougarske okupacije, koje uslovno obeležavamo kao desetu i jedanaestu poštu, ostaju VIŠEGRAD i BIJELJINA.

Obe pošte karakteriše isti i još nepredstavljen tip poštanskog žiga – dvokružna kružnica, ali znatno veća nego kod žigova Sarajeva i Mostara. Ovaj tip žiga bio je široko korišćen u mnogim delovima Carevine od početka 80-tih godina do početka XIX veka.

Ono što smo izneli o retkosti sačuvane dokumentacije prethodne dve pošte (Brčko i Livno) važi i za pošte Višegrad i Bijeljina.

Zbog toga ni ovde ne možemo preciznije odrediti početak rada pošta i upotrebe

sl. br. 11. Pismo – celina turskog Višegrada sa poštanskim žigom ovog mesta

sopstvenog poštanskog žiga. Verovatno da podatke engleskih i turskog istraživača o tim važnim datumima treba uzeti sa malom rezervom. Po nama, počeci su dve do tri godine kasnije, dakle, ne 1870. i 1873. već 1873 i 1875. godine (najpre Višegrad pa Bijeljina).

Poštanski žig turskog Višegrada dosada je prikazivan samo na jednoj poštanskoj celini od 1 groša. Datum pisanja – otpreme pisma nije poznat. Otisak žiga je izuzetno jasan jer su stavljena čak tri istovetna žiga.

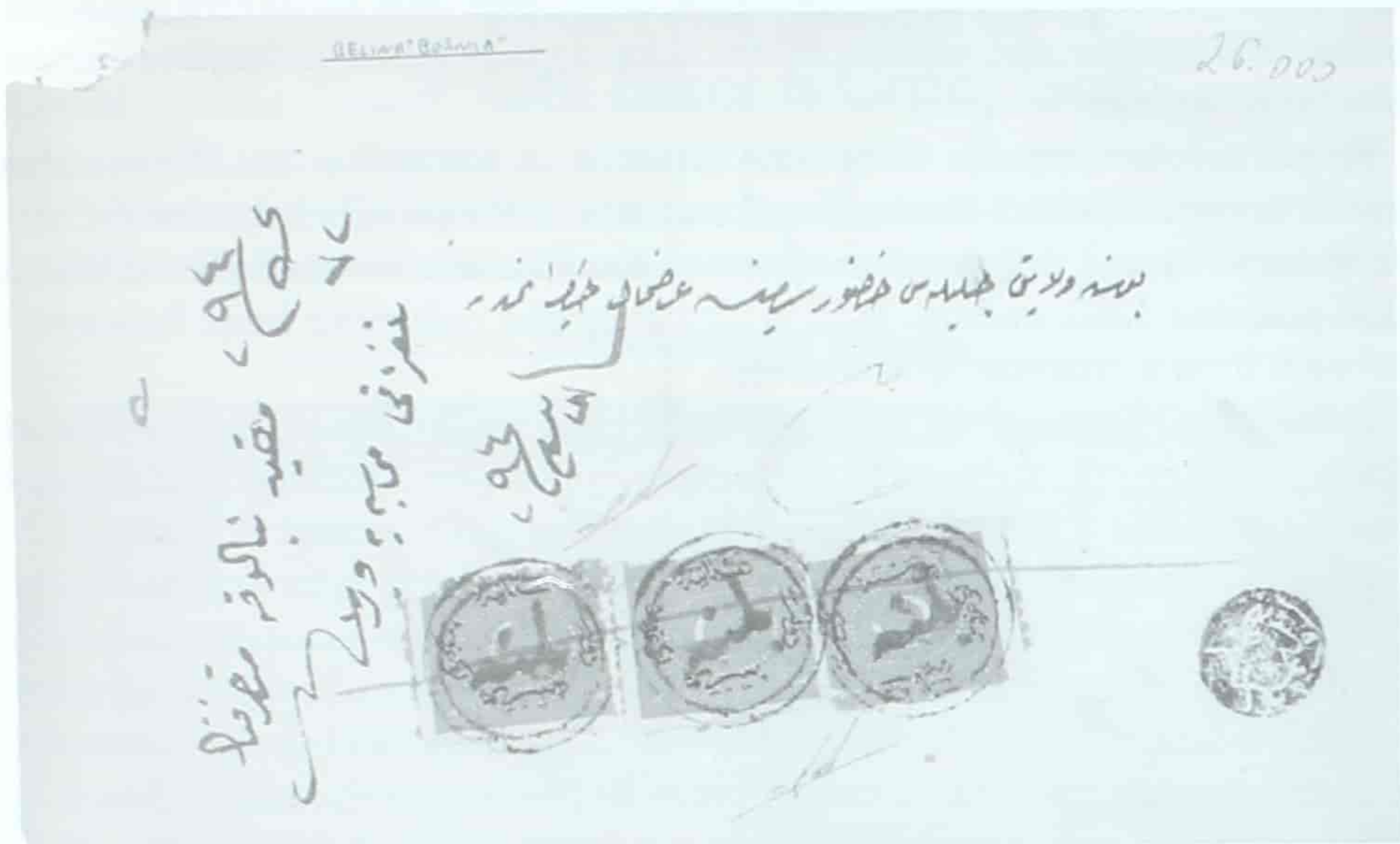
Po mom ličnom saznanju možemo potvrditi, da osim ove celine postoji najmanje još jedno pismo turskog Višegrada koje doduše, već dosta dugo, nije javno prikazivano. Isecci ili solo marke sa žigom Višegrada nisu vidjeni poslednjih desetak godina.

Bijeljina je po svim našim saznanjima do danas sačuvana samo na jednom celom pismu iz 1877. godine i na dva do tri isečka ili solo markama. Ovo pismo je poslednji put promenilo vlasnika u oktobru 2000. godine, kada je prodato na poznatoj švajcarskoj aukciji po ceni od 20.000 Evra.

Jednu od zanimljivosti Bijeljine čini i različitost njenog naziva, odnosno ortografije. Koliko je nama poznato upotrebljavano je najmanje četiri naziva ovog mesta: Belvina, Belina, Bjeljina i Bijeljina.

Nadam se da će kolekcionarima biti zanimljivo da se ponovo prikažu pisma ove dve poslednje izuzetno retke turske pošte pa ih dajem u nastavku.

Drugi odeljak našeg rada iz poštanske istorije Bosne i Hercegovine u perio-

sl. br. 12. Jedino poznato pismo turske Bijeljine koje je prodato na prošlogodišnjoj aukciji kod poznate švajcarske aukcijske kuće

du do 1878. godine odnosi se na delatnost Austrije u poštanskom saobraćaju ovog dela Turske carevine i to posebno sa inostranstvom.

Namerno započinjem ovu temu opisnim objašnjenjem pojma ove teme, a ne jednom od uobičajenih naziva – konzularna pošta ili Konzulova pošta ili Levantska pošta ... Svi ti nazivi su prihvatljivi, ali nepotpuni. Oni ne mogu u potpunosti da približe sve osobenosti koje su bile zastupljene kada je u pitanju učešće Austrije u funkciji poštanskog saobraćaja u bosanskom vilajetu. Dakle, konzulati i konzularne agencije Austrije u drugim delovima Otomanskog carstva nisu baš na istovetan način funkcionisali.

Model po kome je Austrija preko svoje ambasade u Carigradu otvarala poštansku službu pri konzulatima širom Turske carevine korišćen je i u bosanskom vilajetu. Ipak, bliskost ovog područja samoj Austriji i njenim granicama i njeno zanimanje za Bosnu i Hercegovinu, unele su dodatne komponente u prisustvu Austrije u ovoj delatnosti. Zato uloga austrijske poštanske administracije ovde prevazilazi karakter konzularne poštanske službe; možda zato i naziv ove teme treba da ima širi smisao. Kroz sledeća izlaganja to će čitaocu biti jasnije pa ću zato ovu temu zvati "austrijska poštanska administracija u BiH".

Pripreme za organizovanje poštanske službe pri austrijskom konzulatu u BiH odvijaju se upravo u vreme kada širom Otomanskog carstva nastaju državne pošte; na području bosanskog vilajeta (kako smo to već videli) oko 1850. godine. Takođe, pripreme padaju u vreme ponovnog vraćanja sedišta bosanskog valiye iz Travnička u Sarajevo (posle 147 godina). Neki istoričari tvrde, da je austrijska konzularna pošta započela u Travniku upravo pre preseljenja vilajetske uprave i diplomatskih

predstavništva u Sarajevo. Drugi opet tvrde, da početak rada Konzulove pošte nije bio oko 1850. godine, već kasnije. Nisam sklon da ni jednima ni drugima dam za pravo takve tvrdnje.

Prema prepisci između Generalne direkcije za komunikacije i Ministarstva trgovine u Beču s jedne i Generalnog konzulata za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu s druge strane, pripreme za otvaranje konzularne pošte izvršene su tokom druge polovine 1850. godine. Tada je uspostavljena poštanska linija Sarajevo – Slavonski Brod u organizaciji Konzulata.

Dakle, prvu karakteristiku austrijske konzularne pošte u BiH čini istovremenost njenog osnivanja i paralelnog njenog rada sa osnivanjem i početkom rada turske državne pošte koja u BiH započinje upravo u Sarajevu i Bosanskom Brodu.

Drugu bitnu karakteristiku nastanka i uslova pod kojima je funkcionisala, čini istorijski kontekst prilika i činjenica. Naime, Turska carevina je nastojala da omogući Austriji organizovanje ovakve poštanske službe. Pre svega za potrebe njenih diplomatskih predstavništava, ali i šire. Istovremeno, postojalo je i faktičko protivljenje lokalnih turskih vlasti za osnivanje takve službe iz brojnih razloga. Sve to se odvijalo u veoma nejasnom i nedorečenom odnosu dve carevine, posebno kada su u pitanju pogranične službe. Dakle, radilo se o velikoj privilegiji datoj Austriji, ali i otporu lokalnih turskih vlasti.

Naravno, iskustvo jedne Austrije u organizaciji poštanske službe omogućilo je da već od samog početka rada konzularna pošta izazove zanimanje, kako drugih konzulata u Sarajevu, tako i civilne publike.

To znači, da je austrijska konzularna pošta od početka svog rada predstavljala ozbiljnu konkurenciju turskoj državnoj pošti u BiH, koja je tek počinjala sa radom. Ta konkurencija se ogledala u boljoj organizaciji, većoj sigurnosti, većoj brzini prenosa i što je najvažnije u mogućnosti da pošta prema inostranstvu bude prenet preko turske granice do pogranične pošte u Austriji, u Slavonskom Brodu. Odatle se pošta slala do odredišta putem austrijske poštanske manipulacije (o tome ću detaljnije govoriti kasnije i pokušaću da razjasnim celokupni postupak kao i tehnologiju rada sa pismima).

Pre obrade tog dela ove teme korisno je da čitaoca upoznam sa glavnim činjenicama u vezi sa austrijskom konzularnom poštom. To će pomoći da se mnogo toga bolje razume, posebno taj širi aspekt austrijskog učešća u poštanskom saobraćaju ovog dela Otomanskog carstva.

Pošta je otpremana jednom sedmično, a prenos je vršio poštar na konju. Napravljena je veoma autentična rekonstrukcija izgleda poštara austrijske konzularne pošte u BiH koja je prikazana široj publici.

Put Sarajevo – Brod - Sarajevo poštar je prelazio za devet dana. S obzirom na stanje puteva (još nije bio izgrađen put Sarajevo - Bosanski Brod), brzina putovanja nije mnogo povećana u odnosu na vreme putovanja poštara pešaka Rajkovićeve privatne pošte na istoj relaciji 1847. godine.

(nastavak
iz prethodnog
broja)

Pionir i vešt poslovni čovek Oto Bikel u Crnoj Gori

Članak dr Hermana Dica objavljen je nemačkom časopisu *Südost Philatelie* 72/2001. Uz dozvolu autora, preveo i priredio za štampu dr Jovan Veličković.¹

5. Nova izdanja maraka

Pojavljivanje i delovanje Ota Bikela na Cetinju poklopilo se sa značajnim otkrićem kneževske Generalne direkcije pošta i telegrafa, da se izdavanjem i prodajom maraka u svrhu sakupljanja lako može doći do finansijskih sredstava. Ovo je stvorilo sasvim novu situaciju. Dok je tokom prethodnih 20 godina postojanje sedam vrednosti maraka sa istim motivom, lik kneza, bilo dovoljno za zadovoljenje svih potreba, a prodaji maraka se poklanjala mala pažnja, od 1893. godine prelazi se na produkciju maraka koja je daleko prevazilazila stvarne potrebe ove male zemlje. Tako je nastalo jubilarno izdanje 1893. godine od sedam vrednosti, zatim se 1894. godine pojavljuju šest dopunskih vrednosti i konačno jubilarna serija 1896. godine od 12 vrednosti. Godine 1898. došlo je do promene boja kod maraka koje su bile u stalnoj upotrebi, sedam vrednosti, 1902. godine pojavila se serija od 10

¹ Izbor ilustracija uz ovaj rad redakcijski

maraka za stalnu upotrebu pa se opet 1905. godine pojavljuje jubilarna serija od 10 vrednosti, 1907. godine od 13 vrednosti, 1910. godine od 12 vrednosti i 1913. godine od 13 vrednosti (Serije izdate 1902, 1907. i 1910. godine bile su neophodne zbog promena nacionalne valute (prim. J.V.). Marke su žigosane u tabacima i prodavane ispod nominalne vrednosti. U toku i posle Prvog svetskog rata crnogorska vlada u izbeglištvu je pokušavala, da preko maraka dodje do finansijskih sredstava (preko izdanja u Bordou i Gaeti).

U početnoj fazi ovog razvoja Bikelu je bilo lako da ubedi poštu da su potrebne i porto marke (2). Godine 1894 pojavila se prva serija od osam porto maraka u tri različita zupčanja o kojima Flek (3) navodi: »da bi poštanska potreba za pojavljivanje ovih maraka teško mogla da se opravda stvarnim potrebama. Originalno upotrebljene i na pismu, ove marke su izuzetno retke i zaslužuju ljubiteljske cene.« Zbog toga se sakupljač veoma obraduje ako pronađe pismo sa porto markom, makar ona bila adresovana i na Bikela. Ali vratimo se u 1893. godinu.

6. Jubilarne marke iz 1893. godine

Najvažnije nastojanje Bikela sastojalo se u tome da crnogorsku poštansku upravu, slično kao i u San Marinu, navede da izda marke sa pretiskom u ograničenom tiražu, koje bi bile sasvim kratko vreme u upotrebi. Dobrodošao povod za ovakvu nameru bila je okolnost da je 1493. godine u Crnoj Gori štampana prva ćirilnim slovima izdata, knjiga Balkana pa je bilo vrlo poželjno da se proslavi 400-ta godišnjica. Oto Bikel je podneo odgovarajuće predloge. Ovde treba istaći da je pojava ove štampane knjige značajan događaj u kulturi na koji Crnogorci sa pravom mogu da budu ponosni.

Godine 1893., 15 avgusta, *Illustrierte Briefmarken Zeitung*, VI godište broj 16, str. 189, objavljuje: "Prema informaciji koju smo dobili, Crna Gora je izdala jubilarne marke i to za proslavu 400 godišnjice postojanja štamparije u Crnoj Gori. Ove marke su navodno bile u upotrebi od 25. do 29. jula, a mi pretpostavljamo da je celokupni tiraž dospeo u ruke jednog špekulanta iz redova lepšeg pola. Treba da je izdato po 5000 maraka u sedam raznih vrednosti. Po 2000 poštanskih karata u četiri različite vrste i po 1000 koverata u tri različite vrste. Bliže o izgledu ovih maraka nam do danas nije poznato.«

Tek u drugom sledećem broju od 15. septembra 1893. godine časopis obaveštava: "Imali smo priliku da vidimo jubilarne marke pomenute u broju 16. Radi se o redovnim markama koje su pretisnute crnim pretiskom u ruskoj azbuci." Interesantno je da se u prvim izveštajima u filatelističkoj štampi govori samo o crnom pretisku. Tako *Der Philatelist* piše 15. septembra 1893: "Sve kursirajuće poštanske vrednosti pretisnute su crnim pretiskom.« Da li sada i od Ota Bikela potiče podsticaj za crveni pretisak kod vrednosti od 10, 15 i 25 novčića i na kraju i kod vrednosti od 7 novčića, koja se označava kao neizdata ili su sami, poslovima vični, Crnogorci po sopstvenoj inicijativi proširili seriju, danas više ne može da se utvrdi. Gospodja B. Berger reagovala je demonstrativno na vest u *Illustrierte Briefmarken Zeitung*. Ona piše 4. septembra 1893. godine izdavaču Ernstu Heitmanu u *Lajpcig*.(4): »Vrlo

poštovani gospodine Heitman, jedan od mojih korespondenata u Nemačkoj informisao me je o vašem pisanju u časopisu broj 16 na strani 189, gde je navedena informacija u vezi sa Crnom Gorom, gde očigledno mislite na mene. Vi ste, međutim, vrlo loše informisani, poštanska uprava mi je uprkos mojim molbama prodala samo 150 serija jubilarnih maraka i molim vas da ne objavljujete takve vesti o kojima se niste informisali. Uostalom, u časopisu ne vidim oglas koji sam vam uputila za štampanje. S poštovanjem gospodja Leonie Bertha Berger.«

Iz ovog pisma može što šta da se vidi, tako je namerno "B" iskazano kao Berta. Pismo svakako potvrđuje da marke nisu mogle da se kupe na šalteru, a pisma koja su originalno putovala javljaju se jedino ako je za njih postojao filatelistički razlog. Međutim, i takva pisma su danas izuzetno retka.

O prvobitno vrlo kratko predviđenom periodu važnosti ovih maraka sa pretiskom piše i *Illustrierte Briefmarken Journal* – Leipzig, od 19. Avgusta 1893. na strani 240, a na osnovu saznanja iz zvaničnih izvora: "Ove marke sa pretiskom važile su za dopisne karte za Cetinje, Rijeku i Podgoricu, prema jednom saopštenju direkcije pošta i telegrafa". Nije iznenadjujuće da se na ovom izdanju javljaju pomereni, dvostruki i obrnuti pretisci. Naročito su upadljive greške 1894. i 1895. Pogrešna godina 1894. javlja se kod maraka od 2, 3 i 4 novčića, dok se greška 1895. može naći kod svih vrednosti izuzev kod one od 15 novčića. Ovde se u oba slučaja radi samo o vrlo malom delu tiraža II odnosno III ploče pretiska. Pretpostavka je da su ove dve greške namerno stavljene u ploču za pretiskivanje kako bi se proizveli retki specijaliteti za sakupljače. Nije greška ako se pretpostavi da su ove pogreške nastale pod uticajem Bikela jer već u proleće 1894. firma oglašava sledeće: "Pretisak 1894 umesto 1893 - od ovih grešaka došlo je u opticaj svega po 50 komada vrednosti od 2, 3 i 5 novčića, nastalih previdom. Posedujem mali broj primeraka sa ovom greškom i nudim ih po ceni od 3.50 maraka po komadu. Takodje se pojavio i mali broj maraka sa obrnutim pretiskom, i od ovih grešaka posedujem po nekoliko komada i nudim ih pojedinačno po ceni od 3.50 maraka a celu seriju od 7 komada po ceni od 15 maraka.« Toliko o prodajnoj listi Ota Bikela broj 4. Greška 1895, koja se javlja na III ploči za pretiskivanje tada verovatno još nije ni postojala. Moguće je da je ova greška nastala bez uticaja Bikela (ova greška se javlja u II.ploči, prim. J.V.)

7. Pošta Crne Gore kvvari Bikelu posao

U leto 1894. godine, kada je posao sa specijalitetima celina i markama sa pretiskom bio uglavnom završen i dobro se odvijao sa celim svetom, Oto Bikel više nije nalazio razloga da krije da je on ustvari vlasnik firme Leonie B Berger pa je tako kao sedište firme javno naveo Cetinje. O težištu njegove trgovine markama u to vreme svedoči oglas publikovan u Priručniku za sakupljače 1895/96. godine. Ponuda uglavnom sadrži standardni materijal koji se u poredjenju sa kataloškim cenama nudi relativno povoljno. Što se tiče maraka sa pretiskom, Bikel je izgleda u Crnoj Gori napravio račun bez krčmara. U San Marinu je uspeo da otkupi skoro svu količinu pretisnutih maraka čime je sebi osigurao monopol. Priča se da

je vlada San Marina za kompletiranje jednog izložka maraka za izložbu u Milanu morala kod Bikela da nabavi pojedine vrednosti. U Crnoj Gori se to odvijalo na drugi način. Ovde je pošta uskoro postala svesna da u inostranstvu postoji velika potražnja za markama sa pretiskom i da ove mogu vrlo dobro da se prodaju. Tako se i dalje nastavilo sa pretiskivanjem i žigosanjem maraka i njihovom prodajom stranim kupcima. Frankaturna važnost maraka je produžena do 30.5.1895. godine. Do kraja 1894. godine su u više navrata ponovo štampane jubilarne marke sa pretiskom. Marke od 3 i 5 novčića su još pretiskivane čak 1896. i 1897. godine. Kao posledica toga cene su počele da padaju. Serija od sedam maraka imala je nominalnu vrednost od 67 novčića, što je odgovaralo iznosu od 1,08 nemačkih maraka, a prodavana je trgovcima kao poništena od strane poštanske uprave za polovinu nominale. Gospodja Berger je početkom avgusta 1893. godine za seriju tražila 4,50 franaka (3,65 maraka) uz napomenu povećanja cene bez prethodne najave. Medjutim novembra 1893. godine nudila je već seriju za 2,00 maraka, a u januaru 1894. za 1,50 maraka. Konačno je ponuda Ota Bikela u 1895. godini iznosila svega 1,20 maraka. Bikelu je u to vreme postalo jasno da njegovo prisustvo na Cetinju više ne donosi poslovne prednosti i zbog toga je već u jesen 1895. godine premestio sedište firme u Minhenu. Ovim se završilo skoro trogodišnje delovanje Oto Bikela u Crnoj Gori. Medjutim Bikel je u Minhenu i sledećih godina dobijao crnogorske celine preko svojih poverenika u crnogorskoj prestonici. One najčešće sadrže samo neki kratak tekst. Imenom Bikel (koje je već bilo poznato medju sakupljačima) koristili su se i falsifikatori pa se nalaze karte lažno adresovane na Bikela. To su bile najčešće prazne neispisane uslužno žigosane celine koje se lako nalaze u većim količinama koje su naknadno adresovane na Bikela.

8. Ka novim obalama

Našavši se u Minhenu, Bikel je i dalje tražio specijalne oblasti. Priča se da je i kod pretiskivanja maraka Srbije 1903. godine umešao svoje prste i da je napravio dobre poslove, što međutim nije više tema našeg razmatranja. Jedan koverat njegove firme iz dvadesetih godina prikazuje ga kao trgovca specijalitetima oblasti Albanije, Bosne, Bugarske, Islanda, Krita, Crne Gore, San Marina, Srbije, Samoa, Saravaka, Guama, Liberije, Lihtenštajna i drugih italijanskih i nemačkih specijalnih oblasti. Kao poslednji trag filatelističkog delovanja Ota Bikela, autor poseduje jedno njegovo pismo poslato iz Minhena u SAD, datirano 11. mart 1934. godine.

Literatura

1. Alessandro Glaray, Oto Bickel Un Promoter a San Marino, Katalog Vastophil 88, San Marino
2. Varro E. Tyler, Otto Bickel, European stamp manipulator, Linn's Stamp News, Vol. 64, 13, Mai 1991
3. Vladimir Fleck, Die Briefmarken von Montenegro, Frankfurt a.M., 1962
4. Postkarte in der Sammlung des Autors

Zahvalnost

Autor se zahvaljuje gospodinu R. M. Stevensu za niz fotokopija iz San Marino Philatelist koje je za mene fotokopirao u biblioteci Collector's Club - New York.

Post scriptum

O stanju poštanskog saobraćaja u Crnoj Gori 1893 -1894

U Allgemeiner Briefmarken Anzeiger br. 129 od 1893. godine nalazi se sledeća najava za časopis San Marino Philatelist 1894:

»U januarskom broju počinje prikazivanje vrlo zanimljivog originalnog članka naše korespondentkinje, gospodje Leonie B. Berger sa Cetinja, Crna Gora, pod naslovom Jedno putovanje u Crnu Goru. Reportaža je o zemlji i ljudima, narodima i nošnjama, o stanju pošte itd. Nemojte propustiti da se odmah pretplatite na časopis za 1894 godinu, kako bi imali prilike da ovu interesantnu zemlju upoznate makar kroz izlaganje nepristrasnog posetioca. Sa poštovanjem, Oto Bickel, Republika San Marino Italija.«

Iz najavljenog izveštaja, koji u četiri nastavka opisuje pre svega putovanje morem iz Trsta u Kotor i dalje kolima na Cetinje, poslednji deo predstavlja opis stanja pošte u Crnoj Gori prema vidjenju gospodje Bikel koji ovde ponavljamo.

»U celoj državi za sada postoji deset poštanskih i telegrafskih stanica. Naime, Andrijevića, Bar, Cetinje, Danilovgrad, Ulcinj, Kolašin, Nikšić, Podgorica, Rijeka i Virpazar. Svi poštanski žigovi ispisani su jezikom zemlje, srpski. Poštu za i iz Kotora kao i u unutrašnjost zemlje raznose poštaru u zatvorenim kožnim torbama koje nose na ledjima, Samo jedanput nedeljno, subotom, dopremaju se paketi i vrednosna pisma iz Kotora. Ove se pošiljke prenose džakovima na magarcima, u toku

nedelje se samo jedanput, petkom na isti način otpremaju paketi i vrednosna pisma u Kotor. Za sada u zemlji postoje samo dva poštanska sandučeta postavljena jedan u Antivariju (Baru), dok je drugi postavljen ispred cetinjske pošte. Medjutim, ovi sandučići se skoro nikad ne koriste. Pošiljaocima je draže da svoja pisma lično predaju poštanskom službeniku koji odmah prilepljuje marke. Sveopšte uvodjenje poštanskih sandučića u Crnoj Gori usledilo je tek jula 1897. godine. Poštanski službenik je naravno u narodnoj nošnji, i nosi pri tome revolver kao i telegrafisti. Kod svih telegrafskih biroa u Crnoj Gori nailazi se na interesantan način rada. Telegrafisti primaju telegrame samo po sluhu, i nikad ne koriste rolnu hartije, kao što se to radi u drugim zemljama. Ovo zahteva vrlo veliku praksu jer mnogi telegrami stižu i šalju se na stranim jezicima. Glavnina pošte šalje se i prima iz Kotora samo dva puta nedeljno, što je usaglašeno sa redom vožnje brzih brodova za Trst i Rijeku. Zbog toga je za pismo iz Nemačke odgovor potrebno 12 do 14 dana. Često se događa da novi korespondenti koji su nešto poručili šalju reklamaciju sa pretnjom: "Ako mi za tri do četiri dana ne stignu poručene stvari staviću vas kao prevaranta na crnu listu u svim filatelističkim časopisima". Medjutim, već nekoliko dana pre prijema ove reklamacije, su ovi uspaljeni pošiljaoci svoje pošiljke primili i onda su iz cenovnih lista sa niskim cenama mogli da vide da pisma u jednom pravcu i nazad putuju 12 do 14 dana. Po pravilu su onda slali i izvinjenja. Ipak, uljudno pismo sa pitanjem da li je njihova porudžbina uredno stigla bilo bi na svom mestu. Imimo sačuvano na stotine takvih karata. Naročito su nestrpljiva mladja gospoda, koja ne pomišljaju da neko može da bude i bolestan, nekoliko dana odsutan ili pretrpan poslovima. Poslati bez razmišljanja u svet poruku sa takvom nepristojnom sadržinom nije na svome mestu i mi se onda uglavnom ne ustručavamo da na takve karte odgovorimo na odgovarajući način.

Već više puta nam je postavljeno pitanje zašto su u Crnoj Gori potrebne marke, koverti i zatvorene karte od 7 novčića. Poštanske tarife su, naime, sledeće: zatvorene karte u mesnom saobraćaju i od jedne pošte do druge 3 novčića, za unutrašnjost zemlje i za Kotor i ostala mesta u bokokotorskom zalivu 5 novčića, za Austriju i Madjarsku 7 novčića, i za sve druge zemlje poštanskog saveza 10 novčića.

Različita gospoda filatelisti u Nemačkoj i drugim zemljama misle da mogu da kritikuju i to što Crna Gora sada uvodi i porto marke. Pošta ovim čini isto što su i sve druge susedne zemlje uradile, na primer, Austrija, Turska, Bugarska, Rumunija, Italija i druge. Stanje pošte ovde u Crnoj Gori već dugo godina nije na zavidnom nivou i tek je posle poslednje tri godine pod upravom vrlo sposobnog generalnog direktora pošte izavanredno reformisana. On namerava da posle dobrog školovanja kadra uvede i novčanu i paketsku službu. Nadam se da će moj kratak istini veran članak mnoge na pozitivan način orijentisati prema Crnoj Gori koja im je do sada bila strana zemlja.«

Toliko o navodima gospodje Leonie D. Berger. U časopisu San Marino Philatelist br. 4 (1894) sledi još jedna informacija: "Kako sam već pre izvesnog vreme-

na premestio svoje mesto boravka na Cetinje, imam teškoća da San Marino Philatelist preko moje filijale u San Marinu redovno dostavljam pretplatnicima. Kako sam i veoma zauzet sa obavljanjem tekuće korespondencije za naše filatelističke firme, to sam odlučio da od ovoga broja prestane izlaženje San Marino Philatelist. Ovom prilikom izražavam cenjenim abonentima najlepšu zahvalnost sa molbom da mi i u buduće iskažu poverenje sa svojim cenjenim porudžbinama poštanskih maraka. Sa poštovanjem Oto Bikel, Cetinje, Crna Gora.«

ISPRAVKA

U prvom delu članka "Oto Bikel u Crnoj Gori" koji smo objavili u broju 248, greškom je izostavljen tekst posle prvog pasusa u odeljku Specijaliteti među celinama. Zbog toga ponavljamno ceo pasus.

Izvinjavamo se čitaocima i autoru i molimo da uvažavaju ovu ispravku.

Gospođa Leonia Berger poslala nam je dve pogrešno štampane poštanske karte koje su do danas bile nepoznate. Pomenuta gospođa u vezi sa ovim piše: "U jednom starijem paketu od 100 komada karata od 3 novčića, zelene na plavozelenoj hartiji, našla sam, na svoje najveće iznenađenje, dva komada sa otisnutom žutom markom od dva novčića. Očigledno je ova greška nastala tako što su plavosivi kartoni kod štampanja karte od 2 novčića, žuta na smeđežutom papiru, greškom dospeli na pogrešno mesto. Ova dva varijeteta, na koje nailazimo kod žutih karata od 2 novčića poznati su i kod karata odštampanih na zelenoj hartiji. Odstupanja se sastoje u tome, što je u prednaslovu adrese prvo "a" otisnuto normalno, a u drugom slučaju u italiku. Dalje, kod varijeteta sa italikom, prostor između treće i četvrte adresne linije je 47 mm dok je kod normalne karte dužina četvrte linije 39 mm, a prostor između treće i četvrte linije iznosi 19 mm."

LINDNER

1947-1997

Fazlos-Album

LINDNER Falzios-Gesellschaft mbH - Postfach 11 63 - D-72352 Schömber - Telefon 0 74 27 7 01-0 - Telefax 0 74 27 61 18

Generalni zastupnik za Jugoslaviju
"Studio Filatelije" - Aukcija

REKONSTRUKCIJA PLOČE NOVINSKE MARKE SRBIJE OD 1 PARE IZ 1868. GODINE¹

Dr Velizar M. Kardoš

Sl. 1: Stereo sa pozicije 39,
izdanje 1867.

1. Uvod

U svojoj knjizi objavljenoj 1996. godine², pokušao sam da proširim već ranije poznatu i započetu "rekonstrukciju polutabaka" ove marke³. Kao i moji prethodnici polazio sam od pretpostavke, da su tabaci od 100 maraka iz 1868. nastali tako što je ploča sastavljena od 50 stereotipova⁴ iz 1867, ali u jednom novom rasporedu u odnosu na to izdanje i otisnuta dva puta na istom tabaku papira sa ili bez međuprostora.

Moja pomenuta knjiga je rad od skoro 400 strana koji obradjuje 52 godine poštanske istorije Srbije i samo se po sebi razume da sam se temom ovog članka mogao pozabaviti samo periferno na jednom delu strane 179.

Mnoge filatelističke oblasti pa i Srbija, nisu do danas u svim pojedinostima istražene. To je bio razlog što sam čitaoce svoje knjige na više mesta pozvao da i dalje istražuju i rezultate istraživanja saopšte javnosti.

Zato sam se obradovao kada sam u časopisu »The Collectors Club Philatelist« za maj-juni 1999. godine video članak na 12 strana⁵ sa istim naslovom kao i ovaj. Posebno zadovoljstvo mi je pricinilo to, što je poziv na dalje istraživanje u mojoj knjizi našao odjeka baš kod jednog iskusnog, u zemlji iz koje ove marke potiču, poznatog filateliste.

Način na koji je tema obradjena mi se dopao. Ne sumnjam, da je u taj rad u interesu filatelije uloženo mnogo vremena na čemu čestitam autoru.

¹ Originalni tekst je napisan na nemačkom a objavljen na engleskom jeziku u časopisu "The Collectors Club Philatelist", godište 80, broj 4 za juli-avgust 2001, strane 201-203

² "The Principality of Serbia, Postal history and Postage Stamps 1830 - 1882.", Reggiani, Romanshorn - Varese, 1996. Nagrada "Ronnie Spafford" za godinu 1996. od Philatelic Writers Society, Englesta, 12 Zlatnih medalja na Svetskim filatelističkim izložbama FIP

³ Strana 179, vidi pasuse 3 & 6

⁴ Termin "kliše" koji se u našoj filateliji još uvek koristi treba izbegavati jer je ne samo neprecizan nego i pogrešan. Zavisno od načina nastanka duplikat pločice za knjigotisak možemo je u jeziku grafičke branše nazvati "stereo" ili "galvano". U našem konkretnom slučaju, pločica je "stereo" ili "stereotip", a marke o kojima govorimo štampane su u stereotipiji (Jakucewicz, Könsler, Szwemin, "Eine Briefmarke entsteht", Insider Verlag, Basel-Riehen 1992, strana 33)

⁵ Godište 78., broj 3, strane 163-174, "The Plating of the Serbia 1868. 1 Para Newspaper Stamp" od Jovana Veličkovića, objavljen takodje u časopisu "Filatelista" u Beogradu.

3. Problemi novoponudjene rekonstrukcije

Čini mi se da je bitno da prvo objasnim zašto sam svojevremeno prihvatio Vernerovu teoriju¹³ o novom rasporedu celih horizontalnih redova kod izdanja iz 1868.

Nisam bio u posedu marke sa zaobljenim donjim desnim uglom sa dovoljno širokom gornjom ili levom ivicom (pozicija 36 kod izdanja iz 1867.) koja je u novom pokušaju rekonstrukcije igrala važnu ulogu.

Zato sam imao priliku da sretnem dva pojedinačna komada novinske marke od 1 pare iz 1868. godine sa širokim ivicama koje se bez sumnje moraju rasporediti u prvi odnosno poslednji red tabaka iz 1868. godine:

1. Prva marka (sl. 2) ima gore više milimetara široku ivicu i pripada bez svake sumnje prvom horizontalnom

Sl. 2: Isti Stereo kao na slici 1, izdanje 1868

Ispravke

Hteo bih da naglasim da u redovima koji slede nemam nameru da se bavim kritikom u negativnom smislu te reči. Ipak moram da skrenem pažnju na dve tvrdnje u članku koje bi kod zainteresovanih filatelista mogle da imaju za posledicu nerazumevanje materije o kojoj se radi.

Čitaoce bih zamolio da za dole navedene stavove (autora članka) pokažu razumevanje jer sam uveren da se radi o dva lapsusa koji se svakom mogu desiti:

1. U članku je napisano da "su strane novine uvek morale biti slate pod ukrštenim zavojem"⁶. Ispravno je da je Poštanski Zakon Kneževine Srbije od 25. Januara 1866.

propisivao poštarinu od 10 para za "štampane stvari (i mustre espapa) teške do 10 drama⁷ (32 grama) kada su poslate pod ukrštenim zavojem⁸. Za novine i časopise koji su izlazili u Srbiji, ukoliko su od izdavača poslate pod ukrštenim zavojem, nije naplaćivana poštarina. Za novine i časopise koji su izlazili u inostranstvu, a slati otvoreni u Srbiju, poštarina je iznosila do težine od 10 drama 2 pare (svakih daljih 5 drama, dodatno 1 para)⁹. Medjutim ako su strane novine slate pod ukrštenim zavojem, poštarina je morala biti plaćena po § 19b (štampane stvari pod ukrštenim zavojem). Takva poštarina onda uopšte ne bi bila izmirena markama za novine nego redovnim poštanskim markama, na primer onima od 10 para.

Ako ove tarife tačnije proučimo, možemo lako ustanoviti da su marke za novine od 1 i 2 pare štampane isključivo za upotrebu na novinama iz inostranstva.

2. Takodje se netačno kaže da su "postojeći klišeji (oni upotrebljeni kod izdanja 1867, primedba V.K.) samo novo rasporedjeni u ploču od 50 iz 1868"¹⁰. Ispravno je da je drugo izdanje novinskih maraka sa likom Kneza Mihaila iz 1868. štampano u tabacima od 100 maraka¹¹. O tome raspoložemo kompletnom dokumentacijom iz onog vremena¹². U vezi s tim ipak moram reći, da kada govorimo o ovoj temi još uvek ne možemo govoriti i o rekonstrukciji tabaka nego samo o do sada pokušavanoj "rekonstrukciji polutabaka" ove marke.

⁶ Strana 163, pasus 1, redovi 8 & 9 odozgo

⁷ U Srbiji 3.2 grama, dok je težina drama u Turskoj iznosila pretežno 3.075 grama

⁸ Poštanski Zakon Srbije od 25. maja 1866. , § 19b

⁹ Isto, § 19c

¹⁰ Strana 164, pasus 2, redovi 9 & 10

¹¹ Videti stranu 177 moje knjige, pasus 5

¹² Državni Arhiv Srbije u Beogradu, Ministarstvo unutrašnjih poslova, AN 773, 1869

¹³ Verner, Ing. Mirko: "Tipične greške novinskih maraka Srbije iz 1867 - 1868.", "Filatelista", Beograd, 1954.

redu u tabaku izdanja 1868. Ova marka je bila u tabaku od 50 maraka izdanja 1867. u 4. redu u poziciji 39 (sl. 1);

2. Druga marka (sl. 4) ima dole takodje više milimetara široku ivicu i očevidno pripada poslednjem horizontalnom redu tabaka kod izdanja 1868. Ova marka je bila u tabaku od 50 maraka izdanja 1867. u poziciji 7 u 1. redu (sl. 3).

Obe ove marke su se poklapale sa dotadašnjim saznanjima i istovremeno sa Vernerovom šemom. Ove marke su bile razlog da sam tada verovao u tu šemu po kojoj su samo celim horizontalnim redovima izdanja 1867. (1-2-3-4-5) kod izdanja 1868. promenjena mesta u "polutabaku" (4-2-5-3-1). Danas je jasno da ova teorija o novom rasporedu celih horizontalnih redova koju sam i sam pre pet godina zagovarao takodje nije bila tačna ili bar nije bila sasvim tačna. Pošto sam pročitao članak u "The Collectors Club Philatelist" i imajući u vidu obe gore opisane i u ovom članku ilustrovane marke koje nije moguće integrisati u novu šemu, po mom mišljenju je jasno, da ni novi predlog rekonstrukcije nije tačan ili bar nije sasvim tačan. Jasnije rečeno, oba pokušaja su očevidno pogrešna. Time smo konfrontirani sa pitanjima:

Pošto se kod izdanja iz 1868. godine radi o tabacima od 100 maraka, postavlja se pitanje da li je stvarno postojalo samo 50 stereotipova i nije li u ovom slučaju tako da raspored gornjih 50 nije isti sa rasporedom donjih 50?

2. Da li je tačno da stvarno ne postoji ni jedna marka od jedne pare iz 1868. godine koja ne odgovara ni jednom polju u tabaku izdanja 1867?

Ne može li se pronaći marka izdanja 1868. iz pozicije 7 po novom pokušaju rekonstrukcije, a sa dovoljno širokom gornjom ivicom koja bi je svrstala na gornju ivicu tabaka? To bi bio jedan dokaz više da je gornja polovina tabaka bila drugačije sastavljena nego donja, što bi naravno rekonstrukciju celog tabaka učinilo skoro nemogućom.

Zaključak: Samo razmena dobrih fotografija svih komada sa ivicom tabaka, kao i parova i većih komada i prava saradnja medju onima koji na ovom problemu rade, mogla bi dovesti do jedne ovakve rekonstrukcije ukoliko je ona uopšte moguća.

Sl. 3: Stereo sa pozicije 7, izdanje 1867.

Sl. 4: Isti Stereo kao na slici 3, izdanje 1868.

Poštanske celine

METODOLOGIJA SAKUPLJANJA I POSTAVKA IZLOŠKA

Branislav Kujundžić¹

Poštanske celine u Knjaževini Srbiji uvedene su 1873. pod nazivom saobraćajne karte tj. dopisne karte 1881. godine. Zatvorene karte i obrasci su u upotrebi od 1893. godine. Sve do 1918. godine nije bilo štampanih koverata i novinskih omota.

Pored ovih celina bilo je i drugih obrazaca sa uštampanom markom ili državnim grbom (od 2 pare, 2 ½ pare i 5 para) koji ne pripadaju poštanskim celinama.

Zvanične poštanske uputnice i poštanske uputnice sa grbom i tarifom od 25 para uvedene su u poštanski saobraćaj 1904. godine. To provizorno izdanje pripada celinama jer je cena sadržala i poštarinu.

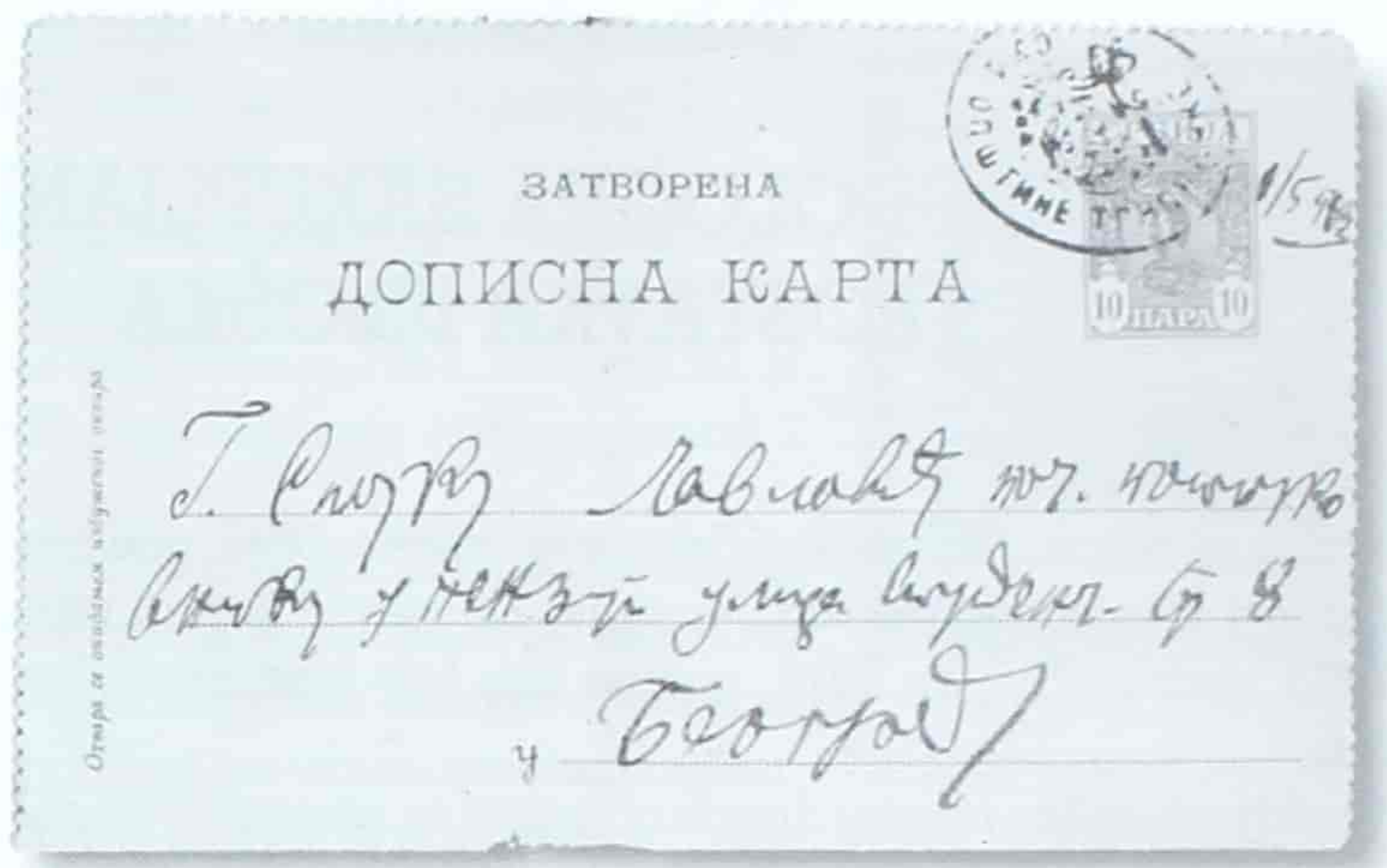
Postavlja se pitanje šta obuhvata pojam poštanske celine? Celinu bi trebalo da predstavlja uštampana marka kojom je pokrivena i poštanska usluga. Postojala je i mogućnost da celina bude oslobođena poštarine i da njena namena bude

Zatvorena dopisna karta, IV štampanje 1900. g, 10 para, karmin, plavosivi karton, sa polaznim žigom pošte V. POPOVIĆ i tranzitnim žigom ČUPRIJA, upućena za BEOGRAD

¹ Autor je jedan od najistaknutijih jugoslovenskih izlagača u klasi poštanskih celina. Sa izložkom "Dopisne karte Srbije za vreme dinastije Obrenović" bio je kandidat za Veliku nagradu izložbe "Srbijafila XII" prošle jeseni u Beogradu.

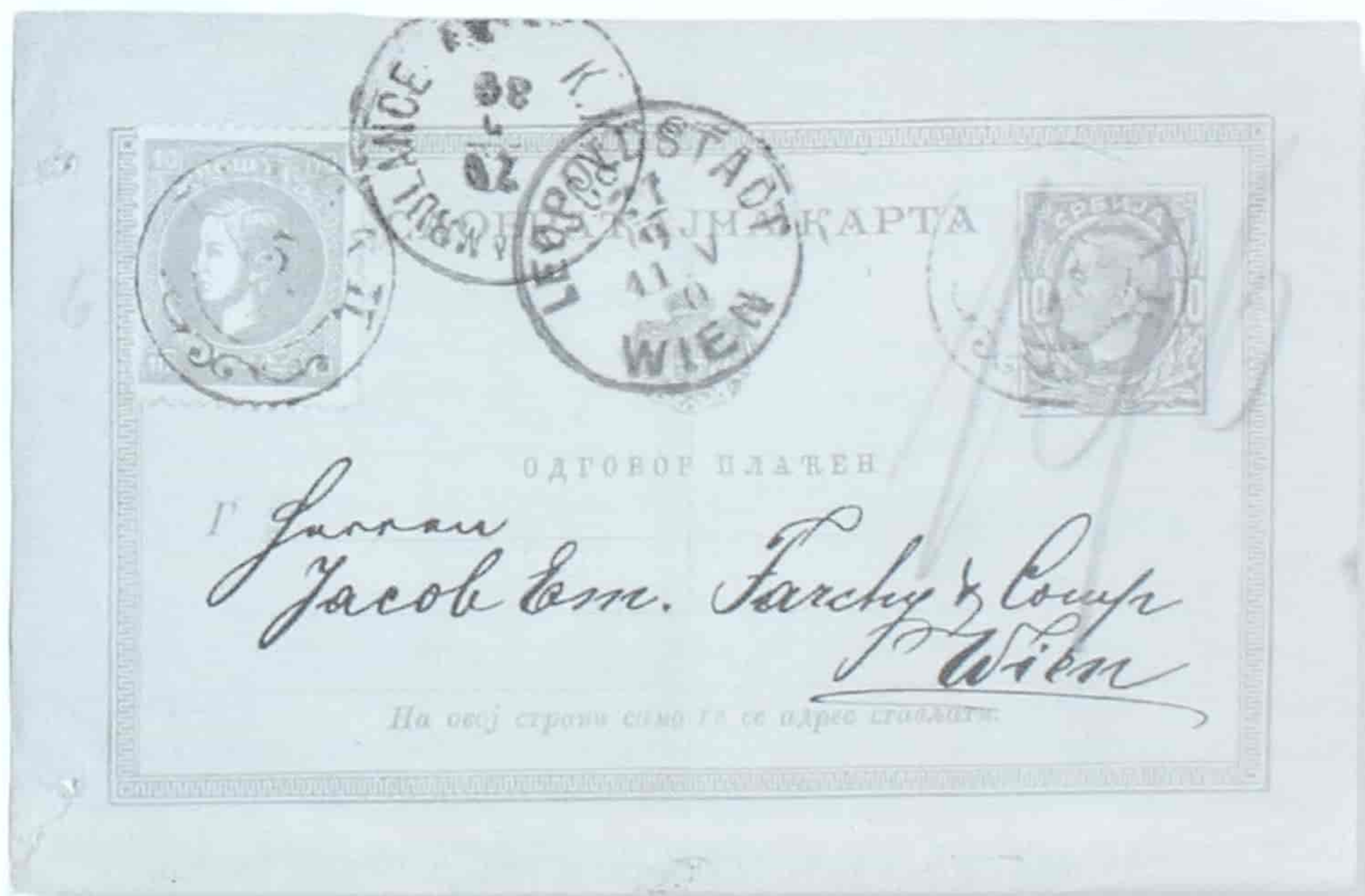
promenjena - kao što je slučaj kod saobraćajnih karata (Mi. 1 i 3) koje su postale provizorne vojničke dopisne karte pretiskom žiga VOJENA POŠTA i upotrebljene za vreme srpsko-turskog rata (1876-1878)

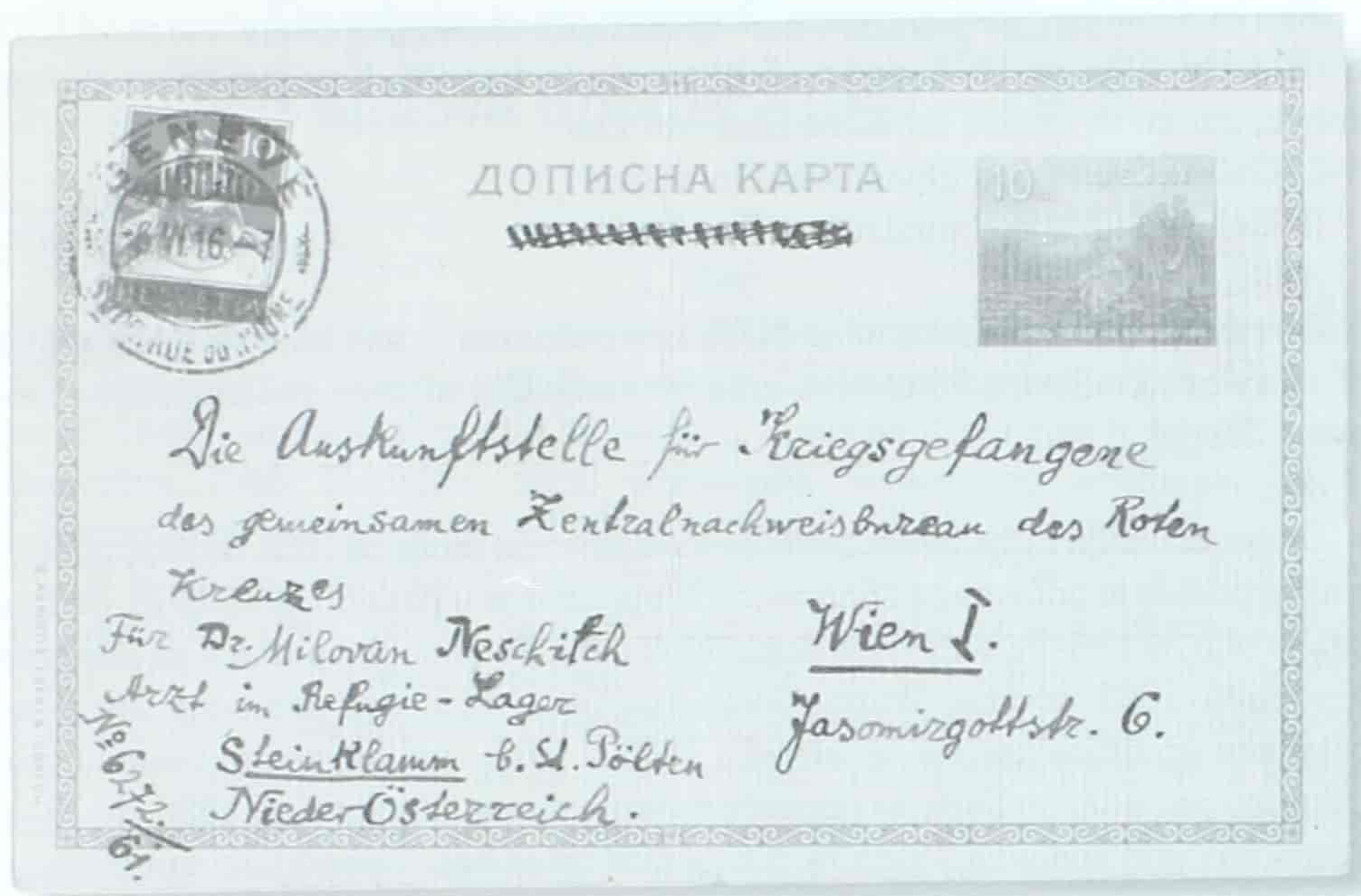
Pred kolekcionarom se pojavljuje dilema: da li sakupljanje ograničiti samo

na celine u užem smislu ili ga proširiti i na ostale obrasce koji su upotrebljavani u periodu od 1873. do 1918. godine. Ovo drugo dalo bi mu veću slobodu u prezentaci-

Zatvorena dopisna karta, IV izdanje 1901, crvena na zelenosivom kartonu upućena za BEOGRAD iz mesta TRNOVAC sa sudskim žigom opštine Trnovačke i ručno upisanim datumom 1. 5. 1903. sa tranzitnim žigovima KRALJEVO SELO I NIŠ STANICA

Saobraćajna karta izdanja 1873 – 1881 od 10 para čaršijskih, odgovor plaćen sa doplatom od 10 para (V štampanje) za međunarodni saobraćaj, upućena iz Šapca za Beč, sa tranzitnim žigovima MITROVICA (na poledjini) i K.K. ambulante pošte.

Dopisna karta srpskih ratnika, izdanja 1916 za medjunarodni saobraćaj od 10 para, upotrebljena u korespondenciji iz Ženeve za Beč sa frankaturom od 10 santima.

ji izložka kao i mogućnost za zanimljivo proširenje zbirke i sveobuhvatniji prikaz ovog još uvek za poštansku istoriju zanimljivog perioda. U navedenom istorijskom periodu Srbija je vodila više ratova za oslobodjenje svojih teritorija (srpsko-turski rat 1876-1878, srpsko-bugarski rat 1885, Prvi i Drugi balkanski rat 1912-1913. i učestvovala u Prvom svetskom ratu 1914-1918.). Zbog relativno dugog perioda u kome je vladalo stanje rata, dalje proširenje zbirke bi obuhvatilo zvanična izdanja vojničkih dopisnih karata.

Zbog velikog broja izdanja i štampanja, neophodno je prilikom postavke izložka izvršiti sistematizaciju sakupljenog materijala.

Postoji više kataloga u kojima je izvršena sistematizacija i tipologija celina. Tu je pre svega Michel Ganssachen – Katalog poštanskih celina zemalja Evrope, koji uključuje i katalogizaciju celina jugoslovenskih zemalja. Postoje i stariji katalogi kao što su Ašerov, Zenfov i drugi. Katalog celina jugoslovenskih zemalja (M. Vukovića) je svakako najdetaljniji za period 1873-1918. jer obuhvata sve ono što je bitno za ovu oblast – tako da svaki sakupljač može sam da postavi granicu do koje će ići u tipologiji poštanskih celina u svojoj zbirci.

Jedna od metodologija sakupljanja koje se preporučuju u osnovi ima istorijski tok - hronologiju. U periodu od 1873. do 1918. godine u Srbiji su vladali Milan IV Obrenović, Aleksandar V Obrenović i Petar Karadjordjević.

Vreme od 1873. do 1882. pripada Kneževini Srbiji, a period od 1882. do 1918. Kraljevini Srbiji.

Ako izvršimo periodizaciju po dinastijama, period pod Obrenovićima je od 1873 do 1903. Od 1903. do 1918. godine Srbijom vlada dinastija Karadjordjević. Po tom osnovu, zbirku ili izložak možemo nasloviti kao:

- I Celine Srbije pod dinastijom Obrenović i
- II Celine Srbije pod dinastijom Karadjordjević.

Zanimljiva je i heraldika na poštanskim celinama Srbije koja se može pratiti u Kneževini i Kraljevini Srbiji (dva grba dinastije Obrenović i sedam grbova Kraljevine Srbije).

Druga, obimnija varijanta obuhvata celine Kraljevine Srbije od 1882. do 1918. godine. Ovakva podela je opravdana zbog većeg broja izdanja u periodu 1873-1918. godine kada je bilo 39 emisija svih vrsta dopisnih karata. Poštanske uputnice su uvedene u upotrebu 1893. godine; ukupno osam izdanja od kojih dva pomoćna. Zvanične poštanske uputnice koriste se između 1900. i 1915. godine; u tom periodu bilo je ukupno pet izdanja. Karte za pouzeće nalazile su se u upotrebi od 1895. do 1911. godine sa četiri redovna i jednim pomoćnim izdanjem. Telegrafske uputnice su doživele dva izdanja (1904-1905).

O prezentaciji izložka

Dobra postavka izložka mora počivati na hronologiji, dakle na praćenju izdanja i štampanja kroz ceo period. Kod dopisnih karata, kad god je to moguće, treba dati prikaz redjih poštanskih žigova, poštansku manipulaciju i redju destinaciju. Dopisne karte, zbog većeg broja varijeteta u papiru i boji, prezentirati upotrebljene i neupotrebljene prateći tok izdanja i štampanja. Kod došampavanih tiraža pojedinih izdanja poštanskih celina prikazati i greške u tekstu i napomenama (ove greške su tipične u delu emisije). Kod proba dopisnih karata treba razlikovati prihvaćene i neprihvaćene probe. Pregled poštanske tarife mora biti jasan. Kvalitet poštanski upotrebljenih celina ispoljava se u jasnim i čitljivim žigovima. Izložbeni list ne treba opteretiti nepotrebnim tekstom. Retkost i kvalitet objekata koji čine izložak mora imati kontinuitet, a to znači da pored redjih objekata i oni masovniji moraju imati svoje mesto i težinu koju ćemo izraziti redjim žigom, interesantnom destinacijom ili nekom posebnom poštanskom manipulacijom.

Najveću »težinu« medju poštanskim celinama Srbije imaju dopisne karte sa označenom namenom: odgovor i odgovor plaćen. One su dosta retke na tržištu a najznačajnije su dopisnice sa odgovorom poslate iz inostranstva. Osim ovih, retke su i preporučene i ekspres karte (poznato je oko 50 primeraka). U prezentaciji objekata posebnu pažnju treba obratiti na lako uočljive razlike u boji i papiru. Prikazivanjem različitih objekata hronološkim redom izbećiće se monotonija i efekat uravnotežene prezentacije poštanskih celina, a time će se i deo naše poštanske istorije predstaviti na najbolji mogući način.

Doplatne marke Crvenog krsta i njihova upotreba 1947 – 1975

Milan Vukosavljević

I deo

Prve doplatne franko i porto marke u FNRJ izdate su u korist Jugoslovenskog Crvenog Krsta. Zakon o Jugoslovenskom Crvenom Krstu objavljen je u Sl.listu br. 59/1946. Bilo je uređeno da se Nedelja Crvenog Krsta sprovede od 1. do 7. decembra 1946. Medjutim zbog održavanja Slavenskog kongresa, Nedelja Crvenog Krsta pomerena je za 1947. godinu (od 1. do 7. januara).

Da bi se ova zakonska obaveza uspešno sprovela, PTT Vesnik je u broju 22 od 16. novembra 1946. godine doneo "Uputstvo za postupak sa markama Crvenog Krsta". Bio je to, u stvari, specijalni pravilnik koji se sastojao iz četiri odeljka i služio za unutrašnju poštansku upotrebu. Zbog promene termina Nedelje Crvenog Krsta, PTT Vesnik u broju 24 za 1946. godinu donosi novo uputstvo u kome je izvršena izmena datuma dok je ostali sadržaj ostao nepromenjen. Za potrebe ovog rada citiraću njegove najvažnije delove, a daću i neka svoja zapažanja i komentare kako je izgledala njegova primena u praksi.

I U prvom odeljku Uputstvo sadrži deo teksta iz Zakona o Jugoslovenskom Crvenom Krstu. U članu 11 ovog Zakona predvidja se godišnja Nedelja Crvenog Krsta u kojoj bi se naplaćivala određena taksa u korist Jugoslovenskog Crvenog Krsta i to na svim državnim prevoznim sredstvima za vožnju izvan lokalnog saobraćaja i na sve poštanske pošiljke i telegrame, sem onih pošiljaka koje upućuju državne ustanove i sam Jugoslovenski Crveni Krst;

II U drugom odeljku Uputstva, u jednom delu prvog stava, navodi se: "Za ovo vreme Nedelje Crvenog Krsta pošte će pored redovnih taksa naplaćivati i takse za Jugoslovenski Crveni Krst. Za tu svrhu štampane su franko i porto marke u korist Jugoslovenskog Crvenog Krsta u vrednostima od po 0.50 dinara". Ostali deo teksta se odnosi na interne poštanske radnje – distribuciju, razne obračune, zaduživanje, razduživanje itd;

III U trećem odeljku daju se uputstva kako naplaćivati obaveznu taksu u korist Crvenog Krsta i ko je oslobođen od plaćanja takse.

1) Na svim državnim poštanskim prevoznim sredstvima za vožnju izvan lokalnog saobraćaja naplaćuje se po 1 dinar za svaku kartu do 100 dinara i isto toliko za svaku dalju započetu stotinu.

Marke Crvenog Krsta se lepe na poledjini karata prilikom prodaje i žigošu žigom mesta i dana. Ako vozne karte prodaje sprovodnik prevoznog sredstva u putu, onda je on dužan naplatiti ovu taksu i nalepiti je u markama Crvenog Krsta na poledjinu karte. Marke poništava unakrsno mastiljavom olovkom ili olovkom u boji.

Prilikom ulaska putnika u prevozno sredstvo i pregleda karata koje je izdala pošta, sprovodnik je takodje dužan da kontroliše da li je na karte nalepljena taksa

Crvenog Krsta. U slučaju da je ovo propušteno sprovodnik mora naplatiti taksu lepeći na poledjinu karte marku – poništavajući je kako je gore rečeno.

Sledeća stavka tačke 1) govori kako se sprovodnik snabdeva potrebnom količinom maraka i kako pravda njihov utrošak.

2) Za sve pošiljke u unutrašnjem saobraćaju kao što su: pisma, dopisnice, tiskovine (štampane stvari), književni oglasi, poslovni papiri, robni ogledi, mešovite pošiljke (obične ili preporučene), poštanski nalozi, poštanske i telegrafske uputnice, čekovne uplatnice, vrednosna pisma i paketi i to bez razlike na vrednost i težinu moraju obavezno plaćati taksu i lepiti franko marku Crvenog Krsta od 0.50 dinara.

Marke Crvenog Krsta poništavaju se žigom mesta i dana, a lepe se kod poštanskih i telegrafskih uputnica u desnom gornjem uglu (gde je odštampana cena i grb), kod čekovnih uplatnica na poledjini, kod dopisnica do utisnute marke, a kod svih ostalih pošiljaka gde se lepe i redovne marke (deo stava, prim. M.V.).

Kod onih pismonosnih pošiljaka, gde se privatnici služe mašinom za frankiranje, takodje se lepe marke Crvenog Krsta (deo stava, prim. M.V.).

3) Za sve telegrame u unutrašnjem saobraćaju ima se, bez obzira na broj reči, obavezno naplaćivati taksa u korist Crvenog Krsta od 0.50 dinara. Marka se lepi na sam telegram i poništava žigom mesta i dana.

Taksa od 0.50 dinara u korist Crvenog Krsta neće se naplaćivati:

- A. Za sve poštanske pošiljke koje otpremaju državna nadležstva i ustanove kao i ustanove Jugoslovenskog Crvenog Krsta;
- B. Za novine i časopise;
- C. Za sve poštanske pošiljke koje se otpremaju u inostranstvo;
- D. Za sve poštanske pošiljke koje se otpremaju u Zonu B;
- E. Za sve telegrame koje otpremaju državna nadležstva i ustanove kao i ustanove Jugoslovenskog Crvenog Krsta;
- F. Za sve telegrame koji se otpremaju u inostranstvo;
- G. Za sve telegrame koji se otpremaju u Zonu B;
- H. Za sve telegrame koji se otpremaju putem telefona, na kredit i na račun depozita.

IV Ovaj odeljak sadrži uputstvo kako treba postupati u toku rada sa doplatnim markama.

- Na dan 1. januara 1947. godine u 6 časova ujutro, moraju sve pošte u državi isprazniti svoje kovčežice za skupljanje pisama i žigosati ih žigom mesta i dana od 31. decembra 1946. godine. Ove pošiljke ne podležu taksi od 0.50 dinara u korist Jugoslovenskog Crvenog Krsta. Posle tog vremena, sve napred pobrojane poštanske pošiljke podležu naplaćivanju takse u korist Crvenog Krsta. Poštanska pošiljka koja podleže taksi Crvenog Krsta, a na nju nije nalepljena franko marka Crvenog Krsta, mora se obeležiti slovom T. Pored ovog stavlja se oznaka +0.50;

- Odredišna će pošta na poštanske pošiljke lepiti porto marke Crvenog Krsta od 0.50 dinara za nedostajuću taksu u korist Crvenog Krsta (deo stava, prim. M.V.);

- Upozorava se pošta da se za nedostajuću taksu u korist Crvenog Krsta ne naplaćuje dvostruka porto taksa;

Odredišna pošta ima prilikom pregleda prispelih poštanskih pošiljaka obratiti pažnju da li je na te pošiljke nalepljena taksa u korist Crvenog Krsta, ako nije nalepljena, nalepiće se na iste porto marku Crvenog Krsta i ovu taksu naplatiti od primaoca. U slučaju da primalac odbije da plati ovu porto taksu, pošiljka će se vratiti i taksa naplatiti od pošiljaoca (deo stava, prim. M.V.);

U slučaju neuručivosti, nadoslanja ili odbijanja prijema pošiljke koja je opterećena porto taksom Crvenog Krsta, odredišna pošta se razdužuje sa portom Crvenog Krsta po posebnom listu oduženja Crvenog Krsta (deo stava, prim. M.V.);

Na dan 8. januara 1947. godine u 6 časova ujutro isprazniće sve pošte u državi svoje kovčežice. Pošiljke koje pronadju u njima žigosće žigom mesta i dana od 7. januara 1947. godine i sa svakom onom pošiljkom koja podleže plaćanju takse Crvenog Krsta postupaće kao što je napred rečeno;

- Za poštanske pošiljke koje podležu taksama Crvenog Krsta i budu odredišnim poštama stizale sa zadocnjenjem, a žigosane su žigom mesta i dana od 1-7. januara 1947. godine odredišne pošte će sve do 20. januara 1947. godine naplaćivati porto taksu Crvenog Krsta;

- Prema tome, skreće se pažnja svim poštama da u dane "Nedelje Crvenog Krsta" obrate pažnju na čitko žigosanje pošiljaka kako ne bi bilo sumnje oko naplate porto takse od 0.50 dinara u korist Crvenog Krsta;

- Ako kupac (misli se na karte za prevoz, prim. M.V.) odnosno pošiljalac (knjiženih poštanskih pošiljaka, telegrama itd.) odbije da plati ovu taksu, neće mu se prodati karta, odnosno primiti pošiljka (deo stava, prim. M.V.).

U poslednjoj stavci ovog odeljka se nalaže poštama i direkcijama da ovo uputstvo dobro prouče, da se na vreme snabdeju dovoljnom količinom franko i porto maraka Crvenog Krsta tako da se ova služba nesmetano odvija.

Osvrt na Zakon o Jugoslovenskom Crvenom Krstu i Uputstvo

Zakon o Jugoslovenskom Crvenom Krstu sadržao je dvanaest članova. Za nas su interesantni član 10 i član 11 pa ću ih citirati u celini:

Član 10 Na ulaznice za sve bioskopske predstave u svima bioskopima naplaćuje se u korist Jugoslovenskog Crvenog Krsta po 0,50 dinara;

Član 11 za vreme godišnje Nedelje Crvenog Krsta naplaćuje se u korist Jugoslovenskog Crvenog Krsta na svim državnim prevoznim sredstvima za vožnju izvan lokalnog saobraćaja po jedan dinar za svaku kartu do 100 dinara i isto toliko na svaku dalju započetu stotinu, a na sva pisma, dopisnice, telegrame i ostale poštanske pošiljke po 0,50 dinara, sem pošiljaka koje upućuju državne ustanove i sam Jugoslovenski Crveni Krst.

U odeljku III Uputstva, u tački 1 kaže se: "Na svim poštanskim prevoznim sredstvima za vožnju ..." Konkretno pošta se ogradjuje o načinu korišćenja ovih doplatnih maraka na prevoznim sredstvima koja nisu u njenoj službi. Pretpostavljam da ostali nisu imali tako detaljne propise kao pošta (date sa uputstvom).

Interesantno je da su na kartama koje su prodavane korisnicima poštanskih prevoznih sredstava uvek bile nalepljene najmanje dve, pretpostavljam franko doplatne marke, s obzirom na njihovu nominalu od 0.50 dinara. Može se zaključiti da su

karte za prevoz, na poštanskim prevoznim sredstvima, uvek bile frankirane sa parnim brojem doplatnih maraka.

Ostaje otvoreno pitanje: šta se stavljalno na bioskopske karte i karte na ostalim državnim prevoznim sredstvima. Sumnjam da su tu korišćene marke Crvenog Krsta koje su bile upotrebljavane na poštama i železnici. Više sam sklon mišljenju da su u upotrebi bile nalepnice. Sećam se nekih godina kada su na uglovima ulica, u početku stariji, a kasnije deca, sa kasicama Crvenog Krsta sakupljala dobrovoljne priloge u korist Crvenog Krsta. Tom prilikom su na revere ili drugi deo odeće, špenadlom, učvršćivali neku markicu Crvenog Krsta. Možda su slične korišćene u bioskopima i u državnim prevoznim sredstvima s tim što je tu cena bila fiksna.

U istom odeljku Uputstva, pod tačkom 3) postoji osam stavki koje daju objašnjenja kada se taksa od 0.50 din. u korist Crvenog Krsta neće naplaćivati. U ovih osam stavki nigde se ne pominju Vojne vlasti. Po svemu do sada navedenom imam utisak da Vojne vlasti nisu bile oslobođene plaćanja obavezne doplatne takse u Nedelji Crvenog Krsta. Kasnije, u daljem tekstu objasniću ovu svoju dilemu.

Vremenska važnost Uputstva i njegove promene

Svakako da je interesantno do kada je važno ovo Uputstvo i da li su vršene neke promene u njemu? U PTT Vesnicima njegovu važnost bez bilo kakvih promena potvrđuju za 1948. i 1949. godinu.

“Za postupak dopunskog taksiranja važe odredbe uputstva iz PTT Vesnika br. 22 i br. 24 iz 1946. godine, sa izmenama...” Izmene su se odnosile isključivo na usaglašavanje datuma za određenu godinu (o terminu Nedelje Crvenog Krsta), ali ne i u manipulativnim radnjama.

U PTT Vesniku br. 18 za 1952. godinu objavljen je raspis broj 281 u kome se pored ostaloga kaže: “Doplatne marke Crvenog Krsta dolepljivaće se na dosadašnji način”. Konkretno, u “Uputstvu” nema nikakvih promena.

U PTT Vesniku br. 20 za 1953. godinu, pod raspisom broj 287, vidimo da se promenila nominalna vrednost doplatne marke Crvenog Krsta (sa 0,50 na 2 dinara). U istom broju, pod raspisom 288 vidi se da i dalje važi član 11 Zakona o Jugoslovenskom Crvenom Krstu. Citiraću iz ovog raspisa dve stavke u celini:

“Shodno članu 11 Zakona o Jugoslovenskom Crvenom Krstu, za vreme Nedelje Crvenog Krsta, na sve poštanske pošiljke kao i na uplatnice po tekućim računima i telegrame, obavezno je lepljenje doplatnih maraka u korist Jugoslovenskog Crvenog Krsta”.

Odmah treba reći da se ovaj član nije menjao sve do 1964. godine. Setimo se jednog dela teksta iz člana 11 Zakona i Uputstva:

“Na svim državnim prevoznim sredstvima... po jedan dinar na svaku kartu od 100 dinara ...” U Uputstvu smo videli da je pošta unela tekst: “na svim poštanskim prevoznim sredstvima ...”

U raspisu broj 288, u napred citiranom stavu nigde se ne pominju bilo kakva prevozna sredstva, a to je verovatno urađeno svesno.

Ako se uzme u obzir da je nominalna doplatna marka u 1953. godini promenjena sa 0,50 na 2 dinara, onda je jasno da bi nastao problem njene naplate na poštanskim prevoznim sredstvima. Za cenu putničke karte od 100 dinara, doplatna taksa bi iznosila 1 dinar. U tom slučaju doplatna marka od 2 dinara trebalo bi da se polovi i sa tim polovčtom izvrši dalja manipulacija koju nalaže Uputstvo. Do toga sigurno nije došlo. Kad je to tako, postavlja se pitanje - da li je ova godina prelomna u kojoj su na poštanskim prevoznim sredstvima prestale da se upotrebljavaju doplatne marke Crvenog Krsta. Može se sa velikom sigurnošću tvrditi, da su u 1947. godini upotrebljavane, a od 1948. do 1952. postoji samo teorijska mogućnost vezana za Uputstvo. Do sada nisam imao priliku da vidim ni jedan takav objekat. Izneseno ne znači da je Pošta kršila član 11 Zakona prestankom upotrebe doplatnih maraka Crvenog Krsta na svojim prevoznim sredstvima. Umesto doplatnih maraka, Pošta je mogla preći (na svojim prevoznim sredstvima) na upotrebu nekih markica ili nalepnica (slično ostalim državnim prevoznim sredstvima). Nominalna vrednost od 1 dinar bila bi idealna za takvu markicu (nalepnicu).

U drugom stavu raspisa dato je ko se izuzima od ove obavezne doplate:

- “Od ovoga se izuzimaju pošiljke, uplatnice i telegrami
- a. koje predaju državne ustanove
 - b. koje predaje Jugoslovenski Crveni Krst
 - c. koje se predaju na kredit
 - d. pošiljke i telegrami koji se primaju za inostranstvo
 - e. novine i časopisi.”

Znači, jedina promena koja bi eventualno bila moguća u Uputstvu bila bi, da se briše deo propisa o upotrebi doplatnih maraka na poštanskim prevoznim sredstvima?! Što se tiče samih manipulativnih radnji sa doplatnim markama i pošiljkama promena nije bilo.

Sl.list FNRJ br 1/1958 doneo je vrlo važno “Obavezno tumačenje čl. 11 Zakona o Jugoslovenskom Crvenom Krstu”. Naime, tumačenje ovoga člana Zakona

(koji je donet 1946. godine) stvorilo je dosta zabune u vezi sa primenom kod državnih ustanova i vojnih vlasti. Kasnije ću ukazati na primere i dati komentar tih nesporazuma.

U 1957. godini izvršena je reorganizacija državnih organa i ustanova. Obavezno tumačenje ima dva stava i prenosim ih u celini:

- U članu 11 Zakona o Jugoslovenskom Crvenom Krstu (Sl. list FNRJ 59/1946) propisano je da se za vreme godišnje Nedelje Crvenog Krsta naplaćuje u korist Jugoslovenskog Crvenog Krsta po 0,50 dinara na sve poštanske pošiljke, sem na pošiljke koje upućuju državne ustanove i sam Jugoslovenski Crveni Krst.

S obzirom na reorganizaciju državnih organa i ustanova koja je izvršena posle stupanja na snagu pomenutog zakona, navedena odredba, ukoliko se odnosi na državne ustanove, treba shvatiti tako, da su od plaćanja doplate u korist Jugoslovenskog Crvenog Krsta izuzete poštanske pošiljke koje upućuju narodne skupštine i njihova izvršna veća, narodni odbori, kao i savezni, republički, pokrajinski, oblas-

ni, sreski i opštinski organi uprave, sudovi, javna tužilaštva, javna pravobranilaštva i vojne jedinice.

Ovaj drugi stav nam daje jasno objašnjenje ko sve spada pod državne organe i ustanove. Tu vidimo da se pominju i vojne jedinice tj. da one potpadaju pod državne organe i ustanove.

Sada ću da se vratim u 1946. godinu, da vidimo kakav su tretman imale Vojne vlasti u vezi sa plaćanjem ove obavezne doplatne takse. Logika stvari nalaže da su Vojne vlasti bile oslobodjene obavezne doplatne takse. Pokušaću da dam uporedno poredjenje nekih članova Pravilnika o redovnim poštanskim taksama i Uputstva.

Zakon o PTT taksama (redovne poštanske takse) u čl. 5. navodi ko je sve oslobođen plaćanja redovnih poštanskih taksi. Pod tačkom 3 kaže se "Vojne vlasti za poštanske pošiljke i telegrafska i telefonska saopštenja koja upućuju za vreme rata i mobilizacije". Ovako napisan, uneo je dosta nerazumevanja u rad poštanskih službenika i skoro da nije bilo broja PTT Vesnika, a da se nije tražilo tumačenje od strane pošta za pojedine slučajeve - da li je neko oslobođen redovne poštanske takse ili nije. Kasnije on je izmenjen i glasio je: "Organi Jugoslovenske Armije i Organi narodne milicije za poštanske pošiljke i telegrafska i telefonska saopštenja, kao i za sve ostale telegrafske i telefonske takse". Nije ni to mnogo pomoglo. Na kraju je izašao jedan veliki spisak ko je sve od vojnih vlasti oslobođen redovnih poštanskih taksi. Suština je bila u tome, da su vojne vlasti koje su bile pod ingerencijom Ministarstva odbrane potpadale pod čl. 5 tačka 3. Na primer Domovi JNA nisu potpadali pod ovu odredbu jer su bili vojne ustanove sa samostalnim finansiranjem.

Državna nadležstva i ustanove nisu potpadale pod čl. 5 tačku 3, ali su zato potpadali Odeljku III – tačka 3/A Uputstva, po kome su oslobođeni obavezne doplatne takse u korist Crvenog Krsta. Po mom tumačenju Zakona o PTT taksama i Uputstva i gore navedenom komparacijom, vojne vlasti nisu bile oslobođene obavezne doplatne takse u korist Crvenog Krsta sve do 1958. godine kada je dato Obavezno tumačenje čl. 11 u kome su vojne vlasti date kao vojne jedinice, ali ovog puta pod ingerencijom državnih ustanova.

Sledećih godina nema nikakvih promena vezanih za Uputstvo, da bi PTT Vesnik br. 8 za 1964. godinu kroz raspis br. 114 doneo ponovo spisak ko je oslobođen plaćanja obavezne doplatne takse u korist Crvenog Krsta.

"Doplatna marka Crvenog Krsta neće se naplaćivati:

- a. za pošiljke koje predaju državni organi i ustanove (vidi tumačenje čl. 11)
- b. za pošiljke koje predaje Jugoslovenski Crveni Krst
- c. za pošiljke koje se primaju za inostranstvo
- d. za novine i časopise."

Ova godina donela je i jednu bitnu promenu. Prvi put nije se pojavila u prodaji doplatna porto marka Crvenog Krsta.

"Za razliku od prethodnih, ove godine neće biti puštene u prodaju doplatne porto marke Crvenog Krsta, pa će odredišne pošte biti dužne da lepe doplatne

franko marke Crvenog Krsta na sve obične pošiljke na kojima ova marka nije nalepljena". Zašto je njihovo izdavanje obustavljeno navodi gospodin Dejan Tubinović u svojoj brošuri Filatelistički značaj obaveznih doplatnih maraka. "Njihovo izdavanje obustavljeno je zbog niske nominale koja je bila zanemarujuća u poredjenju s troškovima izrade i manipulacije u poštama oko dolepljivanja i naplaćivanja od primaoca pošiljke".

Sl. list SFRJ br. 17 za 1964. godinu doneo je izmenu Čl.11 u Zakonu iz 1946. godine Br. 59. Sam tekst izmene ništa ne menja u uputstvu, kada se radi o poštanskim manipulacijama.

U Sl. listu SFRJ, brojevima 12 i 18 za 1967. godinu izašao je Zakon o položaju i ovlašćenjima Jugoslovenskog Crvenog Krsta kao i Pravilnik o istom. Zakon sadrži 18 članova od kojih su za nas interesantni samo članovi 7 i 8. Pravilnik sadrži 7 članova i oni ustvari tumače 7 i 8 član Zakona. Iz Pravilnika preneću u celosti samo prva tri člana.

Čl.1 Radne organizacije koje vrše prevoz u javnom medjumesnom i medjunarodnom saobraćaju naplaćuju za vreme nedelje Crvenog Krsta u smislu člana 7. stav 2. Zakona o položaju i ovlašćenjima Jugoslovenskog Crvenog Krsta (u daljem tekstu Zakon) i korist Jugoslovenskog Crvenog Krsta i to:

1. na voznu cenu do jedan dinar – jednu paru;
2. na voznu cenu preko jednog dinara – po jednu paru na svaki dinar odnosno na svaki započeti dinar.

Čl.2 Radne organizacije poštanskog saobraćaja naplaćuju za vreme Nedelje Crvenog Krsta, u smislu člana 7. stav 2. Zakona u korist Jugoslovenskog Crvenog Krsta, po pet para na sve poštanske pošiljke u unutrašnjem saobraćaju, osim na pošiljke novina i časopisa i na pošiljke koje upućuju državni organi i Jugoslovenski Crveni Krst.

Čl.3. Naplaćivanje prihoda iz člana 1. i 2. ovog pravilnika u korist Jugoslovenskog Crvenog Krsta vršiće radne organizacije putem doplatnih karata, odnosno doplatnih maraka koje obezbedjuje Jugoslovenski Crveni Krst. U obaveznom tumačenju člana 11. iz 1958. godine videli smo, da pod državne organe spadaju i sudovi. To bi trebalo da važi i ove godine a i kasnijih godina. Nisam našao nešto novo u vezi s tim tumačenjem, ali mi se čini da se u vezi sa sudovima i tužilaštvima nešto promenilo?

U Čl.3 prvi put nailazim, da se decidno kaže da radne organizacije koje nisu poštanskog profila naplaćuju doplatu preko doplatnih karata. Moja ranija nagadjanja, da su to neke markice ili nalepnice, možda mogu da se prevedu na doplatne karte.

U svakom slučaju, možemo zaključiti da nisu korišćene doplatne poštanske marke.

Tragajući za nekim novim podacima u vezi sa promenom manipulativnih radnji sa doplatnim markama Crvenog Krsta, a time i promene u Uputstvu sve do 1975. godine nisam našao ništa novo, a u nadjenom materijalu iz ranijih godina nisam primetio neke promene. Ako se poštanski službenik držao Uputstva iz prethod-

nih godina, tako je bilo i ovih poslednjih osam godina tj. do 1975. godine. Odstupanja od Uputstva u praksi takodje su bila ista ili slična.

Od 1976. godine prestaje saradnja pošte i Glavnog odbora Crvenog Krsta u vezi upotrebe ovih doplatnih maraka. Doduše, doplatne marke Crvenog Krsta morale su po Zakonu da se upotrebljavaju i kasnijih godina, što je pošta poštovala, ali čini mi se ne više sa njenom profesionalnošću. Razlog zašto je došlo do prekida te saradnje nije predmet ovog članka. Videti pomenutu knjižicu gospodina Dejana Tubinovića.

Dva perioda

Vremenski razmak od 1947–1975. godine može se grubo podeliti u dva perioda.

Prvi period obuhvatao bi razdoblje od 1947–1963. godine. Njega karakterišu dve doplatne marke (franko i porto), s tim što je za svaku godinu postojalo novo izdanje iste nominalne vrednosti. Njihovo puštanje u prodaju uvek je bilo prvog dana u Nedelji Crvenog Krsta koja je bila predviđena za tu godinu.

Drugi period obuhvatao bi razdoblje od 1964–1975. godine. Karakteristika toga perioda je da je u prodaji bila samo franko marka koja je u odredjenim prilikama zamenjivala porto marku. Druga karakteristika je da su doplatne marke puštane dosta rano u prodaju pre njihove obavezne upotrebe tj. pre početka Nedelje Crvenog Krsta za tu godinu. To je, doduše, počelo sa 1962. godinom i trajalo sve do 1975. godine. Izuzetak su bile 1963. i 1969. godina. Doplatne marke su puštane ranije u prodaju na insistiranje Crvenog Krsta, a pošta im je uvek izlazila u susret. Normalno, na ovaj način se povećavao i prihod Crvenog Krsta. Mišljenja sam da ni Pošta ni Crveni Krst nisu poštovali Zakon o njihovoj prodaji i upotrebi.

1962	U tečaju od	30 aprila	Nedelja Crvenog Krsta	6-12	maja
1964	U prodaji od	27 aprila	Nedelja Crvenog Krsta	3-9	maja
1965	U prodaji od	20 aprila	Nedelja Crvenog Krsta	2-8	maja
1966	U prodaji od	28 aprila	Nedelja Crvenog Krsta	8-14	maja
1967	U prodaji od	28 aprila	Nedelja Crvenog Krsta	7-13	maja
1968	U prodaji od	30 aprila	Nedelja Crvenog Krsta	5-11	maja
1970	U prodaji od	27 aprila	Nedelja Crvenog Krsta	3-9	maja
1971	U prodaji od	26 aprila	Nedelja Crvenog Krsta	2-9	maja
1972	U prodaji od	27 aprila	Nedelja Crvenog Krsta	7-13	maja
1973	U prodaji od	24 aprila	Nedelja Crvenog Krsta	6-12	maja
1974	U prodaji od	25 aprila	Nedelja Crvenog Krsta	5-11	maja
1975	U prodaji od	23 aprila	Nedelja Crvenog Krsta	5-11	maja

Kad je to tako, može da se postavi pitanje - kakav su tretman imale marke koje su korišćene u vremenskom terminu izvan njihove regulisane upotrebe, a nisu mogle da se obračunaju u redovnu poštansku taksu? Kao dobrotvorne sigurno ne jer nemaju doplatni višak koji bi išao u dobrotvorne svrhe. U svom radu Filatelistički

značaj obaveznih doplatnih maraka, objašnjavajući upotrebu doplatnih maraka Borba protiv tuberkuloze (koje nisu imale snagu obavezne upotrebe, nego su na poštama dolepljivane na pošiljkama po pristanku korisnika poštanskih usluga), D. Tubinović je ove marke označio kao dobrovoljne doplatne marke. Mislim da takav tretman treba da imaju i doplatne marke Crvenog Krsta koje su puštane ranije u prodaju - pre početka njihove obavezne upotrebe u Nedelji Crvenog Krsta.

Crveni Krst je u tim godinama preuzeo obavezu da izradi razne propagandne plakate koje bi se isticale na javnim mestima gde se okuplja više sveta, zatim po poštama, na poštanske sandučice i poštanske pregratke (plakate manjih dimenzija) kojima bi se obaveštavali poštanski korisnici o upotrebi ovih maraka. Pretpostavljam da je korisnicima, prilikom predaje raznih knjiženih poštanskih pošiljaka ponudjena ova dobrovoljna marka, ako prethodno nije zatražena od korisnika poštanske usluge.

Mišljenja sam da su objekti dofrankirani doplatnim markama Crvenog Krsta pre njihove obavezne upotrebe, vrlo interesantni i redji. Naravno, treba da su ispravni i da nisu filatelistički materijal.

Što se tiče podataka koji nam govore o terminima obavezne upotrebe doplatnih maraka Crvenog Krsta postoje neka neslaganja izmedju raspisa u PTT Vesnicima i Kataloga Jugomarka (izdanje 1991). Neslaganja u navodjenju vremenske upotrebe postoje za 1949. i 1956. godinu. Za 1949. godinu podaci se ne slažu za dva dana, ali se zato za 1956. godinu drastično razlikuju.

1949.	PTTVesnik	5-13.novembra	Jugomarka	5-11.novembra
1956.	PTTVesnik	6-12.maja	Jugomarka	6-21.maja

Listajući PTT Vesnik primetio sam da je isti, vrlo pedantno, registrovao štamparske greške i davao ispravke u sledećim brojevima. Možda je kod Kataloga Jugomarka došlo do štamparske greške, naročito u ovom drugom slučaju, gde je permutovan broj 12 u 21? Ako su štamparske greške, treba ih ispraviti, ali u svakom slučaju za taj period treba obratiti pažnju na datume u žigu.

Za 1947. godinu nisam uspeo da pronadjem neke službene podatke o Nedelji Crvenog Krsta koja je bila od 4-11. septembra, znači druga Nedelja u istoj godini. Ovaj podatak navodi i Specijalni katalog maraka FNRJ (1948.), PTT Vesnik br. 24 za 1946. godinu u poštanskom raspisu br. 1043 koji je dat posebno, znači nije u sastavu Uputstva, navodi samo Nedelju Crvenog Krsta od 1-7. januara 1947. godine, a ne i drugu u septembru iste godine.

U pomenutom raspisu kaže se da je tiraž franko maraka 8 miliona, a porto maraka 1 milion. Taj isti podatak o tiražu navodi i Specijalni katalog maraka FNRJ (1948.); tu se kaže, da su franko doplatne marke upotrebljavane od 1-7. januara 1947. godine, a iste te i od 4-11. septembra 1947. godine. Za porto doplatne marke "Specijal" navodi, da je za Nedelju Crvenog Krsta, od 4-11. septembra 1947. godine, štampana nova količina i ove porto marke se po svome izgledu ne razlikuju od prvog štampanja (prema raspisu br. 1043).

Koliki je onda tiraž drugog štampanja? Znači, ne može se više govoriti o tom jednom milionu iz januara 1947. godine koji je dao Raspis, »Specija« potvrdio i onda naveo drugo štampanje?

Pored još nekih detalja, u vezi sa porto doplatnim markama, »Specijal« navodi da su "mnoge pošte upotrebljavale i prodavale publici porto marke umesto franko maraka Crvenog Krsta". Ne navodi se ime ni jedne pošte i da li se to dešavalo sa januarskim ili septembarskim periodom? Možda je u septembru ponestalo maraka od onih osam miliona iz januara meseca, ako znamo iz Uputstva kako su sve one upotrebljavane. Može se pretpostaviti povećan promet na poštanskim prevoznim sredstvima i veći broj pošiljki, u vreme novogodišnjih praznika i Božića. Neko službeno saopštenje da je takva manipulacija dozvoljena nisam našao. Interesantno je, da je »Specijal« ovo podveo pod franko provizorijume. Mislim da je ovo izdanje daleko od pravog franko provizorijuma, ali se uslovno može prihvatiti. Kasnije ću prikazati neke slučajeve i dati neka jasnija poredjenja.

U Zakonu o Jugoslovenskom Crvenom Krstu čl. 11. piše: "Predvidja se godišnja Nedelja Crvenog Krsta ..." Znači, jedna nedelja, u jednoj godini, a ne dve. Postoji verovatnoća da je Crvenom Krstu odobrena i druga nedelja u 1947. godini, s obzirom da je otkazana nedelja koja je bila planirana u periodu 1-7. decembar 1946. godine. Možda sam napravio previd u traženju tog službenog podatka u vezi druge Nedelje Crvenog Krsta u septembru, ali ne želim da osporim, da je ona stvarno ostvarena, nego samo pokušavam da dodjem do tačnog saznanja o vremenu njenog održavanja. Na žalost taj podatak nisam našao, a nisam ni video ni jedan poštanski objekat iz tog septembarskog perioda (od 4-11.).

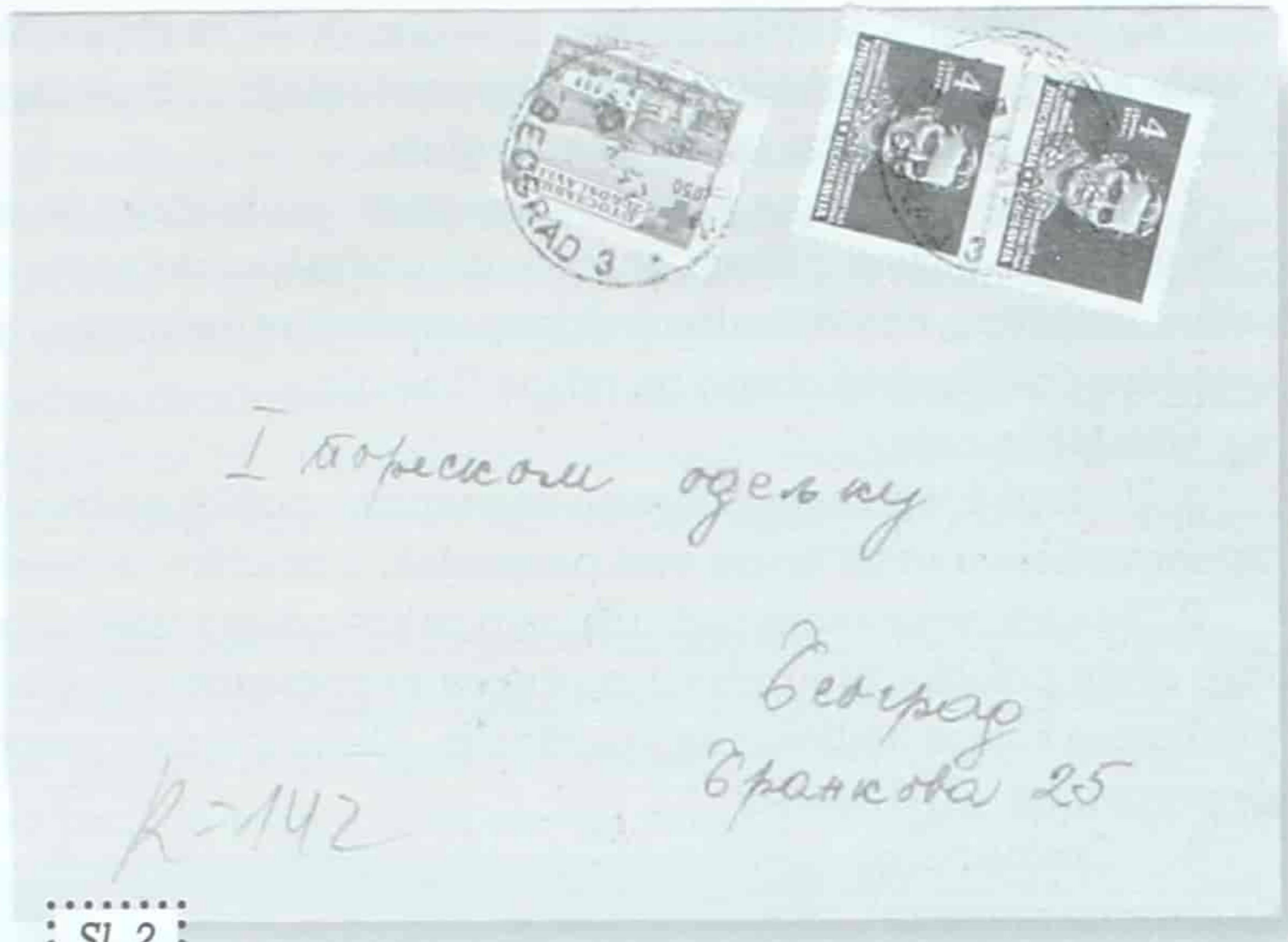
Ono što sam našao na objektima koji su poštanski potpuno ispravni, odnosi se na kraj septembra i početak oktobra 1947. godine. Radi se o četiri pisma od kojih je jedno preporučeno, a tri su obična.

1. Obično pismo, privatna prepiska, upućeno za određenu poštu Banja Koviljača, frankirano sa doplatnom franko markom Crvenog Krsta preko koje je otisnut žig prijemne putujuće pošte "PRAHOVO-NIŠ 54" sa datumom u žigu 29.09.47. Na poledjini pisma je otisnut žig određene pošte Banja Koviljača 2.10.47. Pismo je frankirano i sa dve redovne franko marke od 1 din. i od 1.50 din (k.br. 328, 329) za plaćenu redovnu

poštansku taksu u iznosu 2.50 din. za obično pismo prve stope težine 20 gr. (sl. 1.)

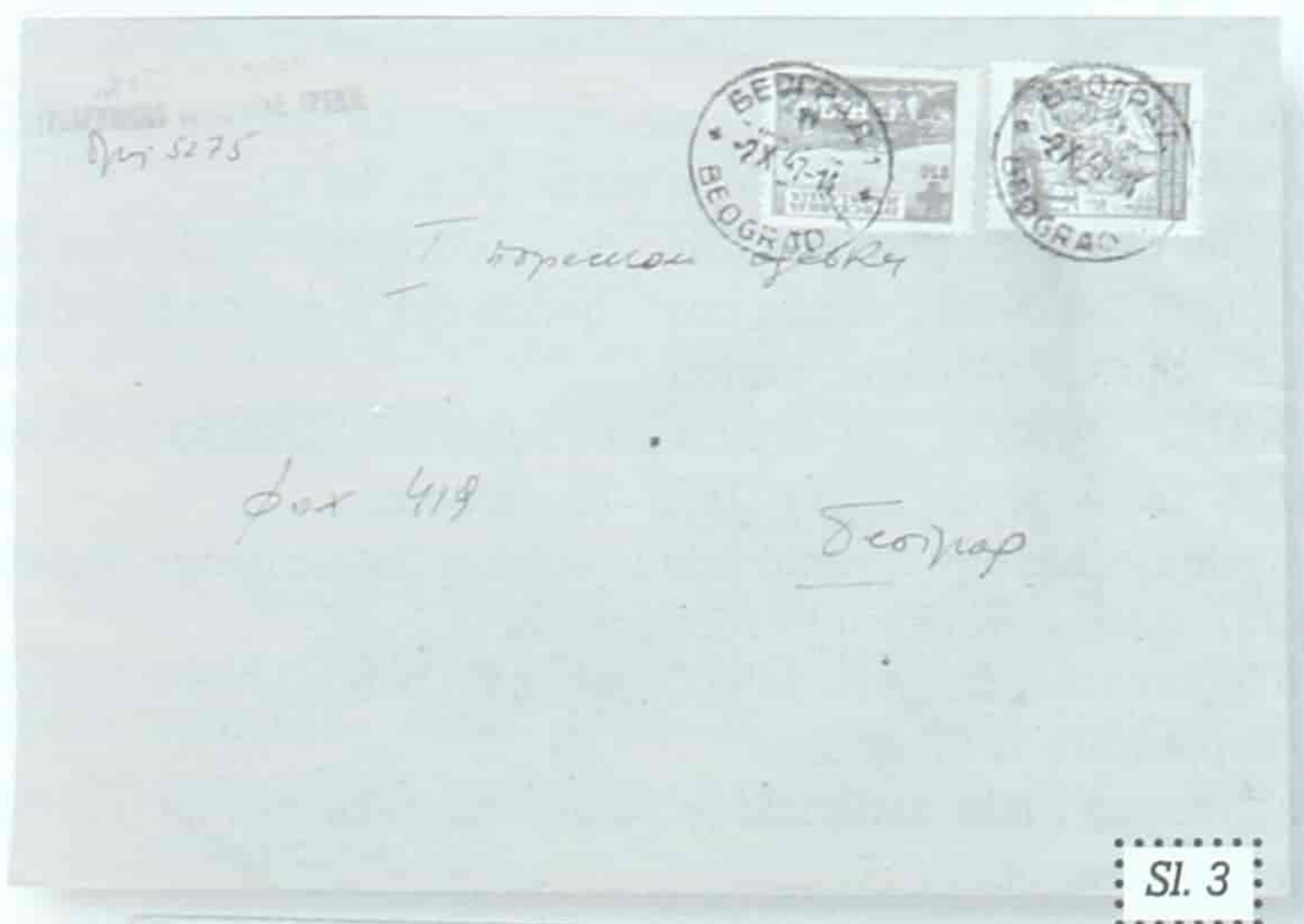
2. Preporučeno pismo, putovalo u lokalu, upućeno je od strane privatnog lica I poreskom odeljenju. Pismo je frankirano sa doplatnom franko markom Crvenog Krsta od 0.50 din. štampanje za januar 1947. godine. Preko nje je otisnut žig prijemne pošte BEOGRAD 3 – datum 1.10.47. Tranzitni žig pošte

Sl. 2

BEOGRAD 2 – datum 1.10.47. i žig pošte BEOGRAD 1 (koja je u ovom slučaju odredišna pošta) – datum 2.10.47, nalaze se na poledjini pisma. Pismo je frankirano sa dve redovne franko marke od 4 din. (k.br. 332) za redovno naplaćenu poštansku taksu. Od toga je 2.50 din. osnovna tarifa za prvu stopu težine 20 gr. i 5.50 din. za preporuku. (sl.2.)

3. Obično pismo, putovalo u lokalu, frankirano sa doplatnom franko markom Crvenog Krsta od 0.50 din. isto štampanje preko koje je otisnut žig prijemne pošte BEOGRAD 1 sa datumom 2.10.47. Pismo je upućeno od strane Gradjevinskog preduzeća Srbije "Neimar" I poreskom odeljenju, poštanski fah 419 Beograd. Pismo

Sl. 3

je pored pomenute doplatne franko marke Crvenog Krsta frankirano sa jednom redovnom franko markom od 0.50 din (k.br. 32) za redovno naplaćenu poštansku taksu. Mislim da ova neobična a ispravna poštanska taksa od 0.50 din. traži potvrdu ispravnosti. (sl.3.)

PTT Vesnik br. 2 za 1947. godinu, u raspisu br. 40 na strani 30 objavljuje sledeće: »Tarifa za zvanične pošiljke u mesnom saobraćaju ... Rešenjem br. ... uneta je u PTT taksenu tarifu nova tačka 9a koja glasi:

Zvanične pismonosne pošiljke u mesnom saobraćaju: za obične pismonosne pošiljke koje u užem i širem dostavnom području iste pošte razmenjuju međusobne skupštine, narodni odbori, državna nadležstva, ustanove i preduzeća, za svaku pojedinu pošiljku bez obzira na težinu 0.50 din.

Ova taksa važi:

1. U užem dostavnom području za zvanične pošiljke adresovane na pomenute ustanove koje u pošti imaju svoj pregradak, a pošiljke se predaju kod iste pošte.

2. U širem dostavnom području za pošiljke adresovane na pomenute ustanove koje svoje pošiljke preuzimaju po kuriru neposredno u pošti u kojoj su pošiljke predane, a koja je nadležna za to područje. Ako se predaje preporučeno, naplaćuje se preporuka. (27.12.1946)

4. Obično pismo (iz privatne prepiske), upućeno za Beograd, frankirano sa doplatnom franko markom Crvenog Krsta (isto štampanje) preko koje je otisnut žig prijemne pošte TIVAT sa datumom 7.10.47. Na poledjini pisma otisnut je žig odredišne pošte BEOGRAD 10.10.47.

Pismo je frankirano sa jednom franko markom od 2.50 din. (k.br. 376) za plaćenu redovnu poštansku taksu u iznosu od 2.50 din. za obično pismo prve stope težine 20 gr. (sl.4.)

Ako sada analiziramo ova četiri pisma, vidimo da su doplatne franko marke Crvenog Krsta upotrebljene na četiri različite pošte (jedna čak u drugoj Republici – Crna Gora), u različitom vremenskom periodu.

Putujuća pošta "PRAHOVO-NIŠ 54" (29. septembra), Pošta BEOGRAD 3 (1. oktobra), Pošta BEOGRAD 1 (2. oktobra) i Pošta TIVAT (7. oktobra).

Sada se postavlja pitanje, kada je stvarno bila i koliko je trajala druga Nedelja Crvenog Krsta u 1947. godini. Navešću tri mogućnosti.

1. Prema katalogu Jugomarke, druga Nedelja Crvenog Krsta bila je od 4. (četvrtak) do 11. (četvrtak) septembra 1947. godine;

2. Druga Nedelja Crvenog Krsta datumski je pomerena, tako da nije u svim republikama održana u isto vreme;

3. Druga Nedelja Crvenog Krsta bila je od 29. septembra (ponedeljak) do 7

oktobra (utorak) 1947. godine. Po najstarijem i najmlađem datumu za sada nadjanim, sa moje strane, ispada da je ona trajala devet dana (ako gledamo trajanje). Medjutim, postoji mogućnost, mada je to teško dokazati bez zvaničnih dokumenata, da druga Nedelja Crvenog Krsta nije istovremeno sprovedena u Republici Srbiji i Republici Crnoj Gori, nego da je došlo do izvesnog raskoraka. Odmah se nameće i pitanje kako je bilo u drugim republikama?

Svakako da navedena četiri pisma nisu frankirana po slobodonoj volji poštanskih službenika, nego su za tu manipulaciju postojale određene pisane odluke ili odobrenja. Dane u nedelji sam naveo samo zbog ilustracije i oni ne moraju ništa da znače.

Tragajući za poštanskim pošiljkama frankiranim doplatnim markama Crvenog Krsta u periodu 4-11. septembra (kada još nisam posedovao ova četiri pisma) propustio sam da pratim pošiljke iz dva »kritična« meseca u 1947. godini. Mislim da na pošiljkama iz tog perioda treba pratiti slovnu oznaku "T", da se vidi zašto je stavljena? Da li je možda u pitanju neispravna redovna poštanska taksa ili nedostaje obavezna doplatna marka Crvenog Krsta? Na ovo drugo može da se stavi primedba, da bi u tom slučaju bila stavljena doplatna porto marka Crvenog Krsta ili redovna porto marka za redovne poštanske takse. Medjutim, ne smemo se baš osloniti na tu logiku jer pošte nisu mnogo poštovale Uputstvo, kao ni Pravilnik o redovnim poštanskim taksama. Našao sam pošiljke iz kasnijih godina sa ispravnom poštanskom taksom na kojima se nalazila slovna oznaka "T", a odredišna pošta nije reagovala da iste frankira doplatnom porto markom Crvenog Krsta. Želim da kažem, da ako nadjemo poštansku pošiljku na kojoj se nalazi slovna oznaka "T", a redovna poštanska taksa je ispravna, iz ovog vremenskog perioda, onda je sigurno reč o pošiljci koja nije portirana doplatnom porto markom Crvenog Krsta. S druge strane moraju se pratiti i druge pošiljke toga perioda (septembar-oktobar) koje su bez bilo kakvih oznaka, da bi se saznala vremenska granica druge Nedelje Crvenog Krsta.

Na osnovu iskustva mislim da su pošiljke iz ovog drugog perioda znatno redje nego one iz januarskog perioda 1947. godine. Pretpostavljam da su praznici (Nova Godina i Božić) koji su se poklopili sa Nedeljom Crvenog Krsta doprineli većem prometu pošiljki. Relativno su češće pismonosne pošiljke sa franko doplatnom markom, a redje sa porto doplatnom markom Crvenog Krsta.

Slovna oznaka »T«

Slovna oznaka T otiskuje se na pošiljkama kod prijernih pošta kao upozoravajući znak odredišnoj pošti da na poštanskoj pošiljci nedostaje u celosti ili delimično poštanska taksa. Odredišna pošta za nedostajuću poštansku taksu naplaćuje dvostruku porto taksu u porto markama, ali i nekim drugim manipulativnim postupcima.

U našem primeru, ako na poštanskoj pošiljci nedostaje obavezna doplatna franko marka Crvenog Krsta, onda će prijemna pošta otiskivanjem ovog slovnog znaka

T, + 0.50 upozoriti odredišnu poštu da poštansku pošiljku portira porto markom Crvenog Krsta od 0.50 din. Slovne oznake T mogu se videti na pošiljkama u raznim oblicima, po svojoj visini, debljini i stilskom obliku. Mogu biti u krugu ili nekom pravilnom četvorouglu, a najčešće neuokvirene. Neku njihovu sistematizaciju mislim da nije potrebno praviti.

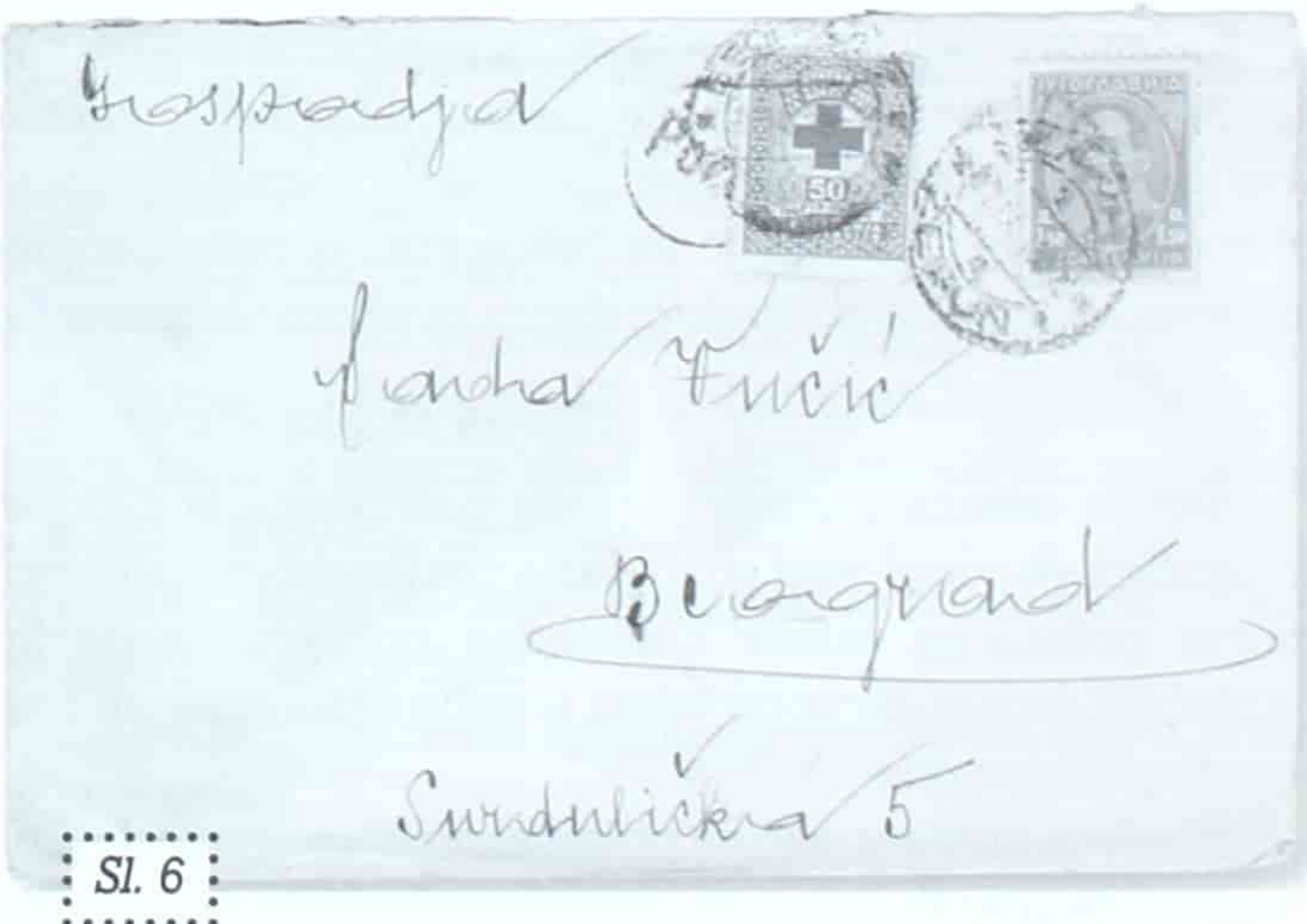
Medjutim, interesantna je upotreba slovnog znaka T od strane pošte. Do sada koju god sam pošiljku video, sa slovnom oznakom T koji je stavila prijemna pošta a odnosila se na nedostajuću franko doplatnu marku Crvenog Krsta, nisam našao da su manipulanti upisali olovkom pored slovne oznake T, + 0.50, kao upozorenje odredišnoj pošti da naplati porto taksu.

Izuzetak je izvanredan žig koji sam video u Aukcijskom katalogu br. 8 Studija Filatelije (zbog koga sam možda i nepotrebno napravio ovoliki uvod) i zato ostavio utisak da je žig redak.

Mislim da je žig bio crne boje. Slovo T ima u osnovi malo postolje dok je poprečna crta na krajevima malo povijena. Najzanimljivija

je oznaka +. Ona je tako stilizovana da asocira na krst. Sva tri elementa T, + i 0.50 su u sastavu tipa jednorednog žiga. U njegovom tekstualnom opisu pored ostalog piše: "... sa retkim ručnim portiranjem ..." (sl.5).

Ako je to stvamo portirajući žig onda je to žig odredišne pošte jer prijemna pošta ne portira pošiljke nego ih samo tereti. To bi onda trebalo da bude porto žig – provizorijum Crvenog Krsta. To isto znači da je ovaj žig upotrebljen umesto porto marke Crvenog Krsta jer odredišna pošta Melenci nije raspola-

gala ni porto ni franko markama Crvenog Krsta. Nije mi poznato da su pošte imale odobrenje da, u nedostatku porto i franko maraka, koriste specijalne porto žigove Crvenog Krsta. Osim toga naplatom porto takse sa ovim portirajućim žigom bio bi oštećen Crveni Krst jer nije utrošena ni porto ni franko marka. Službeni znak Crvenog Krsta koji po zakonu ne bi smeo niko da koristi u bilo koje svrhe bez odobrenja jer je zaštićen (sadrži pet pravilnih kvadrata crvene boje). Samo pismo pripada periodu Nedelje Crvenog Krsta (od 1-8. oktobra 1950. godine).

Mislím da je ovo, ipak, žig prijemne pošte Novi Kneževac kojim je skrenuta pažnja odredišnoj pošti Melenci da portira pošiljku porto markom Crvenog Krsta, što je očito ona propustila. Verovatno je to glavni razlog zašto je ovaj žig nazvan portirajućim. Ovde je stilizovana oznaka +, a ne znak Crvenog Krsta.

Razmišljam, da li se može reći: ovo je teretni žig prijemne pošte Melenci gde je oznaka + stilizovana kao krst da bi odredišnoj pošti skrenula pažnju da portira pošiljku obaveznom doplatnom porto markom Crvenog Krsta, odnosno da je nedostatak takse u vezi sa Nedeljom Crvenog Krsta.

Napominjem, da nije ništa neobično da postoje pošiljke iz perioda Nedelje Crvenog Krsta na kojima je, i pored slovne oznake T od strane prijemne pošte, odredišna pošta propustila da portira pošiljku doplatnom porto markom Crvenog Krsta.

Pravi porto žigovi koji su otiskivani na pismonosne i druge pošiljke od strane prijemnih pošta,

poznati su mi samo u kombinaciji sa markama Crvenog Krsta iz perioda Kraljevine Jugoslavije. Žig je crne boje, teč Porto (latinicom) iznad toga oznaka + i sve to u krugu. Interesantno je da iza oznake + nije upisana porto

Sl. 7

taksa. To je po meni porto žig koji je korišćen kod redovnih poštanskih taksa i kada one nisu bile dobre, iza oznake + se olovkom upisivala nedostajuća tarifa tj. porto taksa. Žig je otisnut na priemnoj pošti ZEMUN 1.-17.09.1933. godine. Jednim svojim delom preko žiga nalazi se doplatna porto marka Crvenog Krsta – zelena, poništena žigom odredišne pošte Beograd. (sl.6)

Poništavanje franko maraka Crvenog Krsta

Videli smo u Uputstvu kako treba vršiti poništavanje doplatnih maraka Crvenog Krsta i gde se one lepe na poštanskim pošiljkama. Naročito je jednim stavom skrenuta pažnja da se žigosanja vrše čitko i jasno kako bi se olakšao rad celoj službi.

Pošte se nisu mnogo trudile da ispoštuju ovo pravilo. Primetio sam u PTT Vesniku, da su inspekcijski organi stalno upozoravali na nepoštovanje Pravilnika o žigosanju maraka. To se doduše odnosilo na žigosanje pošiljki koje su obuhvaćene redovnom poštanskom taksom. U jednom raspisu piše (kada se već preteralo s nepoštovanjem toga propisa) da će se službenici novčano kažnjavati. Ništa bolje nisu prolazile ni doplatne franko marke Crvenog Krsta. Ipak, one su sve poništavane žigom prijemne pošte i retko se dešavalo da ostanu neponištene. Retko se pojavi i neki primerak koji je umesto poništenja žigom poništen precrtavanjem (unakrst) mastiljavom olovkom, mada je i to bilo neispravno

Poništavanja porto maraka Crvenog Krsta

Sa porto markama Crvenog Krsta to već nije bio slučaj pa se javljaju razne kombinacije:

1. Poništavanja žigom odredišne pošte u kombinaciji sa i bez slovne oznake T;
2. Poništavanja unakrst mastiljavom olovkom u kombinaciji sa slovnom oznakom T, bez žiga odredišne pošte;
3. Poništavanja unakrst mastiljavom olovkom u kombinaciji sa slovnom oznakom T i žigom odredišne pošte sa strane na pošiljci;
4. Sigurno je da postoji i kombinacija, jedna od gore navedenih varijanti sa slovnom oznakom T + 0.50.

Primer pod brojem 1 je primena Uputstva u praksi - kako odredišna pošta treba da postupa sa porto markama na pošiljkama.

Primeri pod dva i tri su već neke kombinacije Uputstva i improvizacije. Poništavanje doplatne marke Crvenog Krsta unakrst mastiljavom olovkom bilo je dozvoljeno samo sprovodniku u poštanskom prevoznom sredstvu prilikom prodaje karata onim putnicima koji ulaze na usputnim stanicama. Tamo gde je žig odredišne pošte otisnut sa strane na pošiljci, van porto marke, a ona sama poništena unakrst mastiljavom olovkom, pretpostavljam da je pošiljka naknadno frankirana porto markom Crvenog Krsta, tj. posle otiskivanja žiga odredišne pošte. Rekao bih da je takva pošiljka frankirana pre od strane poštara koji je raznosio pošiljke primaocima nego da je frankiranje obavljeno u pošti. Ovakve manipulacije sam našao na pošiljkama iz 1957, 1958. i 1959. godine, a u pitanju su pošte BEOGRAD i SUBOTICA.

Porto umesto franko

Videli smo da je "Specijal" objavio da su neke pošte porto marke Crvenog Krsta iz 1947. godine prodavale publici kao franko marke i to je proglašeno franko-provizorijumom. Kako je mogla da izgleda jedna takva pošiljka? Na primer, redovna dopisna karta – celina od 1.50 din. dofrankirana doplatnom porto markom Crvenog

Sl. 8

Krsta i preko svega otisnut žig prijemne pošte.

Zbog boljeg razumevanja prikazujem jednu poštansku pošiljku iz perioda Kraljevine Jugoslavije. Dopisna karta – celina od 1 dinar izdanje 1937. godine dofrankirana doplatnom porto markom Crvenog Krsta (zelena, K.br. 2) i preko svega otisnut žig prijemne pošte Vršac 23.09.39. godine. (sl. 7) O ovom objektu bi se moglo još toga reći, ali to nije od interesa za ovo razmatranje.

Ova dva opisana primerka iz 1939. i fiktivni iz 1947. godine u ovakvoj kombinaciji na pošiljci, uslovno jesu franko provizorijumi jer porto marke zamenjuju franko marke. Ali, ako sa ovih pošiljaka odlepiamo ove dve marke i stavimo ih u klaser, nikome nećemo moći

da dokažemo da su to franko provizorijumi. Jednostavno na ovim porto doplatnim markama nema nikakve oznake – pretiska koji bi nam ukazao da je to franko marka.

Iz Priručnika maraka Jugoslovenskih zemalja (sv. 9) navešću samo jedan primer pravog franko provizorijuma: U nedostatku doplatnih franko maraka (u Nedelji Crvenog Krsta od 20-26.9.1936. godine) pošta u Bosanskoj Gradiški upotrebila je na telegramima zelene doplatne marke (porto), pretiskane crnim ručnim žigom franko. Kada se ova marka odlepi sa telegrama na njoj i dalje piše franko.

Do sada nisam našao ni jednu poštansku pošiljku gde je na prijemnoj pošti izvršeno frankiranje iste sa porto doplatnom markom Crvenog Krsta umesto franko doplatnom markom. Ovde svakako mislim na period od 1947. do 1963. godine. Pomenuti primer iz »Specijala« za 1947. godinu, nisam video i mislim da je vrlo redak.

Franko umesto porto

O Upotrebi franko maraka Crvenog Krsta u odredišnim poštama - umesto porto maraka, u periodu 1947–1963, nisam našao dokument na osnovu koga bi se videlo da je bila ozvaničena - kao što je to bio slučaj 1964. godine kada su ukinute porto marke. Takvi slučajevi su mi poznati iz sledećih godina i kod nekih pošta.

U 1950. godini (Pošta ZAJEČAR), 1951. godini (Pošta BEOGRAD), 1952. godini (Pošta SOMBOR) i 1960. godini (Pošta SUBOTICA).

Ovde ću prikazati tri takva slučaja. Prvi je iz 1947. godine, a ostala dva iz 1960. godine koji se međusobom dopunjuju.

Primer iz 1947. godine nisam namerno stavio u gornji popis, jer je to prva godina kada su uvedene obavezne doplatne marke Crvenog Krsta i to još iz januarskog perioda. Osim toga tu postoji i kompletno Uputstvo koje takvu mogućnost uopšte ne predviđa.

1. Pošiljka iz V.P. 12573 u Nišu – prijemna pošta 26.12.1946. godine. Odredišna pošta Kneževac 28.12.1946. godine. Pismo readresovano za novu odredišnu poštu Resnik, gde stiže 1.1.1947. godine na prvi dan obavezne upotrebe doplatnih maraka Crvenog Krsta. S obzirom da je pošiljka upućena od strane vojnih vlasti, oslobođena je redovne poštanske takse, što je manipulantu poznato, ali primećuje da nema obavezne doplatne marke Crvenog Krsta. Ne zanima ga da je pismo krenu-

lo datumski znatno ranije i da ne podleže obaveznoj taksi Crvenog Krsta. On vidi da vojnih vlasti nema na spisku povlašćenih, verovatno smatra, da vojne vlasti nisu ni pod ingerencijom državnih nadležstava i ustanova i odlučuje, da ga portira. Umesto, da ga portira sa jednom porto

Sl. 9

markom, on ga portira sa dve franko marke (bez obzira na upozorenje poštama, da se za nedostajuću taksu u korist Crvenog Krsta ne naplaćuje dvostruka taksa).

Manipulant je napravio čitav niz grešaka, ali i zanimljiv poštanski objekat (sl. 8). Izvlačiti iz svega ovoga neke zaključke, da li su vojne vlasti bile ili ne oslobođene obavezne doplatne takse u korist Crvenog Krsta, mislim da je neumesno. Ovo je i tipičan primer zbunjujućeg pravilnika o čemu sam pisao na početku. Ako je ovde u pitanju neka druga poštanska začkoljica, priznajem, da nisam mogao da je otkrijem.

2. Pošiljka bez slovne oznake T, prijemna pošta Beograd 10.5.1960. godine. Odredišna pošta Subotica frankira pošiljku porto markom Crvenog Krsta, bez bilo kakvog poništenja, i otiskuje žig odredišne pošte sa strane 11.5.1960. godine (sl.9.).

3. Pošiljka sa slovnom oznakom T, prijemne pošte APATIN 12.5.1960. godine. Ista odredišna pošta kao u prethodnom primeru (Subotica) frankira ovoga puta pošiljku franko markom Crvenog Krsta i otiskuje žig odredišne pošte sa strane 13.05.1960. godine. Marka opet bez bilo kakvog poništenja (sl. 10).

Obavezna upotreba doplatnih maraka Crvenog Krsta u 1960. godini bila je od 8. do 14. maja. Da li možemo da izvučemo zaključak da je pošta u Subotici utrošila sve porto marke i pribegla zameni franko umesto porto. Te godine tiraž porto maraka je bio 1 milion.

Karakteristika je za obe pošiljke, da su žigosanja odredišne pošte sa strane, a marke ostale bez bilo kakvog poništenja. Neki zvanični raspis da odredišne pošte mogu franko doplatnim markama da portiraju pošiljke, nisam našao. S druge strane, pošta je ispunila svoju obavezu da ostvari prihod za Crveni Krst.

Period 1964 – 1975.

Što se tiče poštanskih manipulacija sa doplatnim markama Crvenog Krsta, prema do sada nadjenom materijalu imam utisak da se nije ništa izmenilo u vezi sa pravilima koja su data u Uputstvu 1946. godine.

Značajna promena, a ona je već pomenuta, dogodila se 1964. godine kada su ukinute porto marke. Poštama je dato odobrenje, da u nedostatku doplatne marke na pošiljci kod prijemne pošte, odredišna pošta može da frankira tu pošiljku sa istom doplatnom franko markom. Znači, žig odredišne pošte preko doplatne marke Crvenog Krsta govori nam, da je ova doplatna franko marka stavljena umesto porto marke Crvenog Krsta. Svakako to nije nikakav porto provizorijum, ali gledano sa poštansko-istorijske strane sigurno je zanimljivo i ima značaja.

Do sada sam našao samo dva slučaja – primerka, ali to ne mora da govori o nekoj retkosti:

1. Prijemna pošta Vlasina Stojkovićeveva 5. 5.1964. godine. Žig odredišne pošte Zrenjanin 6. 5.1964. godine preko doplatne marke.

2. Prijemna pošta Skopje 10. 5.1966. godine. Žig odredišne pošte Zemun 11.

5.1966. godine preko doplatne marke (sl. 11),
sl. 11

Interesantno je da su obe pošiljke bez slovne oznake T. Na kraju iz Priručnika maraka Jugoslovenskih zemalja (sv. 9) navešću jedan pravi porto provizorijum: Doplatna franko marka Crvenog Krsta iz Kraljevine Jugoslavije (K.br.1) žigosana–pretisnuta crnim ručnim žigom P, upotrebljena 23. 9.1938.

godine (odredišna pošta Maribor).

I na kraju, šta reći o retkostima doplatnih maraka Crvenog Krsta na poštanskim pošiljkama? Nešto decidno da kažem, priznajem da ne mogu jer nemam dovoljno iskustva pa ću samo da iznesem neka svoja zapažanja.

Ponuda ovog materijala u našem klubu je po mom mišljenju oskudna dok je na aukcijama nešto bolja. Problem je u tome što se materijal uglavnom ponavlja i ne nalazi u najboljem kvalitetu. Interesantno je da se mnogo češće pojavljuje materijal iz perioda 1947-1975, nego od 1976. godine naovamo. Možda je razlog u tome, što je pošta te godine prekinula saradnju sa Glavnim odborom Crvenog Krsta. Medjutim doplatne marke Crvenog Krsta i dalje su bile u obaveznoj upotrebi na svim poštama.

Vremenska distanca od upotrebe prve doplatne marke Crvenog Krsta (1947.) do danas je 54 godine. Od prekida saradnje ove dve ustanove je 26 godina. Zato mi je malo nelogično da je ovaj drugi period redji, ali se slobodno može reći da je mnogo zanimljiviji i filatelistički bogatiji za razna istraživanja u domenu poštanske istorije. Ova oblast može biti manje značajna u odnosu na druge oblasti poštanske istorije, ali se ne može reći da nije zanimljiva.

Videli smo iz članka da su se doplatne marke Crvenog Krsta nalazile na raznim poštanskim pošiljkama. Svakako ih je bolje naći na knjiženim poštanskim pošiljkama, celinama, raznim obrascima nego na običnim pošiljkama ili na razglednicama. Prve pomenute su sigurno atraktivnije i lepše, a i bogatije za obradu za potrebe izlaganja na izložbama. Princip je isti. Ono što važi za ostale oblasti naše poštanske istorije važi i za ovu.

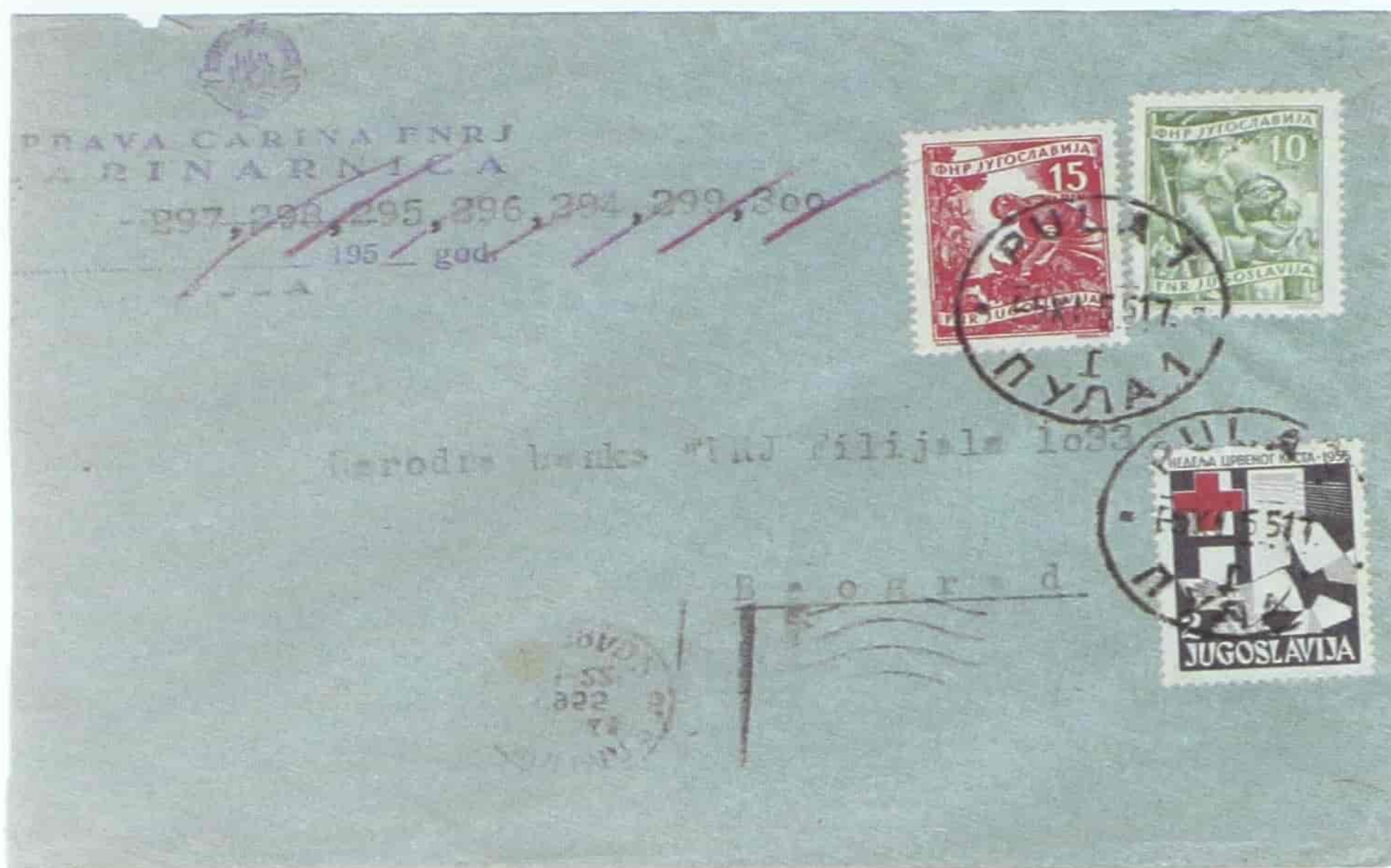
Primetio sam da u Klubu, respektivan broj filatelista, kupuje doplatne marke Crvenog Krsta. Poštanske pošiljke sa doplatnim markama Crvenog Krsta kojih, ponavljam, nema toliko na izboru još uvek su jevtinije od tih čistih maraka koje se lakše nabavljaju.

Pokušao sam da sa nekolicinom filatelista sakupljača i izlagača pa i istraživača izmenim iskustva, ali u tome nisam uspeo. Jedino mi je gospodin Petrović Bogdan u jednom razgovoru, skrenuo pažnju da je u inostranstvu dosta veliko interesovanje za ovaj materijal. Medjutim, ja mislim da je to interesovanje vezano za tematiku.

Iskrenu zahvalnost upućujem svojim prijateljima i kolegama, gospodi Draganu Popovskom, kustosu PTT Muzeja i Vojislavu Begoviću, uredniku časopisa za veliku pomoć u prikupljanju službenih podataka.

IZDANJE		PTT VESNIK		KATALOG JUG.	LIČNO ISTRAŽIVANJE
		OBAVEZNO	TEČAJ- PRODAJA		
1947	1 0,50 braon 2 0,50 zel.-por	1-7 januara		1-7 januara	
1947	1 0,50 braon 2 0,50 zel.-por			4-11 septembar	po nadjenom materijalu 29.9-7.10.
1948	3 0,50 plava 4 0,50 zel.-por	1-8 oktobra		1-8 oktobra	
1949	5 0,50 braon 6 0,50 ljub.-por	5-13 novembra		5-11 novembra	
1950	7 0,50 tam.zel. •8 0,50 braon-por	1-8 oktobra		1-8 oktobra	
1951	•9 0,50 plava 10 0,50 zel.-por	7-14 oktobra		7-14 oktobra	
1952	11 0,50 sivo crvena 12 0,50 si.cr.-por	5-12 oktobra		5-12 oktobra	
1953	13 2 d. karmin 14 2 d. žuta-por	25 oktobra - 1 novembra		25 oktobra - 1 novembra	
1954	15 2 d. zelena 16 2 d. ljub-por	1-8 novembra		1-8 novembra	
1955	17 2 d. plava 18 2 d. mrka-por	31 oktobra - 6 novembra		31 oktobra - 6 novembra	
1956	19 2 d. mrka 20 2 d. zelena-por	6-12 maja		6-21 maja	Hrvatska 6-13 maja
1957	21 2 d. plava 22 2 d. siva-por	5-11 maja		5-11 maja	
1958	23 2 d. višeboj. 24 2 d. višeboj.-por	4-10 maja		4-10 maja	
1959	25 2 d. plava 26 2 d. oker	3-9 maja		3-9 maja	
1960	27 2 d. višeboj. 28 2 d. višeboj.	8-14 maja		8-14 maja	

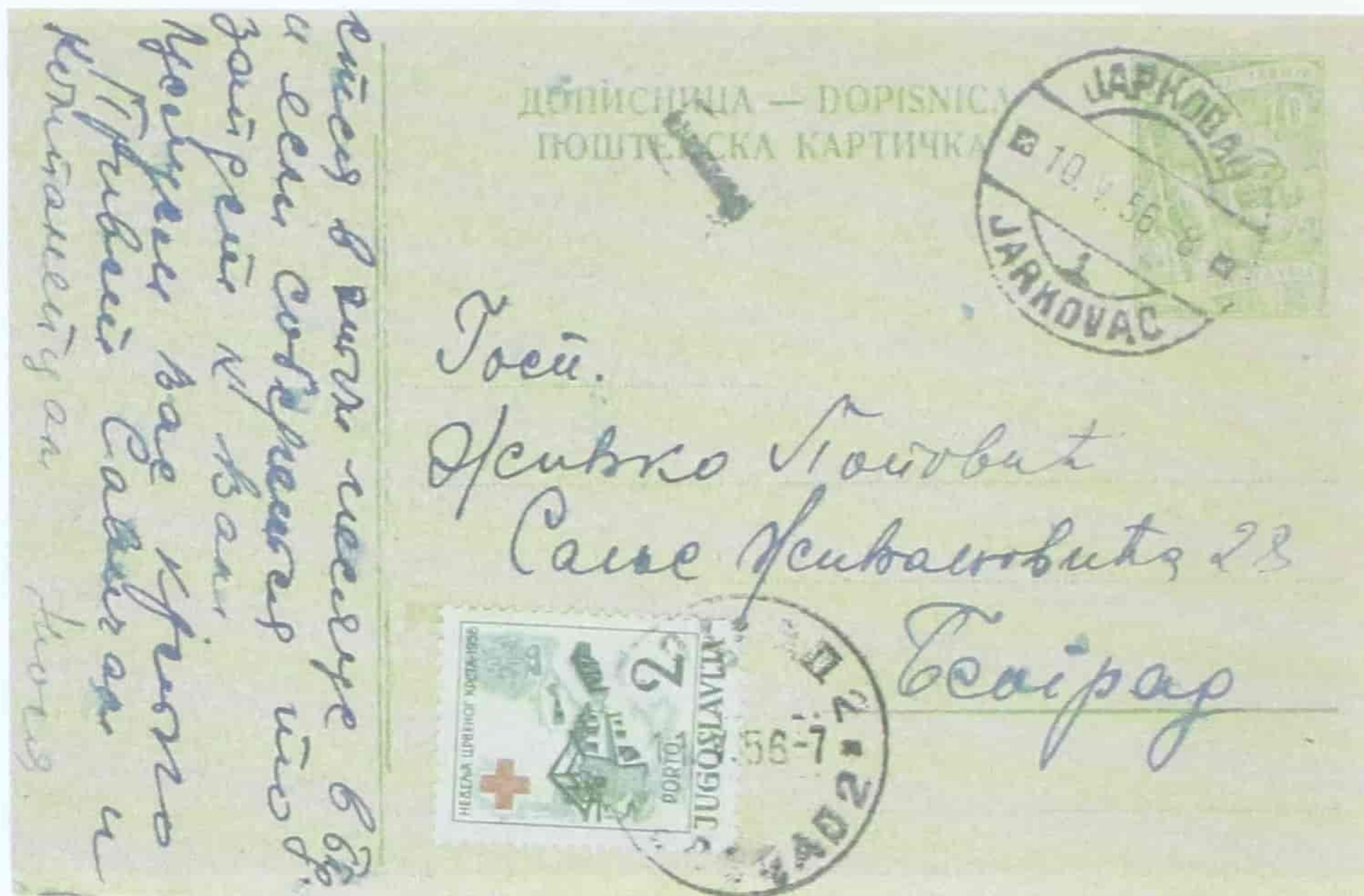
IZDANJE		PTT VESNIK		KATALOG JUG.	LIČNO ISTRAŽIVANJE	
		OBAVEZNO	TEČAJ- PRODAJA			
1961	29 a 30 a	2 d. kut-crv. nezupčana mrko-zel.por nezupčana	7-13 maja		7-13 maja	
1962	31 32	5 d. crvena 5 d. ljub.-por	6-12 maja	u tečaju od 30 aprila ponedeljak	6-12 maja	
1963	33 34	mrko-`uta narand`.-por	5-11 maja		5-11 maja	
1964	35	5 d. plava	3-9 maja	u prodaji od 27. aprila ponedeljak	3-9 maja	
1965	36	5 d. siva	2-8 maja	u prodaji od 20. aprila utorak	2-8 maja	
1966	37	0,05 d. vi{eboj	8-14 maja	u prodaji od 28. aprila ~etvrtak	8-14 maja	
1967	38	0,05 d. plav.cr.	7-13 maja	u prodaji od 28. aprila petak	7-13 maja	
1968	39	0,05 d. vi{eboj	5-11 maja	u prodaji od 30. aprila utorak	5-11 maja	
1969	40	0,20 d. oker	18-24 maja		18-24 maja	
1970	41	0,20 d. plava	3-9 maja	u prodaji od 27. aprila ponedeljak	3-9 maja	
1971	42	0,20 d. vi{eboj	2-9 maja	u prodaji od 26. aprila ponedeljak	2-9 maja	
1972	43	0,20 d. vi{eboj	7-13 maja	u prodaji od 27. aprila ~etvrtak	7-13 maja	
1973	44	0,20 d. vi{eboj	6-12 maja	u prodaji od 24. aprila utorak	6-12 maja	
1974	45	0,20 d. vi{eboj	5-11 maja	u prodaji od 25. aprila ~etvrtak	5-11 maja	
1975	46	0,20 d. vi{eboj	5-11 maja	u prodaji od 23. aprila sreda	5-11 maja	

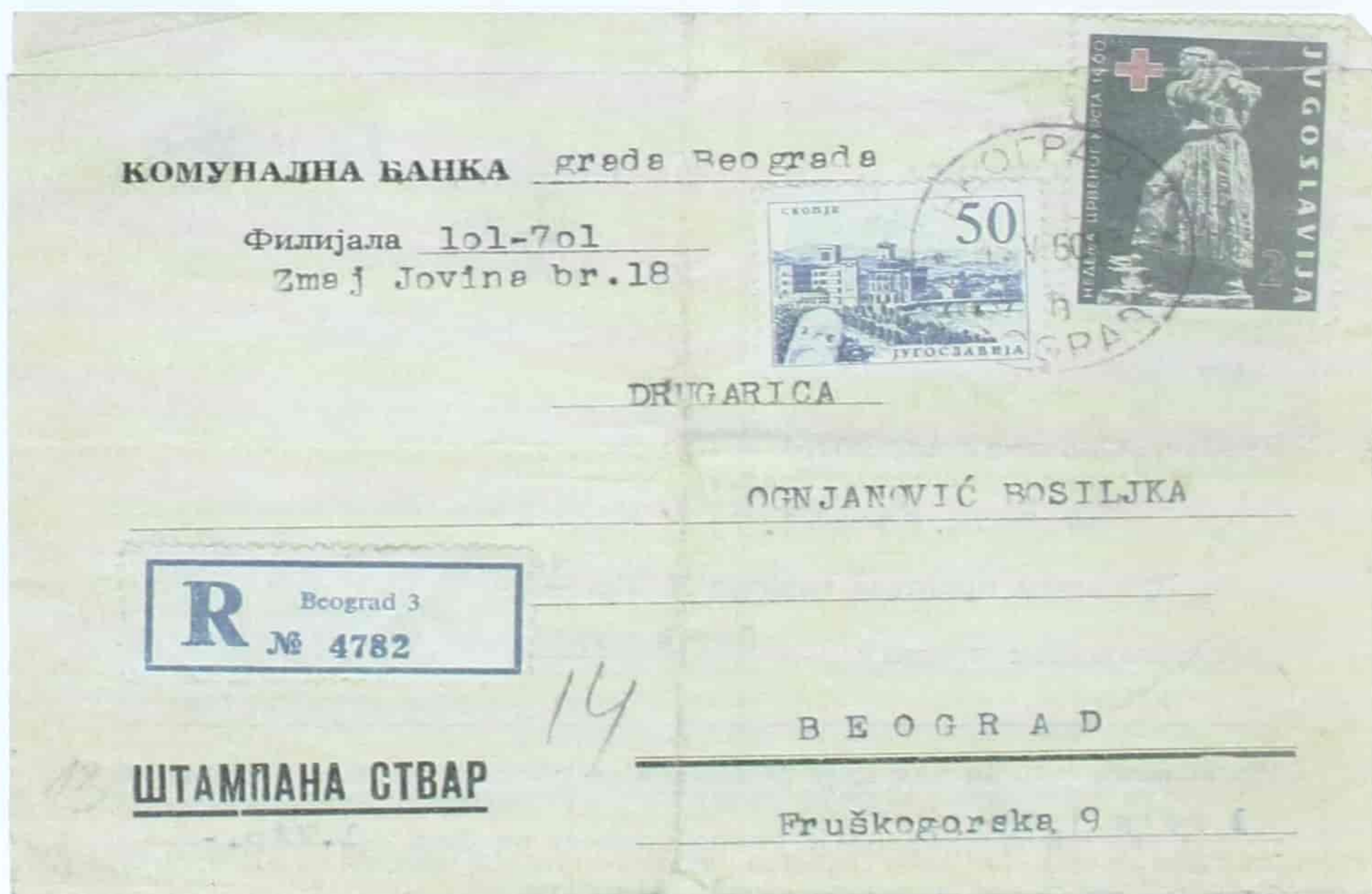
Prijemna pošta Pula (3.11.1955). Pismo frankirano doplatnom markom Crvenog krsta u obaveznoj upotrebi od 31.10 do 6.11.1955. godine.

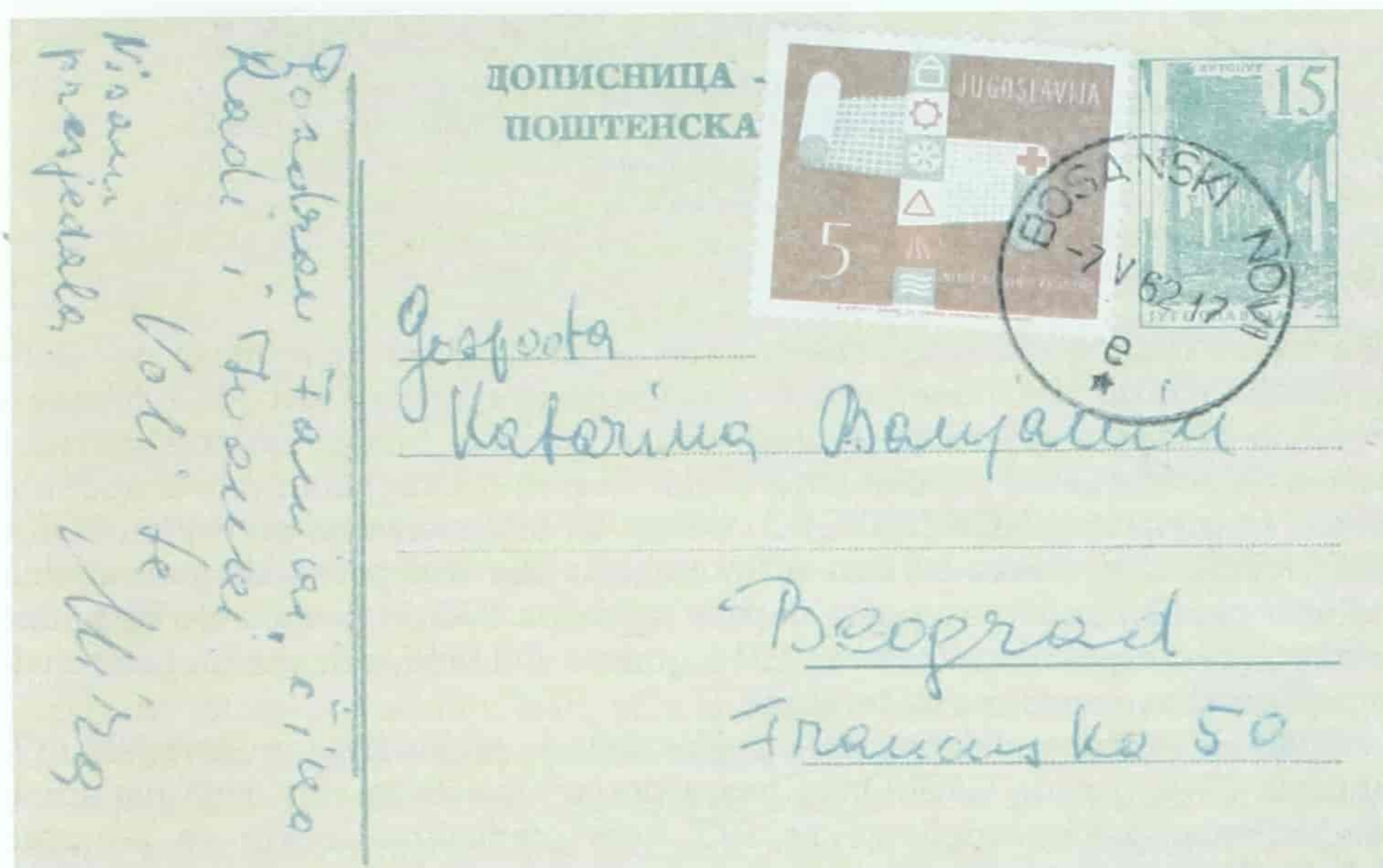
Prijemna pošta Šibenik (30.10.55). Doplatna marka u obaveznoj upotrebi od 31.10. do 6.11.1955. godine. Odredišna pošta Beograd portira pošiljku doplatnom porto markom (verovatno je datum prispeća pošiljke bio 31.10.1955. godine). Pošiljka je nepotrebno portirana jer je otpremljena na dan kada još nije bila započela Nedelja Crvenog krsta.

Prijemna pošta Jarkovac (10.5.1956.). Sloвна oznaka 'T' prijemne pošte - nedostaje obavezna doplatna franko marka Crvenog krsta. Karta dofrankirana doplatnom porto markom od strane odredišne pošte Beograd 2 (11.05.56.). U obaveznoj upotrebi od 6. do 12.5.1956. godine.

Omotnica Komunalne banke - "štampana stvar" - dofrankirana obaveznom doplatnom franko markom Crvenog krsta. Obavezna upotreba od 8. do 14. 5. 1969. godine.

Prijemna pošta Bosanski Novi (7.05.62). Karta dofrankirana obaveznom doplatnom franko markom Crvenog krsta. Doplatna marka u obaveznoj upotrebi od 6. do 12. 5. 1962. godine.

Prijemna pošta Vlasina Stojkovića (5. 5. 1964). Žig odredišne pošte Zrenjanin (6. 5. 1964.) preko doplatne marke.

PISMA CRNOGORSKE POŠTE ŠAVNIK IZ 1945. GODINE

dr Jovan Veličković

Za vreme Drugog svetskog rata teritorija današnje Crne Gore bila je pod italijanskom, a od 1943. godine pod nemačkom okupacijom. Od 1943. godine i vremena nemačke okupacije, teritorija Boke Kotorske bila je administrativno i poštanski odvojena od ostatka Crne Gore. Dok su u Crnoj Gori bile u upotrebi marke sa pretiskom MONTENEGRO, u Boki su bile marke sa pretiskom BOKA KOTORSKA. Ove marke su bile u upotrebi, u obe ove poštansko-teritorijalne jedinice onoliko koliko su pošte uopšte radile pa sve do povlačenja Nemačke vojske u toku septembra i oktobra 1944. godine. Od tada tada zamire i sav civilni poštanski saobraćaj na toj teritoriji.

Posle delimičnog stabilizovanja prilika, iako je rat još bio u punom jeku, 17. februara 1944. godine CASNO – Crnogorska antifašistička skupština narodnog oslobodjenja, osniva odeljenje za PTT koje preduzima korake za ponovno uspostavljanje poštanskog saobraćaja kako za vojno-državne tako i za privatne potrebe. Prikuplja se i obnavlja inventar, a 3. maja 1945. godine puštaju se u promet provizorne marke za teritoriju Crne Gore, tzv. Cetinjsko izdanje. Radi se o markama iz perioda italijanske okupacije Crne Gore sa pretiskom naziva nove države i novom vrednošću iskazanom u lirama. Ove marke su izgubile važnost za frankiranje 11. maja iste godine. U izveštaju PTT od 17. marta 1945. godine konstatuje se da je na području Nikšića ponovo otvoreno 12 pošta, a na području Podgorice osam. Među ovim poštama nabrojane su pošte u Nikšiću, Šavniku, Žabljaku, Podgorici...

Pre izvešnog vremena predočena su mi četiri civilna pisma iz tog perioda upućena iz Šavnika za Bari (Italija), frankirana provizornim markama Cetinjskog izdanja i žigosana primitivno izradjenim (gumenim) žigom Šavnika. U konsultaciji o njihovoj autentičnosti, pisma su, nažalost, od nekolicine iskusnih filatelista dočekana sa sumnjom kao vešto uradjeni falsifikati na štetu sakupljača, što nisam mogao da prihvatim. Iznošeni su argumenti, da takav žig u prethodnom periodu nije postojao, da je cenzurni žig falsifikovan, da je frankatura neodgovarajuća; da su tranzitni žigovi lažni i da (konačno) pisma nemaju prijemni žig Barija.

U traganju za istinom utvrdio sam prvo činjenice iz drugog pasusa. Dodatno sam saznao da je Šavnik već 22. jula 1944 godine zaposednut od strane jedinica NOV i POJ, a nešto kasnije Nikšić i Žabljak. U traganju za komparativnim materijalom ustanovio sam, da ni u jednoj od dve meni poznate zbirke poštanske istorije ovoga perioda ne postoje pisma frankirana provizornim markama »Cetinjskog izdanja«, a još manje bilo koje pismo ili pojedinačna marka žigosana bilo kakvim žigom Šavnika iz rane 1945. godine.

U ovom trenutku hteo bih da predstavim čitaocima najvažnije od ukupno četiri pisma iz tog nalaza.

Prvo pismo frankirano je markama od 2, 3 i 5 lira Cetinjskog provizorijuma koje su žigosane primitivno izradjenim (gumenim) žigom ŠAVNIK, ćirilicom i latini-

com, prečnika 31 mm sa mostom u koji je drugim gumenim žigom utiskivan datum (u ovom slučaju 2. IV 1945.) ljubičastim mastilom. Na prednjoj strani se nalazi i uokvireni R – žig za upisivanje broja kao i cenzumi žig VOJNA CENZURA ŠAVNIK koja je tada bila strogo obavezna, naročito za pisma za inostranstvo. Na poledjini se nalaze tranzitni žigovi Nikšića, Podgorice i Cetinja,

sa potrebnim razmacima u datumima, što je predstavljalo normalni transport pošte zbog daljeg ekspedovanja nekom kurirskom avionskom ili brodskom vezom punktu, odnosno bazi NOV u Bariju (sl. 1).

Drugo pismo frankirano je sa tri provizorne marke od strane istog pošiljaoca upućeno istom primaocu u Bari, sa vrlo bledim istim prolaznim žigom Šavnika, 29. IV 45. Na poledjini ovoga pisma nalaze se tranzitni žigovi Nikšića (30. IV 45.) i Cetinja (2. V 45.), ali i ovalni žig 30 x 32 mm ljubičast sa tekstom Gl. Prekojadr. Vojna pošta Jug. Armije – Chief Transadr. Milit. Mail i grb u sredini.

Treće pismo je frankirano sa šest komada maraka zajedničkog izdanja za sve do tada oslobođene krajeve Jugoslavije (30 dinara plava, lik maršala Tita). Marke na ovom pismu žigosane su sa istim žigom Šavnika kao i na prethodna dva pisma, ali u crnoj boji, sa datumom 26. V 1945. Upotreba maraka sa likom Tita je u saglasnosti sa prestankom važenja provizornih maraka (11. V 1945). Kao i u prethodnom slučaju i ovo pismo ima na prednjoj strani ljubičasti žig vojne cenzure Šavnik (sl. 2).

Kod ovog pisma naročito je interesantna zadnja strana sa istim ovalnim ljubičastim žigom kao kod prethodnog i tranzitnim žigovima Nikšića (28. V) i Cetinja (31. V) i ovoga puta Dubrovnika (2. VI), što upućuje, da je pošta za Bari tada već otpremana brodskom vezom iz tog pristaništa (sl. 3). Ovo poslednje pismo bilo je presudno, da sva četiri pisma prihvatnim kao autentična i originalna. U međuvremenu, ustanovio sam da nekoliko pisama upućenih sa Jadranske obale u Bari (iz tog perioda) koja su apsolutno autentična, nemaju prijemne žigove, što je otklonilo poslednju primedbu za njihovu originalnost.

(avers)
(revers)

Mole se filatelisti koji poseduju odgovarajući materijal da pošalju fotokopiju Uredništvu časopisa.

Literatura: V. Višacki, PTT Arhiv No 24 1986, str. 225

SKRIVENI ZNACI GRAVERA NA MARKAMA JUGOSLAVIJE

Slobodan Bodo Knežić

Period od 1960. godine

Za razliku od maraka koje se štampaju u ofset tehnici (na kojima svoje skrivene znakove ucrtavaju slikari i dizajneri) kod maraka koje su izvedene u tehnici linijske gravure ili u kombinaciji ove sa nekom drugom tehnikom štampe (linijska gravura i ofset, na primer) graveri unose svoje inicijale - znakove. O ovoj pojavi sproveo sam opsežno istraživanje i došao do zanimljivih saznanja.

Baveći se ovim pitanjem stekao sam utisak da je samo mali broj filatelista studioznije analizirao naše marke u šalterskim tabacima ili tabačićima (neka izdanja prigodnih maraka) pa je zanimljivost unošenja graverskih inicijala i primene drugih načina označavanja ostala prilično nezapažena.

U ovom broju časopisa prikazaću marke sa znacima gravera koje su štampane od 1960. godine, a u narednom broju vratiću se na period od 1944 do 1960. godina i videti na koji način su graveri unosili svoje inicijale i obezbeđivali njihovu tiražnu reprodukciju.

Na postojanje maraka sa znakom gravera ukazao mi je filatelista Milan Vujović

koji je i sam istraživač, da bismo zajedno pregledali sva izdanja od 1944. godine naovamo - u zaista reprezentativnom uzorku.

Prva marka sa znakom gravera koju smeštamo u ovaj period (K. br. 802) prikazuje nuklearni reaktor u Institutu za nuklearnu energiju Boris Kidrič u

learnu energiju Boris Kidrič u Vinči. U dnu slike reaktora,

sa leve strane,

uočavaju se inicijali TK (Tanasije Krmajčić) a malo desno i F (od lat. reči fecit = izradio je; ukazuje na umetnika - autora koji je izradio original).

Sledeća marka sa ovom karakteristikom (K. br.

837), izdata je 1961.

godine povodom održavanja

ja XII Međunarodnog kongresa

vizantologa u Ohridu. Svoj graverski

znak - inicijale CB stavio je graver Velibor Cvetković i nalazi se u donjem delu levog ramena predstavljenog lika. Isti graver stavio je svoj znak i na marku iz 1961. godine (K. br. 844) štampanu povodom 100 godišnjice Hercegovačkog ustanka. Ovaj znak je neobičan jer je u slovo C uvučeno slovo V. Kada ga već otkrijete dobićete kao nagradu jedan »osmeh« na šta neodoljivo asocira graverski rez - za nijansu levo iznad graverskog znaka. Znak kod ove marke nalazi se pri dnu levog rukava.

Kod redovnog izdanja maraka (1961. godine sa motivima glavnih gradova i bazične industrije Jugoslavije), na marki od 200 dinara (K. br. 859) sa motivom razrušenog doma JNA i starog mosta na Vardaru, u Skoplju u donjem levom uglu u kome je prikazan žbun nalaze se graver-ski inicijali TK (Tanasije Krnjajić).

Na markama izdatim 1962. godine povodom 70-godišnjice rođenja maršala

Povodom 25-godišnjice osnivanja Organizacije Ujedinjenih nacija, 1970 godine izdata je marka K. br. 1277. Na donjem delu levog krila goluba nalaze se inicijali VC (Velibor Cvetković).

Kod dve vrednosti redovnog izdanja maraka sa turističkim motivima (1971/72), papir deblji – kredast, nalazimo inicijale gravera AD (Andrić Dragiša) i to kod vrednosti od 0,30 dinara (Krk,

zelena – K. br. 1305) dole, levo u šipražju i kod vrednosti od 0,75 dinara (Bohinj, crnozelena, K. br. 1307) na početku luka mosta s desne strane. Isto postoji i kod ovih maraka u varijanti sa fosforom nanosom.

Povodom letnjih olimpijskih igara u Minhenu 1972. godine izdata je serija prigodnih maraka. Na svim vrednostima, osim na marki K. broj 1334 – atletika, nalaze se inicijali gravera. Na marki sa prikazom vaterpolo igre (K. br. 1330) inicijal AD (Andrić Dragiša) smešten je dole desno iznad skraćenice »ptt«; na marki sa motivom košarke (K. br. 1331) inicijal CV nalazi se na čarapi igrača s leve strane; na marki koja prikazuje plivanje

Tita (25 i 100 dinara, K. br. 877 i 879) nalaze se inicijali TK. Isti inicijali mogu se uočiti na bloku izdatom istim povodom i naravno na istim mestima – levo ispod čvora kravate.

Kod marke K. br. 1016 (lik književnika Ivana Mažuranića) iz serije posvećene zaslužnim ljudima kulturno-istorijske prošlosti, u donjem desnom delu brade nalaze se inicijali CV što znači da je gravuru za ovu marku rezao graver Velibor Cvetković.

(K. br. 1332) inicijal DM (Dušan Matic) smešten je između levog ramena plivačice i donjeg konopca; na marki koja prikazuje boks (K. br. 1333) inicijali gravera DM stavljeni su na konopac ringa, između dva boksera; na marki koja prikazuje jedrenje (K. br. 1335) graverski znak VC stavljen je ispred konopca na pramcu jedrilice.

U toku 1972/73. godine nastavljeno je sa štampanjem maraka redovnog izdanja, s turističkim motivima, ali na običnom

papiru. Inicijali gravera AD postoje na marki od 0,20 dinara (Bohinj – crnoljubičasta, K.br. 1354) na istom mestu kao kod marke K. br. 1307; na marki od 0,30 dinara (Krk – tamnozeleno, K. br. 1355) na istom mestu kao kod marke K. br. 1305;

na marki od 0,30 dinara (Krk – crnomaslinasta, K. br. 1356) na istom mestu kao kod marke K. br. 1305. Inicijali se nalaze i na markama sa ovim motivima sa fosfornim nanosom, osim na marki K. br. 1355.

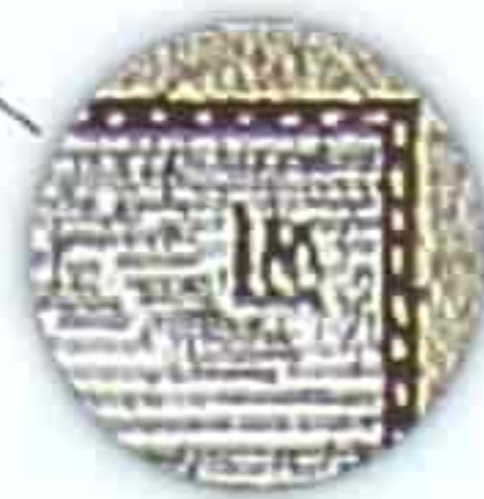
Kod serije maraka na kojima su prikazane stare gravire jugoslovenskih gradova (K. br. 1383/88), koju je štampala Austrijska državna štamparija u Beču, takođe postoje inicijali – znaci

bečkih gravera koji su radili na ovom izdanju. Na marki K. br. 1383 (Novi Sad) graver je označen slovom M u gornjem desnom uglu; kod marke K. br. 1384 (Zagreb) isti graverski znak nalazi se u donjem desnom uglu. Na sledeće dve marke (Kotor i Beograd, K. br. 1385 i 1386) znak K stavljen je na obe marke u donjem desnom uglu. Kod marke K. br. 1387 (Split) postoje inicijali PW u donjem desnom uglu, a marka K. br. 1388 (Kranj) nosi inicijale gravera AN, takođe u donjem desnom uglu.

U prvom delu ovoga rada bavili smo se graverskim znakovima na našim markama kad je tu pojavu bilo moguće nesumnjivo utvrditi (uz pomoć standarnog povećanja, koje inače filatelisti koriste kada posmatraju marku) Postoje naravno i dileme kod nekih drugih maraka, ali njih nismo obuhvatili ovim radom.

PAPIR

OSNOVNI ELEMENT POŠTANSKE MARKE

Prim.dr

Aleksandar Brusin

Pre više hiljada godina papirus je upotrebljavan za zapisivanje i prenošenje poruka. Naime, listovi barske biljke koja raste u dolini Nila, posle primitivne tehnološke obrade, korišćeni su za zapisivanje i crtanje najvažnijih događaja u Egipatskom carstvu. Prvi papir pojavio se u Kini i Japanu. Dobijen je obradom pleve i stabljika pirinča. Tajnu izrade papira čuvali su Arapi. Za sirovinu su koristili stare krpe iz radionica Bagdada. Preko Mavra izrada papira prenesena je u Evropu (Španiju) – u X veku, a kasnije u Italiju, Francusku i druge zemlje. Potreba za papirom je stalno rasla, pogotovo sa pronalaskom štampe. Tragalo se za jeftinijom, kvalitetnijom i trajnijom sirovinom koja bi obezbeđivala jednostavno korišćenje izvesnog materijala za duži period. Osnovna sirovina koja je zadovoljavala postavljene zahteve nadjena je u drvenoj masi – celulozi.

Prve marke izradjene su u nekim zemljama na papiru ručne izrade. Prva mašina za izradu papira pojavila se 1799. godine. Danas se masovno izradjuje papir industrijskim (mašinskim) putem. Za štampanje maraka koriste se različite vrste papira, od običnog do specijalnih. Koja će se vrsta papira upotrebiti, zavisi od namene i cilja koji će se postići u želji da se harmonično komponuju papir, boje i vrsta štampe, dajući lepu minijaturu. Ovo je vrlo važno - posebno pri emito-

vanju prigodnih maraka.

Opšti podaci i karakteristike papira

Da bi ispitali kvantitativna i kvalitativna svojstva svakog papira pa i ovog o kome je reč, potrebno je osvrnuti se ukratko o tehničkim i tehnološkim podacima i postupcima dobijanja papira.

U najvećem broju slučajeva, papir za izradu maraka je celuloznog porekla. Da bi dobio svoj izgled, boju, čvrstinu, strukturu, odnosno kvantitativna i kvalitativna svojstva, rastavljenim i razjedinjenim celuloznim vlaknima dodaju se razni aditivi i materijali za ispun: ilovača, kaolin, gips i druge materije i spojni materijali: razne smole, kalafonijum, stearini, voskovi, firnajs, tutkala, hemikalije (kise-line, baze, estri i drugo). Od spomenutih i drugih materija zavisi tvrdoća papira pa razlikujemo: mekše, tvrdje, manje ili jače propustljive papire za boju i gumu.

Prirodno dobijen papir ima izrazito žut ton pa se mora beliti hemijskim oksidativnim sredstvima čime se postiže željena belina. Kako je grub i hrapav mora se glačati. Time se postiže intenzitet i stepen sjaja papira, a postupak pri tome satiniranje. Najčešće je jednostrano, s lica marke.

Papir za izradu maraka uglavnom je jednoslojan, obične punoće. Može biti: srednji (polutanak), tanak i tanji, debeo i deblji i karton papir koji je slojevit i može se listati. Debljina (punoća) papira meri se piknometrom, 1/1000 mm,* a u novi-

* Merenje punoće papira obavljeno je na čistim - neponištenim markama sa originalnom gumom, sa mikrometrom "FEPO -CL 2". Prema veličinama koje smo dobili (izabrali smo srednje vrednosti) mereći na pet mernih tačaka kod svake marke, izvršili smo podelu papira prema dobijenim vrednostima:

je vreme u težinskim jedinicama - gramima**

Papiri kod kojih spojni materijali lako upijaju boju i prodiru u papirnu masu stvaraju na poledjini marke prodorni ili probojni otisak. Struktura papira može biti: homogena i nehomogena.

Homogena struktura gledana s naličja marke, prema izvoru svetlosti, daje izgled ravnomerne ujednačene gradnje po celoj površini (homogena ujednačenost). Nehomogena, predstavlja manje više nepravilan, neravnomeran, neujednačen izgled

strukture. Gledan prema svetlosnom izvoru daje svetlija i tamnija polja. Ukoliko su prelazi između ovih polja blagi, bez jasnih granica i kontura, dobijamo oblačast papir. U grupi nehomogenog papira treba ubrojati:

- brazdast ili rebrast papir,
- vertikalno i horizontalno prugast,
- mrežast papir.

Brazdast papir nastaje od drvenih valjaka (starija izdanja) preko kojih prelazi žitki i lepljivi sloj vlažnog papira na koji se nahvata očvrsla papirna masa. Pri čišćenju

* - cigaret papir	do 0,0030 mm i ispod ove vrednosti	
- pelir papir	od 0,0030	0,0050 mm
- tanak papir	od 0,0050	0,0065 mm
- polutanak (srednji)	od 0,0065	0,0085 mm
- običan papir	od 0,0085	0,0105 mm
- pun, debeo papir	od 0,0105	0,0120 mm
- puniji (deblji) papir	od 0,0120	0,0135 mm
- ekstremno puni papiri	preko 0,0135 mm	

(redji su i radi se o slojevitom papiru kao na primer kod Pokrajinskog izdanja SHS za Sloveniju. Retko se koriste za izradu maraka proba i eseja). Debljina gume na papirima za marke, u uslovima današnje tehnologije, je cca. 0,0005 mm, a kod papira sa ručnim nanosom gume cca. 0,0010 mm.

** Gramatura papira izračava masu (tečinu) jednog kvadratnog metra papira u gramima. Proizvođači papira koriste ovu osnovnu mernu jedinicu kao bazu. Prema gramaturi papiri mogu biti:

- lake gramature	do 59 g/m ²
- srednje teake gramature	od 60 do 149 g/m ²
- polukartoni	od 150 do 199g/m ²
- kartoni	od 200 g/m ² i viae
- lepenke	od 375 do 4.470 g/m ²

Za atampu poatanskih maraka i kartografiju koriste se sledeće vrste papira:

- cigaret papir	od 10 do 25g/m ²
- pelir papir	od 40 do 42 g/m ²
- tanji običan papir	od 30 do 60 g/m ²
- običan papir	od 40 do 100 g/m ²
- papir za duboku atampu	od 45 do 140 g/m ²
- papir za kartografiju od 100	do 150 g/m ²
- polukarton i jednoslojni karton	od 150 do 200 g/m ²
- viaeslojni kartoni	od 200g/m ² i vi e.

valjka oštrim čeličnim četkama ili grubim šmirgl papirom, stvaraju se udubljenja, nabori u vidu brazda. Prelaskom vlažne, mekane papirne mase preko ovih, ista se utiskuje u pukotine i ureze, ostavljajući otiske na papiru u vidu brazda 1.

Prugast i mrežast papir nastaje od filca ili sita postavljenih duž trake kojom se kreće papirna masa. Sito je pokretno u svim pravcima i služi za rastresanje, čišćenje i sabiranje papirnih vlakana u homogeniju masu. Pri radu se haba i troši, kao i filc, pa se mora krpiti tankim čeličnim žicama. Prelaskom papirne mase preko ovih površina, nastaju otisci u vidu pruga ili mreže. Pruge mogu biti horizontalne ili vertikalno položene, a mreža ukoso ili da ima izgled saća, što zavisi od ulaganja papira u mašinu za štampanje maraka.

Posebne osobine

Odnose se na vrste i karakteristike kao i klasifikaciju po čemu se papir za izradu maraka i razlikuje od ostalih koje susrećemo u svakodnevnom životu. Može se podeliti:

- a. Običan papir
- b. Specifične vrste papira

a. Običan papir

Kako mu i samo ime kaže je onaj koji se koristi najčešće za izradu redovnih, franko maraka i drugih (doplatnih, dopunskih, pomoćnih), redje prigodnih izdanja. Najčešće liči na papir koji je u svakodnevnoj upotrebi, ali ima posebna obeležja, prilagodjen je za izradu poštanskih maraka. Izneti podaci u poglavlju opštih karakteristika mogu se primeniti na običan papir. Podvrste običnog papira su:

- porozan,
- caklast i
- mastan papir.

Porozan papir pripada grupi neravnomemo,

neujednačenog papira. Običan je po punoći ali češće pripada tanjim i kada se gleda prema izvoru jače svetlosti ima gušće ili redje rupice kao izbušene vrhom igle (na primer redovno izdanje Industrija IV na oblačastom papiru porozne gradje, 1966. god. k.br. 1040/10502).

Caklast papir je nehomogen, neravnomemo ujednačen, gledan prema svetlosnom izvoru daje polja caklastog izgleda poput stakla ili odsjaja sunčane svetlosti na snežnoj površini. Kombinuje se često sa poroznim i prugastim papirom: Predeli NDH, izdanja 1941/42. godina 2.

Mastan papir 2,3 u suštini nije mastan. Na poledjini marke pojavljuju se manje ili veće partije masnih mrlja. Nastaju iz razjedinjenih masnih sastojaka gume ili boje, prodrle u papir, a redje od spojnog materijala: Marke Kraljevine Srbije 1920. godine K.br. 172, 175/1772,3.

Izrada i dobijanje nehomogenog papira može biti nehotimična, slučajna ili hotimična, namerna. Naveli smo oblike i način formiranja nenamernog, nehotimičnog papira: brazdast, prugast i prugasto-mrežast.

Namerne, hotimične izradjene nejednakosti, svetlijih i tamnijih polja sa jasnim oblicima i konturama nekog predmeta znaka, obeležja ili simbola u papirnoj strukturi predstavljaju vodoznake 4. Koristio se često u starijim izdanjima zbog zaštite od falsifikata.

b. Specifične vrste papira

Ove vrste papira su u osnovi i suštini obični samo im se u tehnologiji izrade dodaju materije čime postaju specifični. Mogu se podeliti u:

- kredast,
- zaštićen,
- oplemenjen papir.

Kredast papir, predstavlja posebnu vrstu papira koja se i danas koristi za emisi-

je redovnih, franko, a češće za prigodna izdanja jer daje specifičan, lepši i izrazitiji sjaj marke. To je običan papir kome se ranije u tehnologiji proizvodnje dodavao sloj krede s lica marke, a glačanjem postizao karakterističan sjaj. Danas umesto krede koriste se fini tehnološki pripremljeni krečnjaci, a u zavisnosti od procenta i kvaliteta krečnjaka i dužine glačanja, postiže se traženi intenzitet sjaja. Courvoisier štampa najčešće je na ovoj vrsti papira sa raznobojnim svilenim vlaknima obostrano. Danas on ne predstavlja vrstu zaštićenog papira, već imidž za identifikaciju. Brojni su primeri da su dve iste marke u istoj boji, istog zupčanja, štampane na dve vrste papira, običnom i kredastom: Partizanski motivi, 1945 god., 75-godišnjica rođenja Maršala Tita (1967.) - prigodno izdanje na kredastom papiru (k.br.1084/1093) a 1967/68. redovne na običnom papiru (k.br.1094/1110)².

Zaštićen papir, uvele su evropske zemlje koje su medju prvima štampale poštanske marke zbog zaštite od zloupotreba i falsifikata. Oduvek su marke smatrane jednom vrstom vrednosnih papira i kao platežno sredstvo u javnom poštanskom saobraćaju. Postoji više načina i oblika koji su se primenjivali u zaštiti papira, a koje su se zadržale su sve do danas, iako nemaju više predjašnju svrhu, već služe za označavanje porekla papira ili vrste štampe. Pojavljuju se u oblicima:

- obojen papir,
- ugradnja svilenih končića i vlakana,
- ugradnja vodoznaka,
- unošenje u papirnu masu karakterističnih obojenih materija u vidu zrnaca,
- nevidljiva osnovna štampa.

Obojen papir, se često koristio kod maraka starijih izdanja i dobar deo prvih maraka mnogih zemalja izradjen je na takvom papiru. Može biti obojen jednostrano, s lica marke: na primer kao prva tri izdan-

ja novinskih, nezupčanih maraka Kneževine Srbije dok je četvrto na obostrano obojenom papiru, 1866. godine².

Papir sa višebojnim vlaknima koja se dodaju u procesu izrade kao mera zaštite od falsifikovanja često se koristi za štampanje poštanskih maraka. Konac se ugradjivao ručno i mašinski, zavisno od tehnologije i načina dobijanja papira, a svaka marka imala je po jedan ili dva obojena končića istih ili raznih boja postavljenih u vertikalnom ili horizontalnom smeru u odnosu na sliku marke. Često se kod ovih maraka menjala boja konca, kod istih vrednosti, ali se radilo o posebnim izdanjima.

Primena svilenih vlakana u zaštitne svrhe korišćena je kasnije. Stavljaju se u papirnu masu u toku proizvodnje papira. Mogu biti jednoboja ili višebojna, a nalaze se s obe strane papira. Jednoboja svilena vlakna postoje kod naših maraka fazerica, lik Kralja Milana, 1894. god. crvena vlakna (k.br. 56/57) i prve porto marke sa istim vlaknima, 1895 god. (k.br. 1/5)². Vlakna u dve ili više boja koriste se i danas u brojnim izdanjima Kuće Courvoisier. Naše prigodne emisije flore i faune većim delom štampane su na kredastom papiru sa obojenim svilenim raznobojnim vlaknima².

Ugradnja vodoznaka vrši se još u toku dobijanja papira preko specijalnog valjka egutera koji utiskuje odredjeni znak ili simbol u vlažnu papirnu masu. To je crtež koji se nalazi utisnut u materiji papira u obliku slova, reči, slike ili linija raznih oblika: zvezde, grba, krune, poštanskog roga idr.⁴ Koristio se ranije često kod starijih izdanja redovnih maraka kao zaštitna mera zbog falsifikovanja. Postoje brojni primeri da dve marke na izgled, položaj, boju i stepen zupčanja jedino se razlikuju po vodoznaku te tako predstavljaju

različita izdanja. Marke sa vodoznakom nekada su cenjenije u odnosu na iste bez njega, a kod većih i celih vodoznaka, mnogo skuplje: Kneževina Crna Gora, 1874/93 i austrijska okupacija Bosne i Hercegovine, 1879-1901. godine² (k. br. 1/7; 8/14; 15/21 i 1/9; 10/19; 20/33).

Unošenje u papirnu masu karakterističnih obojenih zrnaca, primenjivano je u izradi poštanskih maraka u našoj zemlji od 1929. do 1951. godine⁵. Služio je za zaštitu od falsifikata, a u emisijama DFJ i FNRJ izgubio je taj karakter. Pri izradi ovog papira u njegovu masu stavljaju se zaštićena zrnca nepoznate materije, različito obojena, a mogu se videti pod lupom većeg uveličanja ili mikroskopom. Veličine su nekoliko mikrona, neravnomerno rasporedjene po površini sa obe ili jedne strane s lica marke.

Nevidljiva osnovna štampa⁴ je u obliku mreže, a koristila ju je Pruska 1857/60. godine i Švajcarska, krstići, 1908. godine pri izradi maraka. Krstići su neuočljivi, a za njihovo razotkrivanje potreban je sumporvodonič ili rastvor amonijaka pri čemu se na marci pojavljuje slika osnovne štampe.

Oplemenjen papir

Sredinom šezdesetih godina prošlog stoleća na filatelističkom tržištu Velike Britanije, Francuske, Nemačke, Skandinavskih zemalja, Švajcarske, Kanade, Australije i dr. pojavile su se marke sa oplemenjenim papirom kao krik mode s jedne i potrebe jevtinijeg postupka za automatsko sortiranje i poništavanje poštanskih vrednosnica s druge strane. Mašina marku raspoznaje po boji koja je kontrastna u odnosu na pismo ili po nekoj drugoj osobini koja se marki dodaje za identifikaciju (u ovom slučaju luminiscentna materija^{10,11}).

Britanska poštanska uprava prihvatila

je i opredelila se za najprikladniju vrstu luminiscencije kao jevtin i najsigurniji način identifikacije. Luminiscenciju treba shvatiti kao sposobnost neke materije da prihvati zrake određenog talasnog područja (najčešće ultravioletnog), da ih preda i transformiše u vidljiv deo spektra.

U početku, materije sa luminiscentnim svojstvima dodavale su se štamparskoj boji, a kasnije u tehnologiji pri izradi papira. Za njihovo razlikovanje i uočavanje svojstvenih karakteristika koristi se lampa sa ultraljubičastim svetlom koja emituje ultravioletne zrake. Poštanske marke izložene uticaju ovih zraka emituju posebne emanacije obojenih ili neobojenih odsjaja u toku ili se javljaju posle gašenja lampe. Danas postoje više materije sa luminiscentnim osobinama, ali u osnovi mogu se svrstati u dve grupe:

- a. fluorescencija
- b. fosforescencija

Fluorescentan papir: Materije koje se upotrebljavaju za fluorescentno raspoznavanje reaguju pri upaljenoj UV lampi (ultraljubičasta lampa) u mračnoj prostoriji tako da cela površina ujednačeno dobija češće žućkasto-žut, žuto-zelen, redje beo fluorescentni odsjaj, jasnije vidljiv na poledjini marke. Posle gašenja lampe ostaje još za jednu sekundu u žiži vidnog polja vidljiv odsjaj. Brojna redovna i prigodna izdanja Skandinavskih zemalja, Švajcarske itd. su na takvom papiru počev od 1961. do 1967. godine pa i danas, samo redje. Prvi naš pokušaj sa upotrebom papira sa fluorescentnim svojstvima nije dao željene rezultate. Primijenjen je na izdanju doplatnih maraka povodom Nedelje Crvenog krsta (1977, Mi.br. 53/55.). U optičaj su puštene tri vrednosti

(0,20; 0,50; 1,00 dinara), istovremeno sa i bez fluorescentnog nanosa. Pod svetlošću UV lampe, marke na fluorescentnom papiru emituju žućkasto-beli odsjaj. Medjutim jačina i kvalitet fluorescentnog odsjaja su slabi kada se ove marke uporede sa sličnim markama štampanim u zemljama koje su već imale značajno iskustvo u korišćenju ove materije na poštanskim vrednosnicama (Švajcarska, Švedska).

Fosforescentan papir: Britanska poštanska uprava opredelila se za primenu fosforescencije pri odabiranju i identifikovanju poštanskih maraka.¹¹ Posle više eksperimentalnih iskustava, pronadjene su sintetske organske fosforescentne smolaste materije za jednostavnu i jevtinu primenu. U početku se dodavala štamparskoj boji u vidu praha, a kasnije papirnoj masi u toku njegove izrade pri tome ne gubeći fosforescentne osobine. Postoji više vrsta ove specifične materije koja se koristila, a i danas u proizvodnji papira za izradu poštanskih maraka.

Fosforescentne marke mogu se videti običnim okom kao jedna ili dve uže paralelne vertikalne trake s lica, češće uz okvir marke, širine 3-8 mm s leve i desne strane po jedna. Ove trake uočavaju se u drugačijem odsjaju od ostale površine. Medjutim, marke koje po celoj površini imaju fosforescentni premaz zahtevaju UV lampu za njihovu identifikaciju. Zbog slabe fosforescentne emanacije nekih maraka potrebna je adaptacija očiju na tamu pre korišćenja UV lampe. Dovoljno je osvetliti površinu marke UV lampom od 6 W na udaljenosti od 15-20 cm u trajanju od 10 sekundi da bi se fosforescentne emanacije pojavile posle gašenja lampe.

Fosforescentni papir pojavio se prvi put na našoj redovnoj marci od 0,15 din. iz serije Maršal Tito² (1967. godine). Kasnije je primenjen i u drugim redovnim izdanjima (Turistički motivi 1971/75. godine – izdanje je realizovano i na običnom papiru). Postoje primeri da su istovremeno marke štampane na fosforescentnom i običnom papiru.

Napretkom i ispitivanjem optičkih svojstava materijala pronadjene su i druge materije sa sposobnošću lumiscencije, a dodaju se papirima pri njihovoj izradi. Koriste ga mnoge zemlje za izradu maraka a izložen uticaju UV lampe daje svetliji sjaj, emanacije su od bele, zelenkasto-bele, ružičaste, ružičasto-ljubičaste, crvenkaste i druge svetleće tonove.

Papir sa karakteristikama posebnog odsjaja i emanacije pojavio se kod naših maraka redovnog izdanja 1958. godine s motivima industrije⁶, a nastavio u brojnim emisijama redovnih i prigodnih maraka⁷. Naša redovna izdanja postoje paralelno na običnom i oplemenjenom papiru: lik Maršala Tita, k.br. 1094/1110 dok je dopunsko k.br. 1350/51. samo na oplemenjenom papiru. To je oplemenjen papir kome se u toku izrade dodaju izvesne svojstvene materije koje daju papiru svetlosne tonove u jednoj ili kombinovanoj plastičnoj boji. Vidi se uticajem UV lampe u mraku. Emanacija svetlosnog odsjaja postoji i traje dok je uticaj ultraljubičastih zraka. Posle gašenja lampe gubi se emanacija svetlosnog odsjaja. Papir je različito obojen: svetlo bele, ljubičaste, crvene, jorgovanaste, žućkaste, zelenkaste i drugih boja.

Iznete karakteristike oplemenjenih papira odnosile su se na nežigosane, čiste marke. Medjutim kod poništenih koje su

se zbog odlepljivanja naše pomešane (sa fluoroescentnim i drugim luminiscentnim osobinama i bez tih karakteristika) u vodenom kupatilu stvar je drugačija. Tako pelir maraka koji je bio bez svojstava emanacije, dodirujući se ili ležeći jedan preko drugog u vodenom kupatilu, poprimiće rastvorljive materije oplemenjenih na delovima koji su bili u neposrednom kontaktu. Posle presovanja i sušenja, izložene uticaju UV lampe, emitovaće odsjaj slabijeg intenziteta neravnomerno, na onim mestima koja su bila u dodiru sa papirom maraka koje su imale luminiscentne karakteristike. Ove marke su šarene, delom sa svetlosnim emanacijama a delom bez tih osobina. Rastvorljivost, prenos i upijanje u drugu vrstu papira u vodenom kupatilu nije zapažena kod maraka s fosfoescentnim materijama.

Marke izradjene na fluorescentnom i fosfoescentnom papiru registruju se u katalogima kao posebna izdanja čak i ona s drugom bojom emanacije (Švajcarska, Švedska, Norveška). Medjutim pojava naših maraka na tržištu sa različitim svetlosnim emanacijama u mraku uticajem UV zraka i karakteristikama po kojima se razlikuju od istih (na izgled, paralelnih izdanja) bez tih osobina, nije sporna^{8,9} i smatram da ih treba uvrstiti i katalogizirati u budućim katalogima. Kako postoje paralelno na markama jednog izdanja mogu se smatrati kao različita štampanja na različitoj vrsti papira ili kao različita izdanja, što je predmet diskusije i odluke određenog i nadležnog foruma.

Literatura

1. A.J.Petrović:Uputi u filateliju (o papiru). Filatelista, II,2; 43/46, "Zmaj", Novi Sad; 2. "Jugomarka": Katalog poštanskih maraka jugoslovenskih zemalja, 1991, 14/15, 18, 23/24, 26/27, 77/78, 115, 186, 189, 205, 212/14, "Forum", Novi Sad; 3. Priručnik maraka jugoslovenskih zemalja. Sveska 3, 56, HFS, Zagreb. 4. Ernest Mueller: Kako sakupljati marke (prevod), Vodoznak, 93/98, 1959, BIGZ, Beograd; 5. S. Manželej:Zaštićen papir kod maraka Jugoslavije. Filatelista, II, 8, 250/53, 1950, "Zmaj", Novi Sad; 6. A. Brusin: Specijalizacija redovnih maraka Jugoslavije/Industrija I, Fila Hobby M.M. 12/99, 14/16, 1999; 7. A. Brusin:Specijalizacija redovnih maraka Jugoslavije/Maršal Tito II, Fila Hobby M.M. 10, 14/15, 2000. 8. "Michel": Europa – Katalog West 1996/97 /A-L/ Jugoslawien, Revolutions-denkmäler I, 1425, München; 9. D. Tubinović:Raznolikost maraka s motivima turizma. Filatelista, 171, XXVI-II, 6-7, 1977, "Prosveta" Beograd; 10. I.Mele: Marke sa fosfoescentnim i fluorescentnim premazom (prevod iz časopisa) Berner Brifmarken Zeitung, Filatelista 154, 33/35, 1974, "Sava Mihić", Zemun; 11. I.Mele: Marke sa fosfoescentnim i fluorescentnim premazom (prevod iz časopisa) Berner Brifmarken Zeitung, Filatelista 155, 30/31, 1975, "Sava Mihić", Zemun.

SREDSTVA IZRAŽAVANJA U DOPISNOJ UMETNOSTI

Andrej Tišma

Mejl-art (dopisna umetnost) nije ni umetnički stil niti tehnika, već po svojoj suštini predstavlja nekomercijalnu razmenu ideja, dobronamernosti i individualnih angažmana umetnika širom sveta, što je i bit poetike ove vrste umetnosti. U toj komunikaciji koristi se sistem poštanskog saobraćaja kao sredstvo kojim su povezani svi, pa i najudaljeniji krajevi sveta, omogućujući na taj način globalnu komunikaciju, stvaranje Mreže kao svojevrsnog fenomena savremene umetnosti.

Zbog svoje otvorenosti, masovnosti i rasprostranjenosti mejl-art obuhvata gotovo sve (ili sve) postojeće umetničke medije, tehnike i stilove, od likovnih, preko muzike i filma, videa, performansa, do komputera, lasera, satelita itd. Na osnovu ovoga može se zaključiti da sama sredstva izražavanja i dela kao materijalni produkti nisu presudni za fenomen mejl-arta, umetnost komunikacije. Bitan je način i kontekst njihovog korišćenja. Tako imamo slučaj da su svi ovi nosioci poruke na svojstven način modifikovani i prilagođeni karakteru mejl-arta. U ovom tekstu osvrnućemo se na one najvažnije, sa aspekta njihovog funkcionisanja u mejl-art Mreži.

Marka i nalepnica

Jedno od najčešće korišćenih sredstava mejl-arta adaptiranih iz PTT saobraćaja je umetnička marka. Odmah treba razgraničiti marke umetnika od maraka sa umetničkim reprodukcijama, koje nisu retke u oficijelnom poštanskom saobraćaju, jer neupućeni često brkaju ova dva termina. Marke umetnika upravo su negacija i suprotnost, kako po funkciji tako i po izgledu, oficijelnih maraka. Naime, umetnici ovaj dobro znani mali format sa reckama od perforacije na ivicama, koji nosi povlašćeno i fetišizo-

vano mesto u PTT sistemu, kao platežno sredstvo kojim je uslovljeno stizanje pošiljke na odredište, a ujedno nosi ambleme državnosti i vlasti, pretvaraju u prostor individualnog izraza, često intimističkog, privatnog, tako različitog od filatelističkih produkata. Marke umetnika su najčešće dodatak umetničkoj razglednici koja nosi lični pečat autora, kao jasan i odmah prepoznatljiv znak. Marke sadrže male slike, tekstove, kratke kondenzovane poruke, ličnost tvorca svedenu na koncentrat koji putuje mejl-art Mrežom i emituje telegrafske poruke. Marke umetnika obično se lepe uz oficijelne marke, a poštanski službenici i njih poništavaju svojim žigovima sa datumom i mestom slanja. No, ove marke lepe se i po slikama i objektima, ili se šalju u perforiranim tabacima da bi ih primalac koristio u svojoj korespondenciji ili čuvao u svojoj kolekciji kao samostalno umetničko delo.

Marke umetnika se izrađuju na razne načine: jednostavnim štamparskim tehnikama (linorez, serigrafija, gumeni pečat, drvorez), fotokoriranjem, kolažiranjem, ponekad crtanjem i slikanjem (kada su unikatne), ili pak najsavremenijom ofset štampom u koloru, kada samo svojim sadržajem odudaraju od najluksuznijih oficijelnih maraka.

Umetnička nalepnica takođe generira iz sredstava označavanja oficijelne PTT službe (oznake za avionsku, preporučenu ili vrednosnu pošiljku, itd.), ali i iz sveprisutnog sistema reklame koji se nalepnicama obilato služi. Nalepnice umetnika, dakako, menjaju uobičajeni repertoar sadržaja oficijelnih samolepljivih etiketa, dajući im lični pečat autora, sličan onom koji nalazimo na markama. Prednost nalepnice je samo u tome što se može šire primenjivati, dakle ne samo u PTT saobraćaju, već i u urbanom prostoru, na pojedinim javnim objektima, saobraćajnim sredstvi-

ma, mestima sa velikom frekvencijom stanovništva. Nalepnica se može nositi i na odelu, na torbi, automobilu, a njen tvorac razošilje neograničen broj primeraka po svetu sa željom da lepljena od strane drugih kreativnih ljudi uđe u tamošnji svakodnevni život. Danas su svakako najpoznatije nalepnice legendarnog italijanskog mejl-artiste Đuljelma Ākile Kavelinija (Guglielm Achile Cavellini) kojima on već slavi stogodišnjicu svog rođenja (2014. godine), a kojima je oblepljen veliki deo sveta, i koje možemo naći u kolekciji svakog mejl-artiste. Takođe su u današnjoj Mreži veoma prisutne nalepnice koje izrađuje Japanac Rajosaki Koen (Ruosuke Cohen), a na kojima uz sliku ili ideogram figuriraju imena pojedinih mejl-artista. On, naime, svakom od njih šalje po stotinak primeraka nalepnica sa njihovim imenom, kao poklon, tako da mogu da ih koriste u svojoj korespondenciji.

Umetnički pečat

Najbrža i najtiražnija je umetnost otiskom pečata. U sekundu nastaje umetničko delo, a ponavljanjem naizmeničnog udaranja u jastuče natopljeno bojom i površinu papira, nastaje neograničen broj dela. Naime, elastična guma sa koje se otiskuje lik izdržljivija je i od metalnih grafičarskih ploča i praktično upotrebljiva bez ograničenja.

Kod umetničkog pečata, koji takođe poreklo vodi iz PTT službe, osim vizuelnog sadržaja, važan je kontekst, vreme i mesto gde je pečat udaren. Naravno, pre svega je relevantan njegov sadržaj - likovni i tekstualni, ali i sama akcija otiskivanja, njen cilj i okolnosti pod kojima se vrši.

Možemo, dakle, uočiti tri sloja u ovom vidu umetničkog izražavanja. Prvi je pečat kao objekat koji umetnik dizajnira i izrađuje - no on sam po sebi još uvek nije konačno delo. Tek upotrebljen pečat, odnosno njegov otisak, ima značaja za umetnika. Dakle, drugi sloj je akcija. Treći sloj je kontekst. No, u kontekst, osim mesta, vremena i cilja otiskivanja, treba uvrstiti

još jednu karakteristiku pečata koju on nosi još iz daleke prošlosti, kao instrument administracije i odraz moći. Pečat je uvek označavao vlast nad nečim, konačnu odluku, verifikaciju ili poništavanje. Dakle, kao konotacija pojma pečata u startu se javljaju moć i naglašen značaj. Unošenje umetničkih, poetskih sadržaja u ovo moćno oružje administracije ne samo da je svojevrsna (kreativna) subverzija, već i jedna nova, humanija upotreba tog prastarog sredstva komunikacije. Pečat tako postaje izraz stvaraočeve ličnosti, individualnosti, umesto birokratske bezličnosti. U ovom istorijskom obrtu umetnost apsolutno dobija, ne samo na svojoj moći već i u bogatstvu manifestovanja.

Umetnički pečati izrađuju se najčešće rezbarenjem obične gumice za brisanje, ali i kod majstora pečatorezaca koji vulkanizuju gumu preko metalnog klišea. Koriste se takođe i metalni pečati, drveni, od linoleuma i drugih materijala koji se mogu dubiti. U upotrebi su i dečje slagalice gumenih slova, a treba pomenuti i tehniku šablona, koja je srodna pečatu. Umetnik najčešće sam dizajnira i izrađuje svoje pečate, ali ima i onih koji radije kupuju gotove pečate u rasprostranjenoj mreži prodavaca ove robe u svetu. Kupiti gotov pečat i nije neka umetnost, rekao bi neko, ali u umetnosti pečata bitan je način na koji se pečat koristi. Nije svejedno da li se on pojavi na urednom belom kovertu, na kolažu ili crtežu, fotografiji ili nekom objektu, dajući im time novi smisao. Otisak pečata može sam nositi čitavu umetničku poruku, a mogu se kombinovati otisci više pečata i u više boja.

Gumeni pečat je jedan od najrasprostranjenijih oblika izražavanja mejl-artista. Svaka individua želi da ima svoj "lični pečat" u toj mreži sa hiljadama učesnika, svoj znak raspoznavanja, a pečat je za to najpraktičniji. Ako ništa drugo, mejl-artist će napraviti pečat sa svojim imenom i adresom, radi kontakta kroz Mrežu. Jer pečat je najbrže likovno delo, a u komunikaciji brzina je važan faktor.

Falsifikati sa područja austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine

Vukadin Dimitrijević

Nedavno je na skupu kolekcionara u Beogradu ponudjeno (od strane filatelista iz Bosne i Hercegovine) desetak vojnih dopisnih karata i pisama iz perioda Prvog svetskog rata – austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine. Na žalost, težnja za lakom zaradom bila je osnovni pokretač nekog »stručnjaka« da napravi loše falsifikate. Na originalnim kartama i pismima, kao podlogama, naknadno su

Sl. 1

nalepljene marke i poništene različitim žigovima.

U ovom prikazu opisaću tri falsifikovana objekta jer su ostali urađeni na sličan način.

Prvo pismo upućeno je 25. maja 1917. godine iz Sarajeva za Vršac. U gornjem desnom uglu otisnut je gumeni ručni pečat K. u. K. ETAPPENBEZIRKS KOMMANDO u

Sl. 2

ljubičastoj boji kao i dva okrugla pečata glavne vojne pošte u crnoj boji. U levom donjem uglu otisnut je ravni pravougaoni pečat sa tekstom VON DER ARMEE FELDE (sl. 1). Pismo nije frankirano. Na poledjini pisma naknadno su dolepljene tri marke: od 20 helera (Mi. br. 71), 25 helera (Mi. br. 72 i 5 helera iz serije Invalidi (Mi. br. 97). Preko maraka je ukoso otisnut ravni pečat SARAJEVO (u crnoj boji) sa slovima visine 7 mm. i dužini otiska 45 mm. Na sredini pisma postoji još jedan otisak pečata isti kao i na prednjoj strani (VON DER ARMEE FELDE) (sl. 2)

Drugo pismo upućeno je iz Mostara za Istočnu Češku. U desnom gornjem uglu otisnut je okrugli žig vojne pošte K. u. K. MOSTAR 2, sa mostom u centralnom delu i datumom 20. 12. 1915. Preko žiga je rukopisno označeno »Feldpost«. U donjem levom uglu otisnut je formacijski pečat u ljubičastoj boji sa tekstom po obodu unutrašnjeg dela kružnice: K. U. K. MILLITAR-VERPFLEGS-MAGAZIN MOSTAR (Carsko-kraljevski-vojni magacin za snabdevanje Mostar). U sredini pečata je grb Austrougarske Monarhije (sl. 3). Na poledjini pisma kao i u prethodnom slučaju, naknadno su dolepljene dve porto marke (Mi. br. 1 i 9, od 1 helera i od 10 helera), kao i marka od 3 krune sa likom Franje Josifa (Mi. br. 114). Dolepljene marke su poništene četvororednim gumenim pečatom u crnoj boji. Zbog lošeg otiska tekst je nečitak (sl. 4).

Treći primer se odnosi na redovnu dopisnu kartu za unutrašnji saobraća sa likom antičkog ratnika u zelenoj boji (8 helera) bez napisa i adresnih linija (Mihel – Katalog poštanskih celina, Mi. br. P-20). Karta je poslata iz Sarajeva za Herceg-Novi i poništena okruglim žigom vojne pošte: K. und K. MILIT. POST. SARAJEVO, sa datumom (20. 2. 17) u sredini žiga.

Na karti nedostaje žig dolazne pošte i žig vojne cenzure. Na adresnoj strani, u levom donjem uglu su nalepljene marka od 15 helera (Mi. br. 119) i marka od 5 helera (»Invalidi«, Mi. br. 97). Preko maraka je koso otisnut pečat »742« (visina brojki 10 mm) kao i nečitak okrugli pečat prečnika 15 mm koji je zahvatio ivicu dopisne karte tako da je vidljiva samo njegova gornja polovina (sl 5).

Svi ostali objekti izradjeni su na sličan način pa ih ne treba posebno opisivati.

Može se zaključiti da je namera falsifikatora bila da ovakvim, naknadnim intervencijama napravi atraktivne filatelističke objekte za koje bi prilikom prodaje mogao da postigne dobru cenu. Činjenica je međutim da je falsifikator loš poznavalac ove oblasti jer nije znao da napomena VON DER ARMEE FELDE označava da se isključivo radi o prepisci vojnih lica koja je bila oslobođena plaćanja poštanske tarife pa su marke nepotrebno dolepljene (primer: prvo pismo).

U drugom primeru takodje se radi o vojnoj prepisci koja je bila oslobođena plaćanja poštanske tarife. Pismo je označeno sa Feldpost i snabdeveno žigom vojne pošte kao i formacijskim pečatom koji u ovom slučaju ima ulogu cenzurnog pečata. Marke su nepotrebno nalepljene, posebno marka od 3 krune koja bi mogla biti upotrebljena za neku ekstremno visoku tarifu poštanske usluge.

Konačno, na dopisnoj karti marke su takodje nepotrebno nalepljene jer nije naznačeno preporučeno ili ekspres rukovanje. Poštanska tarifa od 8 helera je odgovarajuća i nije povećavana u periodu u kome je karta putovala.

Svi opisani falsifikati su uradjeni na ispravno upotrebljenim pismima i dopisnim kartama navedenog perioda. Naivna izrada ih čini lako prepoznatljivim

za sakupljače i poznavaoce ovog područja. Naša obaveza bila je, da registrujemo njihovu pojavu i ukažemo na štetnost krivotvorenja koje kad-tad mora biti otkriveno i sankcionisano. Sakupljače pozivamo na oprez.

FALSIFIKATI NA TEKUĆOJ TRACI

dr Jovan Veličković

Nedavno sam od gospodina M.V. iz Beograda dobio na uvid falsifikat jednog od specijaliteta maraka Jugoslavije iz 1949. godine. Te godine su zatečene franko marke sa partizanskim motivima i službene marke zbog ustavnih promena pretisnute skraćenicom novog zvaničnog naziva države FNR (iznad napisa Jugoslavija), latinicom i ćirilicom. U pretiskivanju je greškom nekoliko tabaka vrednosti od 0.50, 1 i 3 dinara pretisnuto obrnuto (katalog Jugomarke brojevi 459a, 460a i 462a).

Predochen mi je falsifikat vrednosti od 3 dinara, obrnuti pretisak, prikazan na slici br. 1 uporedo sa originalom. Lažni pretisak je uradjen nezgrapno, boja pretiska je tamnija i sjajnija od originalne, a slova veoma nezgrapna, neujednačena, sa debelim crtama i bez serifa. Original i falsifikat su prikazani na slici.

Sl. 1
Falsifikat i
original:
uvećani
detalj,
ćirilični preti-
sak, original i
falsifikat.

oznakom godine ispod slike (1993 i 1997) i nalaze se i danas u upotrebi. Kod originalnih maraka boja je tamno plava (crnoplava reakcija pod UV lampom). Papir je bledosivoružičast (pod UV lampom), a na običnom svetlu sivkastobeli – homogene strukture. Štampa je precizna i jasna sa tankim slovima i svim serifima, a zupčanje pravilno češljasto 12 ½.

Kod falsifikata boja je svetloultramarinska, pod UV svetlom tamnoultramarinska na belom jako fluorescirajućem papiru nehomogene strukture.

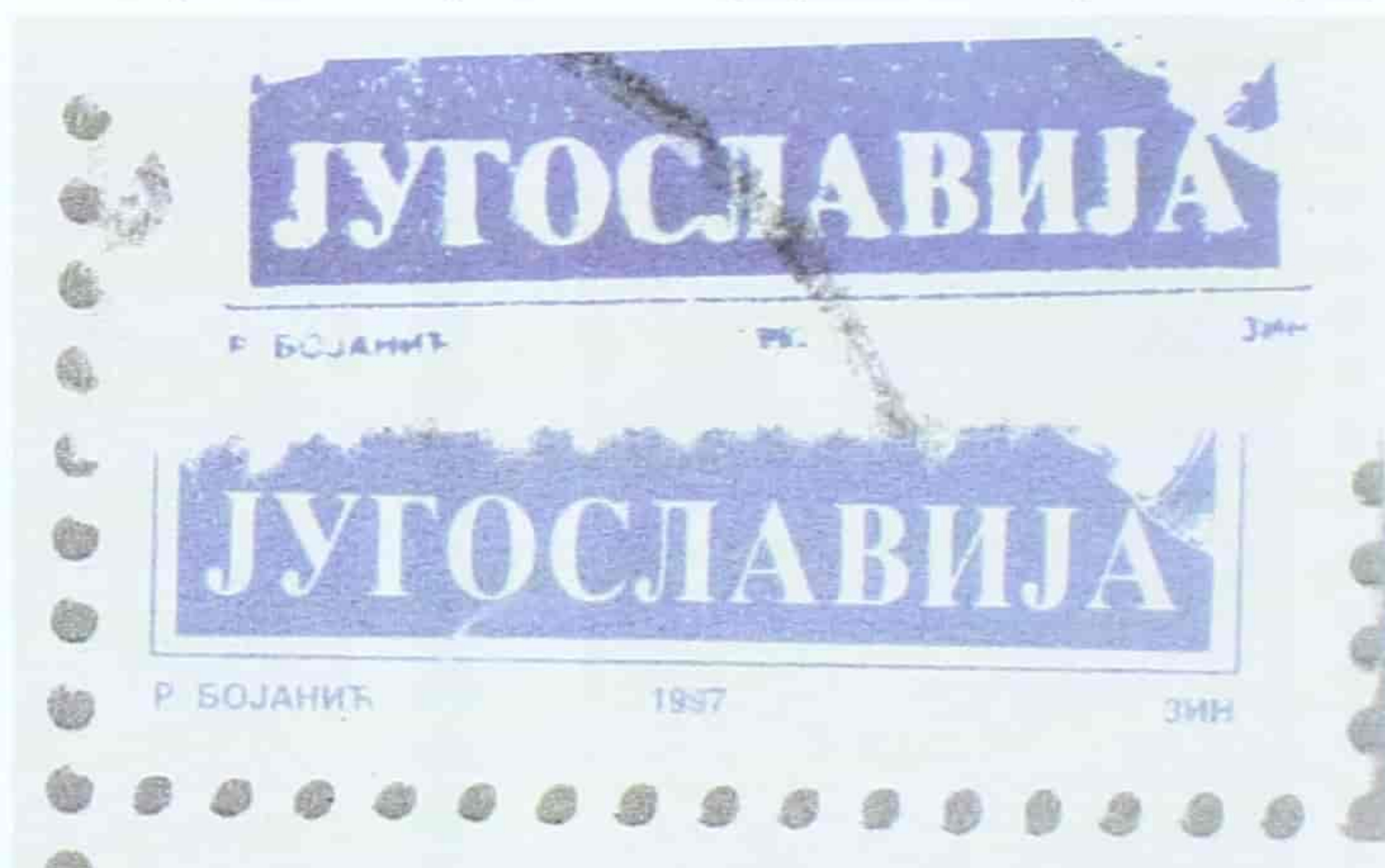
Štampa je gruba, slova su izrazito debela sa neoštrim ivicama i bez serifa, fine crte u crtežu su izgubljene, a naziv gravera, godine i štamparije ispod slike marke skoro nevidljivi; zupčanje je izvedeno vrlo malim iglama (šivaća mašina?) vrlo je grubo i nepravilno – približno: 13 ½ - 14. Debljina papira kod originala i falsifikata je približno ista: 0,11 mm.

Pretpostavlja se da je uradjen samo mali broj falsifikata, primitivnom tehnikom, na štetu pošte i, da su protureni u redovni poštanski saobraćaj.

Mole se filatelisti da o pronalaženju primeraka ovog falsifikata obaveste Uredništvo časopisa.

Dobrotom g. V. Lapčevića stavljen mi je na uvid falsifikat marke »R« koja je od 1993. godine u stalnoj upotrebi. Dva komada ovog falsifikata pronađena su medju velikom količinom isečaka svakodnevne korespodencije zajedno sa jednom markom A (frankatura za preporučeno pismo u unutrašnjem saobraćaju sa povratnicom). Marke su žigosane žigom KRUŠEVAC 05.06.97 37000.

Ove marke su štampane sa

Sl. 2 Fragment sa falsifikatom: uveličani falsifikat i detalj napisa u poredjenju sa originalom

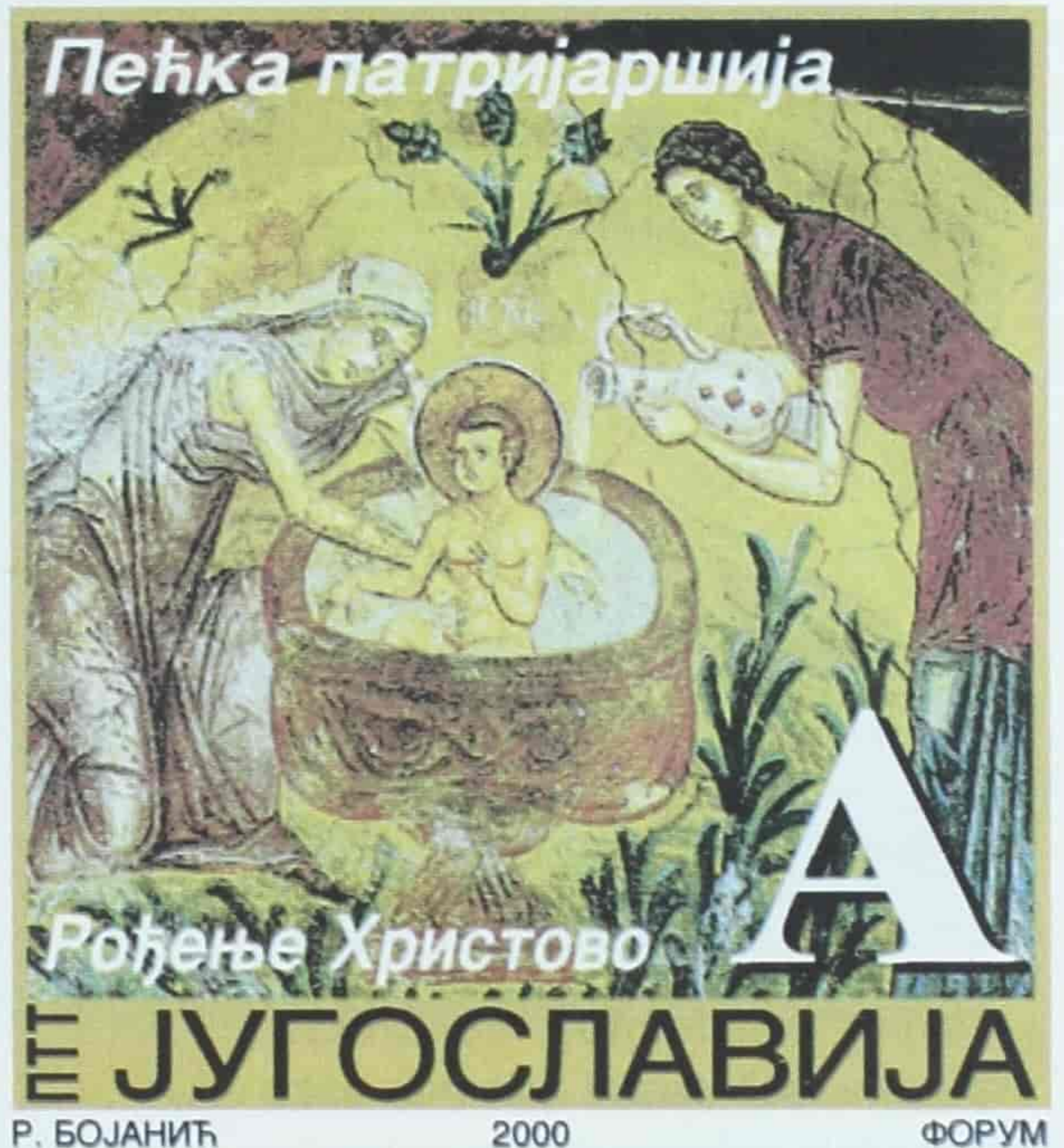
NOVA IZDANJA ZAJEDNICE JPTT

Jovan Reljin

Protekla godina na izdavačkom filatelističkom planu Zajednice JPTT ostaće upamćena po tri obeležja - ogroman broj razglednica sa uštampanom markom "A", naglo uvećan broj masovnih koverata kao prigodnih izdanja sa uštampanom markom "A", kao i priličan broj vanrednih, tj. neplaniranih izdanja prigodnih maraka i blokova. Međutim, razglednice su se mogle nabaviti jedino u pojedinim poštama na području Crne Gore, masovni koverti isključivo u poštama

Vojvodine, a marke i blokovi, izdati u smanjenim tiražima od uobičajenih, uglavnom na filatelističkim poštanskim šalterima i u klubovima filatelista. Da li su to neki novi elementi komercijalnog aspekta izdavačke politike ili temeljniji pristup u podsticanju razvoja filatelije u našoj sredini, ostaje da i dalje biva pitanje bez zadovoljavajućeg odgovora.

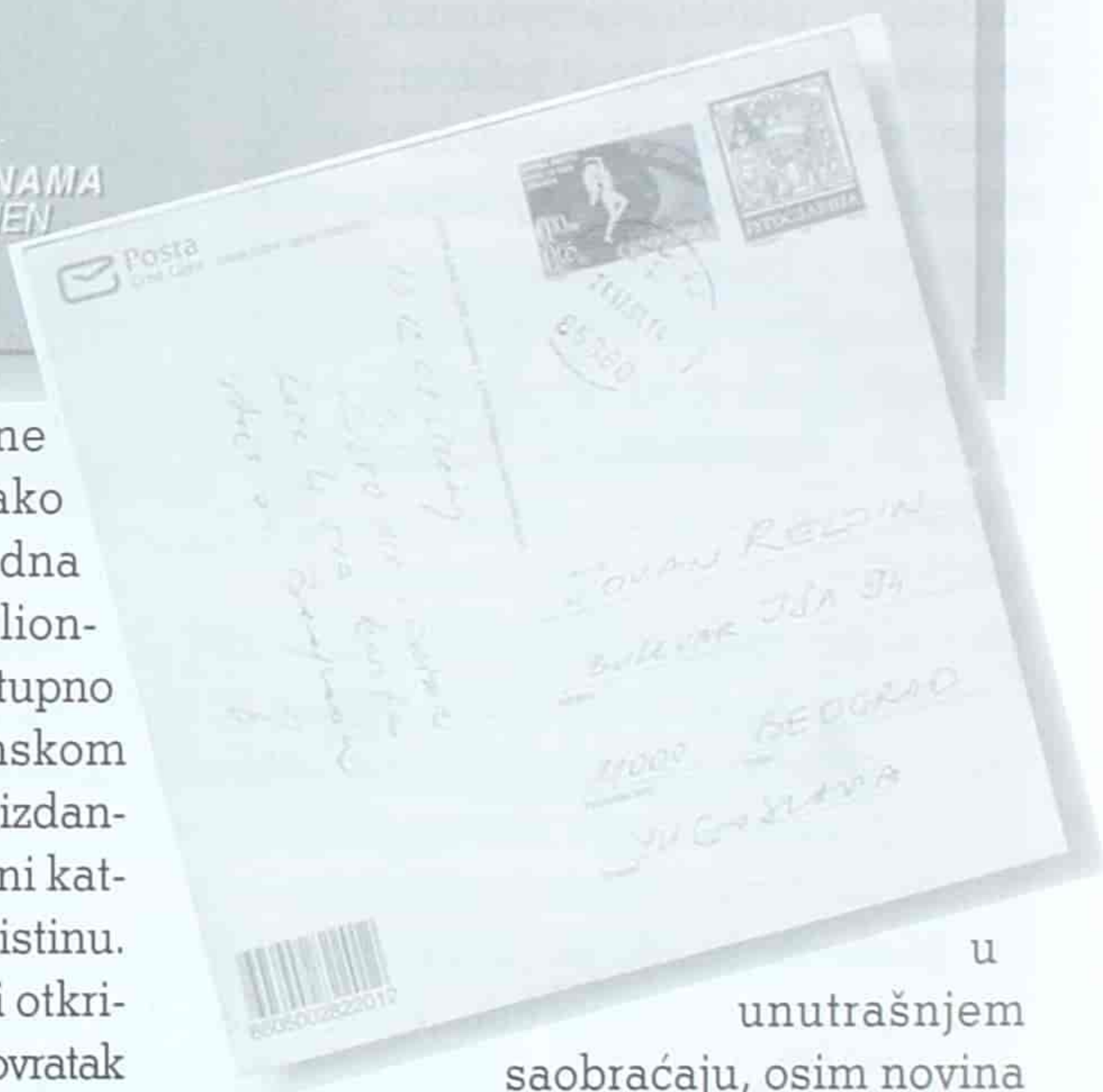
Manevar koji je po pitanju tiraža učinjen sa izdanjem "Umetnost" krajem protekle godine, može da otkrije bar jedan deo mozaika - slagalice u traženju odgovora na nedoumice oko tendencije smanjivanja tiraža naših maraka. Najzad se ima hrabrosti da se ovo tradicionalno izdanje nazove pravim imenom - marke za Božić. U saglasnosti sa rukovodstvom JP PTT "Srbija", ove marke su se našle na svim šalterima u Srbiji blagovremeno i, kao vrlo bitan deo šarenih čestitki za oba praznujuća Božića i Novu godinu, u kratkom vremenu i potrošene. Tiraž serije ostao je isti - 28000 kompleta, ali je to istovremeno i tiraž sa mo one vrednosti od 14,00 dinara. Ostale tri vrednosti su štampane po 100.000 komada. Budući da su sve zalihe u kratkom roku potrošene, ovaj izdavački potez biće ponovljen i ove godine, najpre za Uskrs, već polovinom marta, a takođe i u decembru, opet kao marke za Božić. Odavno je poznato da samo ona prigodna marka koja se na pošta može masovno kupovati i koristiti za frankiranje i na taj način o stvari svoju osnovnu funkciju, da se nadje na pismima i kao žigosana, a ne samo u netaknu-

je samo konstatovati da brojne evropske poštanske uprave, iako imaju svoje redovne marke, prigodna izdanja takođe štampaju u milionskim tiražima i svako izdanje je dostupno svakom čoveku na svakom poštanskom šalteru. Visokim vrednovanjem tih izdanja, kao žigosane ili ne, međunarodni katalogi potvrđuju ovu davno poznatu istinu. Možda će se približavanjem Evropi otkriti još koji mozaik – slagalica bitna za povratak naše marke i filatelije u one zdrave, atraktivne okvire kojima je nekada s pravom pripadala.

Inače, krajem novembra dogodilo se još jedno izdanje doplatne marke u Crnoj Gori. Svojom Uredbom o izdavanju doplatne poštanske marke "Borba protiv nasilja nad ženama", Vlada Republike Crne Gore je odredila da se ova marka "plaća" od 26. novembra do 11. decembra 2001. godine na sve poštanske pošiljke

u
unutrašnjem
saobraćaju, osim novina
i časopisa. Marka je trebala biti štampana prema Uredbi u tiražu od 250.000 komada, a na njoj je nominala od 0,10 DEM, odnosno 0,05 EUR-a. Kao oficijelni izdavač pojavljuje se Pošta Crne Gore, a uplatni račun utvrđen Uredbom, na koji se slivaju ostvarena sredstva ostaje nedefinisan u smislu ko tim sredstvima raspolaže, u koje svrhe i na koji način. Međutim, Uredbom je utvrđeno da 20% od ubranih sredstava pripada Pošti

Crne Gore "na ime troškova štampanja i distribucije doplatnih poštanskih maraka".

Međutim, podaci iz više izvora potvrđuju da se izdavač nije striktno pridržavao utvrđenog tiraža, da su se na pojedinim poštama ove marke koristile, tj. plaćale i nakon utvrđenog termina, a na nekim nisu se ni pojavljivale u smislu obaveze. Ima još – međutim. Na šalterskim tabacima od 100 komada, svaka treća marka u četvrtom redu nosi jasno vidljiv graverski znak. Štampu je izveo Forum iz Novog Sada, a autor crteža je Radomir Bojanić. E sad ono glavno – međutim. Mimo Uredbe ili bilo kog drugog osnova u smislu legitimne odluke ili pravnog osnova, Pošta Crne Gore istim povodom objavljuje još jednu marku, potpuno različitu po crtežu i bojama, samo su ista nominala, štamparija i autor crteža. Ova druga, kažu,

nije ni išla na šaltere, štampana je u osmercu sa vinjetom u sredini, samo za filateliste. Svaka prva marka u donjem, tećem redu, nosi takođe graverski znak. Postoji i koverat prvog dana, sa prigodnim žigom koji takođe kao i onaj iz aprila, povodom sportske doplatne marke – rukomet nije prošao predviđenu proceduru za odobrenje, nije legalizovan i nije objavljen u službenim poštanskim novinama. Mnogo toga spornog u izdanjima iz Crne Gore, koje je više od običnog "međutim", ali dovoljno da se u buduće time ne bavimo, u nameri da sferu interesovanja filatelista zadržimo u granicama ozbiljne filatelije. Pre sto godina Oto Bikel je sa više šlifa, šarma i uvažavanja propisa preduzimaо svoje komercijalne poteze sa crnogorskim markama, nego što se to danas čini na oficijelan način. Treba li reći na kraju još i podatak da je pomenu-

ta Uredba objavljena u Službenom listu Republike Crne Gore broj 58 koji kao datum izlaska nosi 10. decembar 2001. godine, tj. samo jedan dan pre nego što ističe rok za primenu Uredbe. A u članu 3. Uredbe piše da ona stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u službenom listu Republike Crne Gore. To znači anulira, demantuje samu sebe i poništava svoj sopstveni sadržaj i pre nego što je stupila na snagu. Da li je to samo pravno pitanje?

Kao što je u prošlom broju časopisa najavljeno, za Božić je izdat prigodni masovni koverat sa uštampanom markom "A". Ne može se reći da je izdanje bilo uspešno – na neadekvatnoj hartiji, sa štampom njoj neprilagođenom, sve je ispalo tmurno i nejasno, bez potrebne dimenzije šarolikosti i veselosti neophodne za ovakvo, božićno izdanje. Nema razloga

da se u 2001. godini prave ovakve štamparske omaške. Tiraž je bio 500.000 komada i kažu da je i pored svega, u celini prodat. Dimenzije koverta su 160x115 mm.

Sva pretpostavljena vanredna izdanja prigodnih maraka su i realizovana. Izašle su marke povodom osvajanja zlatnih medalja na evropskim prvenstvima u košarci i odbojci. Zatim marka posvećena 100 - godišnjici otvaranja prvih javnih telefonskih govornica u Beogradu i Nišu. Takođe i marka povodom 100 - godišnjice gimnazije u Pljevljima. Svi podaci o ovim markama dati u prethodnom broju časopisa su i praktično potvrđeni. Za neka od ovih izdanja bilo je i svečanih promocija ali ne znamo da li se na njima nešto bitnije za filateliju izdogađalo.

Isto se odnosi i na datu najavu oko prigodne marke "Dan marke", pre svega oko graverskog znaka na njoj. Eventu-

alnu nedoumicu o tome čija se godišnjica obeležava ovim izdanjem (1926-2001) otklanja tek koverat prvog dana, na kome se nalazi samo znak FIP, kao i tekst "75 godina međunarodne filatelističke federacije".

Prema redovnom programu, 2. novembra Zajednica jugoslovenskih PTT pustila je u promet seriju od 4 prigodne poštanske marke pod nazivom "Muzejski eksponati" na kojima su prikazani minerali. Antimonit je iz Zajače, a kalcit, kvarc i kalcit-galenit su poreklom iz Trepče, a nalaze se kao eksponati u Zavodu za zaštitu prirode iz Novog Sada. Marke su odštampane u tehnici višebojnog ofseta u numerisanim šalterskim tabacima sa po pet serija u nisu povezano horizontalno, svaka serija u tabaku sa različitom vinjetom u sredini, odnosno sa ukupno 20 maraka i 5 vinjeta u tabaku,

sve zupčano. Na vinjetama u tabaku prikazan je detalj pećine, a na jednoj vinjeti odštampan je tekst: "Muzejski eksponati – minerali", latiničnim pismom. Standardno uspelo izdanje, koje potpisuju Radomir Bojanić i Forum iz Novog Sada.

Najzad, 01. decembra, kao poslednje izdanje prigodnih maraka u 2001. godini, izdate su već pomenute božićne marke pod nazivom "Umetnost". Tiraž bitno povećan, na ukupno 328.000 komada, ali samo 28.000 kompletnih serija. Osnovna tema je bila "rođenje Hristovo". Na marki od 7 dinara ovaj motiv je dat sa ikone iz Bogorodične crkve, XIV vek. Na marki od 14 dinara iz manastira Lesново, takođe XIV vek. Na marki nominale 26,20 prenet je motiv iz Srpskog Kovina, a na marki nominale 28,70 iz Svete Trojice. Na markama od 7 i 26,20 dinara, pored uobičajenog nalazi se i tekst "Hristos se rodi", a na

druge dve: "Voistinu se rodi". Lepo odabrano, izuzetno kvalitetno priređeno i odštampano. Možda nedovoljno informativno o lokacijama samih manastira i starosti svih prikazanih ikona. Za sve to zajedno odgovorni su mr Slobodan Mileusnić, direktor Muzeja Srpske pravoslavne crkve, Radomir Bojanić, akademski slikar iz Beograda i štamparija Forum iz Novog Sada.

Već na samom početku 2002. godine, 5. januara, Zajednica JPTT je emitovala prigodnu marku kojom se obeležava održavanje Svetskog juniorskog prvenstva u hokeju na ledu u Beogradu. U okviru motiva na marki je znak Međunarodne federacije hokeja na ledu i znak Jugoslovenskog hokejaškog saveza. Marka je nominalne 14 dinara, odštampana u tehnici višebojnog ofseta, u numerisanim šalterskim tabacima od 25 komada maraka,

zupčano.

Povodom Zimskih olimpijskih igara u Solt Lejk Sitiju 25. januara Zajednica JPTT emitovala je seriju od 2 marke, sa nominalama od 28,70 i 50 dinara. Marke su štampane u višebojnom ofsetu, u tabačićima od 8 komada maraka i vinjetom u sredini. Zanimljive crteže za ove marke i vinjete potpisuje Marina Kalezić, a prilično uspešno štampu – Zavod za izradu novčanica u Beogradu. Tiraž je 30.000 serija, odnosno 3.750 tabačića.

Sledeće prigodno izdanje je marka posvećena obeležavanju 100 godišnjice rođenja velikog naučnika – matematičara Karamata Jovana. Odštampana je u Zavodu za izradu novčanica, u višebojnom ofsetu, u numerisanim šalterskim tabacima od 25 komada maraka, autorstvo crteža potpisuje Radomir Bojanić. Marka je emitovana 01. februara 2002. godine,

sa nominalom od 14 dinara, u tiražu od 28.000 komada.

Inače, krajem decembra 2001. godine Upravni odbor Zajednice JPPT je na uobičajen način usvojio Program izdavanja prigodnih poštanskih maraka u 2002. godini. Pored već pomenutih izdanja za Uskrs i Božić, zatim uobičajenih izdanja EUROPA, Evropska zaštita prirode i Radost Evrope, tu su i izdanja za Dan marke, Muzejski eksponati i zaštićene životinjske vrste. U posebnom izdanju faune biće prikazane ribe Dunava. Zanimljiva su još izdanja – "Bunjevačka narodna nošnja, svila i vez", zatim "Vetrenjače i vodenice", kao i izdanje povodom 75 godina civilnog vazduhoplovstva i marka kojom se beleži uspomena na Žarka Tomića – Sremca.

Na istoj sednici Upravnog odbora ZJPTT doneta je najzad i dugo očekivana odluka kojom se sve poštanske marke

(redovne i prigodne) i vrednosnice koje je ZJPTT kao izdavač puštala u promet do 24. januara 1994. godine, povlače iz upotrebe i ne mogu više koristiti u poštanskom saobraćaju. Ova Odluka se primenjuje od 01. januara 2002. godine.

U pripremi je izdavanje prigodnog masovnog kovrta sa uštampanom markom "A" povodom Uskrsa. DP "Jugomarka" priprema pored koverata prvog dana za svako od ovih izdanja i maksimum karte samo povodom izdanja "Vetrenjače i vodenice". Iz Zavoda za izradu novčanica stižu vesti o nabavci novih češljeva za perforacije većih formata maraka. Takođe, o nabavci češljeva za tzv. zaštitnu perforaciju u obliku elipsa i u obliku srca, već praktikovanih i viđenih na izdanjima maraka Velike Britanije, Poljske i još nekih zemalja. Nikad kraja novostima i zanimljivostima.

Krajem maja u Podgorici

Republička izložba Crne Gore

Tomo Katurić

Najzad! Moramo reći najzad jer je i Crna Gora dočekala da napravi svoju prvu samostalnu filatelističku izložbu, u Podgorici od 25. do 31. maja 2002. godine, u galeriji Dvorac Petrovića. Organizacioni odbor Izložbe uputio je pozive za učestvovanje filatelistima iz Italije, Austrije, Albanije, Slovenije, Hrvatske, Makedonije i Republike Srpske pa se očekuje kvalitetna filatelistička izložba sa međunarodnim učešćem. Za izlagače iz Jugoslavije rezervisan je odgovarajući broj izložbenih vitrina tako da će posjetioci moći da vide neke od najboljih zbirki poštanske istorije Crne Gore i Srbije.

Zbog propagandnog karaktera izložbe izlagačima će biti dodeljene diplome i medalje bez filatelističkog rangiranja. Prateći nit poštanskih veza koje je Crna Gora u prošlosti održavala sa svojim susjedima i cijelim svijetom ovu smo izložbu zamislili kao kariku u lancu obnavljanja tih starih prijateljskih

*Dvorac Petrovića – Galerija u kojoj će se održati
Republička izložba*

i filatelističkih kontakata.

Prva marka Crne Gore štampana je u Beču 1874. godine. Na njoj je prikazan vladarski portret knjaza Nikole. Prva poštanska konvencija sa Austrougarskom potpisana je u Zadru 1871. godine. Sa Italijom nas povezuju rodbinske veze ... Bivše član-

ice SFRJ ne treba ni spominjati jer smo bili zajedno skoro 50 godina.

Organizacioni odbor izložbe čine ljudi iz filatelističke organizacije i Pošte Crne Gore. I ovom prilikom moramo istaći i zahvaliti se na saradnji - materijalnoj, moralnoj i

stručnoj pomoći Pošti Crne Gore. Ideju Saveza filatelista Crne Gore da napravimo ovu izložbu su odmah prihvatili gospodin Branimir Gvozdenović, potpredsjednik Vlade Republike Crne Gore, vršilac dužnosti direktora Pošte Crne Gore gospodin Vojin Grdinić i gospodin Veselin Popović, savetnik u poslovnom kabinetu Pošta Crne Gore.

Značajnu stručnu pomoć u početnoj fazi priprema izložbe pružili su Savez filatelista Srbije i pred-

sjednik Asocijacije filatelista Jugoslavije gospodin Dušan Janjetović.

Izložba će biti otvorena u reprezentativnom prostoru Dvorca Petrovića na Kruševcu – dijelu Podgorice koji je vremenom postao značajan dio užeg gradskog jezgra. Podsjetićemo filateliste da je u ovom istom prostoru 1985. godine održana uspjela filatelistička izložba povodom puštanja u saobraćaj prigodne serije maraka sa eksponatima Galerije umjetnosti

Nesvrstanih zemalja u tadašnjem Titogradu.

Komesar izložbe je predsjednik Saveza filatelista Crne Gore pomorski kapetan Tomo Katurić, a određena su još i dva pomoćnika.

Na kraju ove najave želimo da pozovemo sve filateliste da posjete izložbu u Podgorici. Izložba se održava pod geslom: Sa filatelijom kroz prošlost u budućnost i zato želimo s mnogo radosti da kažemo Srećna ti Prva filatelistička izložba Crna Goro!

Iz Predsedništva Saveza filatelista Srbije

Krajem januara u Beogradu je održana sednica Predsedništva Saveza filatelista Srbije. U okviru dnevnog reda razmatrana su pitanja u vezi sa predstojećom redovnom skupštinom Saveza, dogovoreno je učestvovanje izlagača iz Srbije na Republičkoj izložbi Crne Gore i doneseno više zaključaka iz domena tekuće aktivnosti Saveza.

Redovna skupština Saveza filatelista Srbije održaće se 6. aprila 2002. godine. U skladu sa pravilima o izboru i opozivu delegata, Predsedništvo je preporučilo da društva mogu da delegiraju ista lica koja su tu funkciju vršila na prethodnoj sednici ili da imenuju nove delegate, s tim što se mora voditi računa o principu zastupljenosti društava (društva koja imaju do 50 članova daju jednog delegata, a na

svaku započetu pedeseticu još jednog). Delegati moraju imati potrebna ovlašćenja koja će im dati društva koja su ih delegirala.

Razmatrajući brojno stanje Organizacije, Predsedništvo je informisano da jedan broj društava nije uplatio članarinu za 2001. godinu. Po ovom pitanju Predsedništvo je zaključilo da takva društva nemaju pravo na delegata.

Ostavljena je mogućnost da društva koja nisu uplatila članarinu za 2001. godinu to urade najkasnije do 15. marta 2002. godine. Do tog datuma, društva su obavezna da dostave kancelariji Saveza Evidencione listove kako bi se pred sednicu Skupštine ažurirali najneophodniji podaci o članovima.

U skladu sa Statutom, na Skupštini

će biti podnesen Izveštaj o radu Saveza između dve sednice Skupštine (podneće ga predsednik Saveza) i Izveštaj predsednika Nadzornog odbora. Ovi izveštaji naći će se pred članovima Predsedništva najmanje sedam dana pre održavanja Skupštine.

Dogovorene su i druge aktivnosti u vezi sa predstojećom sednicom Skupštine.

Savez filatelista Crne Gore obavestio je Savez filatelista Srbije da u maju ove godine organizuje (u Podgorici) Republičku izložbu sa međunarodnim učešćem. U pozivu za učešće navodi se, da je za izložke iz Srbije rezervisano 50 vitrina (što predstavlja ubedljivo najveći obim dat jednom od pozvanih saveza). Pozivi za učestvovanje takođe su upućeni savezima susednih zemalja pa se i pored revijalnog karaktera manifestacije očekuje kvalitetna i zanimljiva izložba. Za komesara Saveza filatelista Srbije na ovoj izložbi Predsedništvo je odredilo Jovana Ristića.

Predsedništvo je upoznato sa zahtevom Društva kolekcionara iz Zaječara za prijem ovog društva u Savez filatelista Srbije. Uvidom u akt o registraciji, utvrđeno je da Društvo postoji od 1995. godine i da trenutno broji 30 članova.

Predsedništvo je donelo odluku da se Društvo kolekcionara iz Zaječara primi u članstvo Saveza filatelista Srbije.

Član Predsedništva SFS iz Vojvodine, Husein Čamdžić (predsednik Saveza filatelista Vojvodine) informisao je Predsedništvo da će se Skupština Saveza filatelista Vojvodine održati u prvoj polovini februara ove godine.

S obzirom na veliki propagandni značaj koji je imalo prošlogodišnje učešće filatelista na Novosadskom sajmu, SFV planira da ponovo učestvuje na kulturnoj

sajamskoj manifestaciji Art-Expo (sredinom aprila). Tim povodom, predsednik vojvođanskih filatelista zatražio je organizacionu i materijalnu pomoć Saveza Filatelista Srbije.

Zaključeno je, da je potrebno, da Predsedništvo SFV dostavi u pisnoj formi - koji konkretni vid i obim pomoći je potreban. Takođe je dogovoreno, da će čim primi poziv Savez filatelista Srbije odrediti delegate za Skupštinu SFV.

Na kraju, Predsedništvo je informisao, da je potvrđen termin koji je Asocijacija filatelista Jugoslavije tražila od Galerije »Progres« za organizaciju Jufiza XI. Precizan termin odrediće Organizacioni odbor, ali se već sada zna da je u pitanju poslednja nedelja septembra. Ovom izložbom biće obeležen značajan izlagački jubilej jugoslovenskih filatelista, 50-ogodišnjica održavanja Prve jugoslovenske filatelističke izložbe. Galerija Progres ostaje sa svojim izvanrednim prostorom i uslovima za izlaganje domaćin, a organizator najavljuje nacionalnu izložbu visokog kvaliteta i nove, zanimljive sadržaje. Predsednik organizacionog odbora Jufiza XI je prof. dr Milan Radovanović, a komesar inž. Miodrag Mrđa.

**Jovan
Marilović**
(1947-2001)

Osnivač i prvi predsjednik obnovljenog filatelističkog društva u Pančevu Jovan Marilović umro je 7. novembra 2001. godine.

Filatelija mu je bila druga pasija koju je kao i kajakaški sport negovao sa velikom ljubavlju šireći krug svojih prijatelja. U senci veoma zapažene sportske karijere (bio je kajakaš, trener i savezni selektor kajakaške reprezentacije Jugoslavije) bila je filatelija - njegov intimistički hobi, ali nesebičan, otvoren i prislan kad god se našao u krugovima filatelista. Bio je sakupljač filatelističkog materijala jugoslovenskog područja – pre svega poštanskih maraka. Takodje se bavio kartofilijom pa je njegova zbirka razglednica Pančeva verovatno medju najboljima u zemlji. Jovan Marilović je filateliju shvatao kao mogućnost za širenje prijateljstava i ličnog horizonta. Izgubili smo jednog od dragocenih ljudi i zaslužnog člana Saveza.

(Z. Racić)

**inž. Vladimir
Vujošević**

Ugasio se život Predraga Vujoševića – Pece, člana filatelističkog društva Kosmos i filatelističkog društva Vračar. Potiče iz filatelističke porodice u kojoj je

pod očevim nadzorom stasao u strasnog sakupljača. Još kao omladinac pojavljuje se kao izlagač i porodičnu filatelističku tradiciju nastavlja do poslednjih dana. Pamtimo ga u filatelističkim krugovima kao prijatnog i veselog, uvek raspoloženog za po neku šalu.

Filatelisti se sećaju izložaka i ujedno značajnih filatelističkih ostvarenja: Kraljevina Jugoslavija 1918-1941, zlatna medalja (Srbijafila XII), Celine Crne Gore 1887-1913, zlatna medalja (Srbijafila XII) i specijalna nagrada, Vazдушna pošta Jugoslavije 1923-1914. velika pozlaćena medalja (Jufiz IX) i mnogih drugih. U njegovim filatelističkim vitrinama nalazi se preko dvadeset diploma i medalja i više desetina zahvalnica koje pokazuju jedan dinamičan filatelistički život.

Iako je iznenada preminuo, ostavio je iza sebe treću generaciju filatelista, sina i ćerku.

(B. Petrović)

dr vet.
med.
**Vojin
Višacki**

(1921 –
2002)

Početak ove godine ostali smo bez jednog od stubova naše filatelije – istaknutog autora, sakupljača i izlagača, Vojina Višackog. Rodjen je 1921. godine u Beogradu gde je završio studije veterine. U struci veterinara najveći deo radnog veka proveo je u Banatu gde je stekao velike simpatije i poštovanje ljudi koji su ga poznavali. Sahranjen je po sopstvenoj želji u Omoljici za koju ga je vezivao ne samo dugogodišnji rad lekara-veterinara već i njegova druga velika pasija – golubarstvo. Iako u zavidnim godinama bio je čio i krepak i aktivan i plodan u svojim istraživanjima do poslednjeg trenutka.

Vojina Višackog sam upoznao pre četrdesetak godina kao filatelistu koji je istraživao nekoliko oblasti koje sam i ja negovao. Iz povremenih kratkih susreta, razmena i konsultacija izrasla je dugogoišnja saradnja, prijateljstvo i duboko uvažavanje njegove izuzetne ličnosti. Uvek ljubazan, predusretljiv i otmen delovao je, već na prvi pogled, skromno i nenametljivo. Tek tokom godina otkrivao sam njegovo duboko poznavanje pojedinih segmenata naše poštanske istori-

je. Višackog nisu toliko interesovale marke kao takve, pogotovo ne neponištene, već je težište njegovog rada bilo, pre svega, istraživanje i sakupljanje poštanskih i cenzurnih žigova na celom području nekadašnje Jugoslavije. Neumoran, istrajan i strpljiv u traženju, pregledavao je obiman arhivski materijal u državnim, vojnim i crkvenim arhivima i bibliotekama, prikupljao je podatke objavljivane u stručnim publikacijama i ostvarivao uvid u zbirke drugih filatelista i sve to neumorno i sistematski beležio i skoro umetničkom rukom precrtavao žigove, zbog kasnijeg publikovanja.

Kao sakupljač Višacki je bio naš istaknuti izlagač na mnogim izložbama u zemlji i inostranstvu. Uvek se rado odazivao na poziv da učestvuje na našoj nacionalnoj izložbi kao i na izložbama koje je organizovao njegov matični Savez (SFS). Neki od njegovih izložaka bili su na izvestan način pionirski. Višacki je prvi na našim izložbama prikazao zarobljeničku poštu (1941-1945.) kao i pisma i dopisnice iz vremena okupacije Crne Gore, Boke Kotorske u toku II svetskog rata.

Doprinos Vojina Višackog našoj filateliji ogleda se i u njegovom dugogodišnjem radu u Uredništvu časopisa Filatelista koji njegovim odlaskom gubi jednog od svojih najvrednijih saradnika.

Vojina Višackog ćemo zadržati u uspomeni kao dobrog čoveka, istraživača i sakupljača uvek spremnog da drugome pomogne svojim ogromnim znanjem i savetima. Ugledajmo se na njega.

(dr Jovan Veličković)

ФИЛАТЕЛИСТА PHILATELISTA

ЧАСОПИС САВЕЗА ФИЛАТЕЛИСТА СРБИЈЕ

Излази четири пута годишње,

Примерак 60 динара. За чланове Савеза
филателиста Србије примерак 30 динара.

Годишња претплата за Југославију 240
динара; за иностранство 480 динара.

Поштански трошкови се плаћају посебно.
(за авионску пошту + 30 динара за Европу,
односно 60 динара за прекоморске земље).

Мали огласи до 20 речи 200 динара; свака
даља реч 5 динара; за правна лица: 1/1
страна 1.000 динара

Published four time at year by Union of
Philatelists of Serbia

Address: Sremska 6/IV, YU - 11000 Belgrade
Tel/fax: +381 11 638 751
PO Box 702

Little advertisements: first 20 words €15.00;
each additional word € 0.10

Unless otherwise stated, all items may be
reprinted, provided that the proper information is
given of source and author.

*Рукописи се не враћају.
Марке или други
материјал послати због
снимања враћамо у
препорученом писму или
по договору.*

*Прештампавање
дозвољено, уз навођење
извора и аутора, уколико
другачије није наведено.*

Издавач:

Савез филателиста
Србије

Администрација:

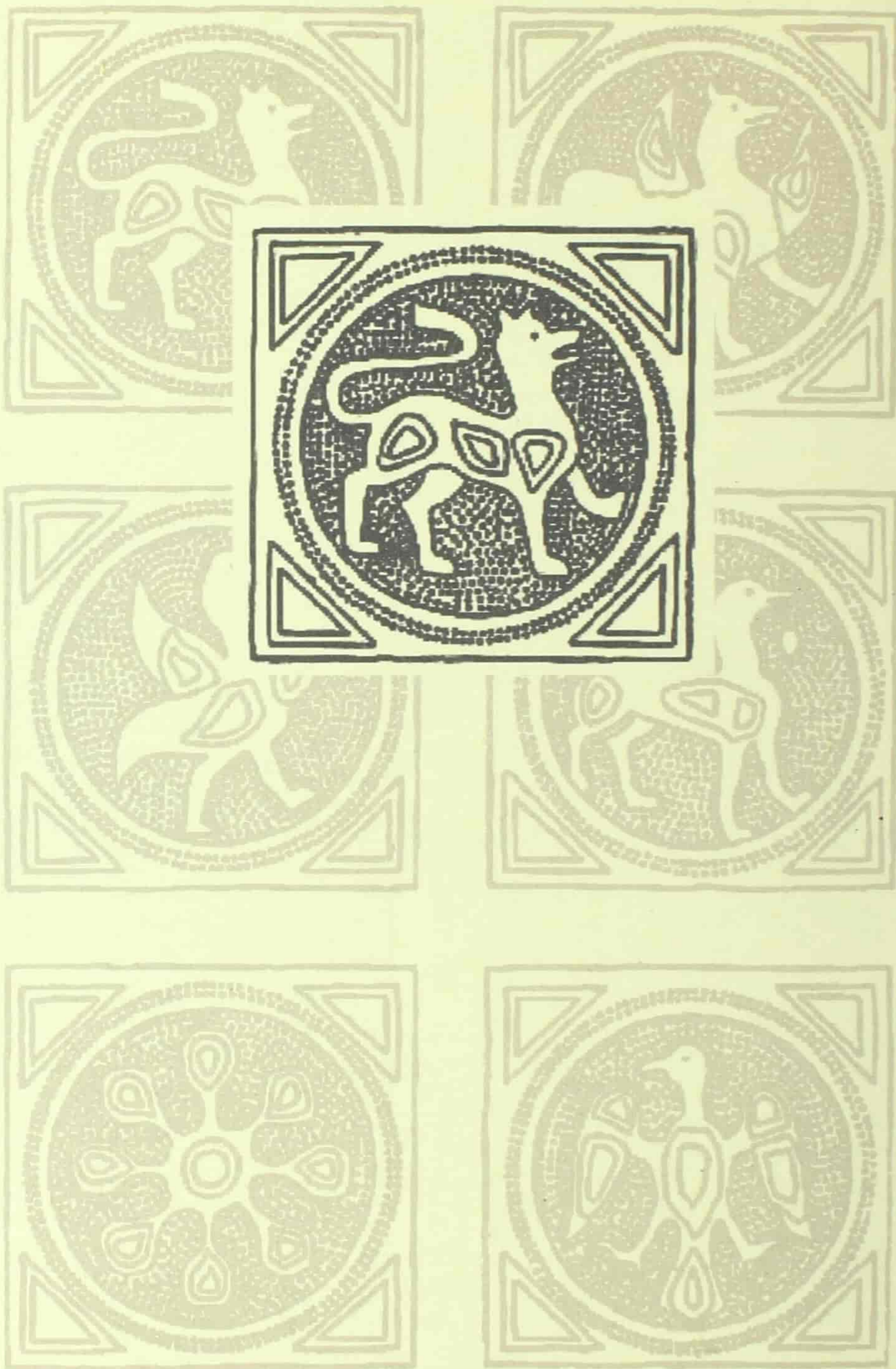
Београд, Сремска 6/IV
тел: 011/638-751

e-mail: philserb@eunet.yu
YU ISSN 0430-4063

Тираж: 400

Штампа:

куцаšтампе

kućaštampe

PRIPREMA, FILMOVANJE, ŠTAMPA
Tel: 011 307 5 307, Bačka 15d, Zemun